

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

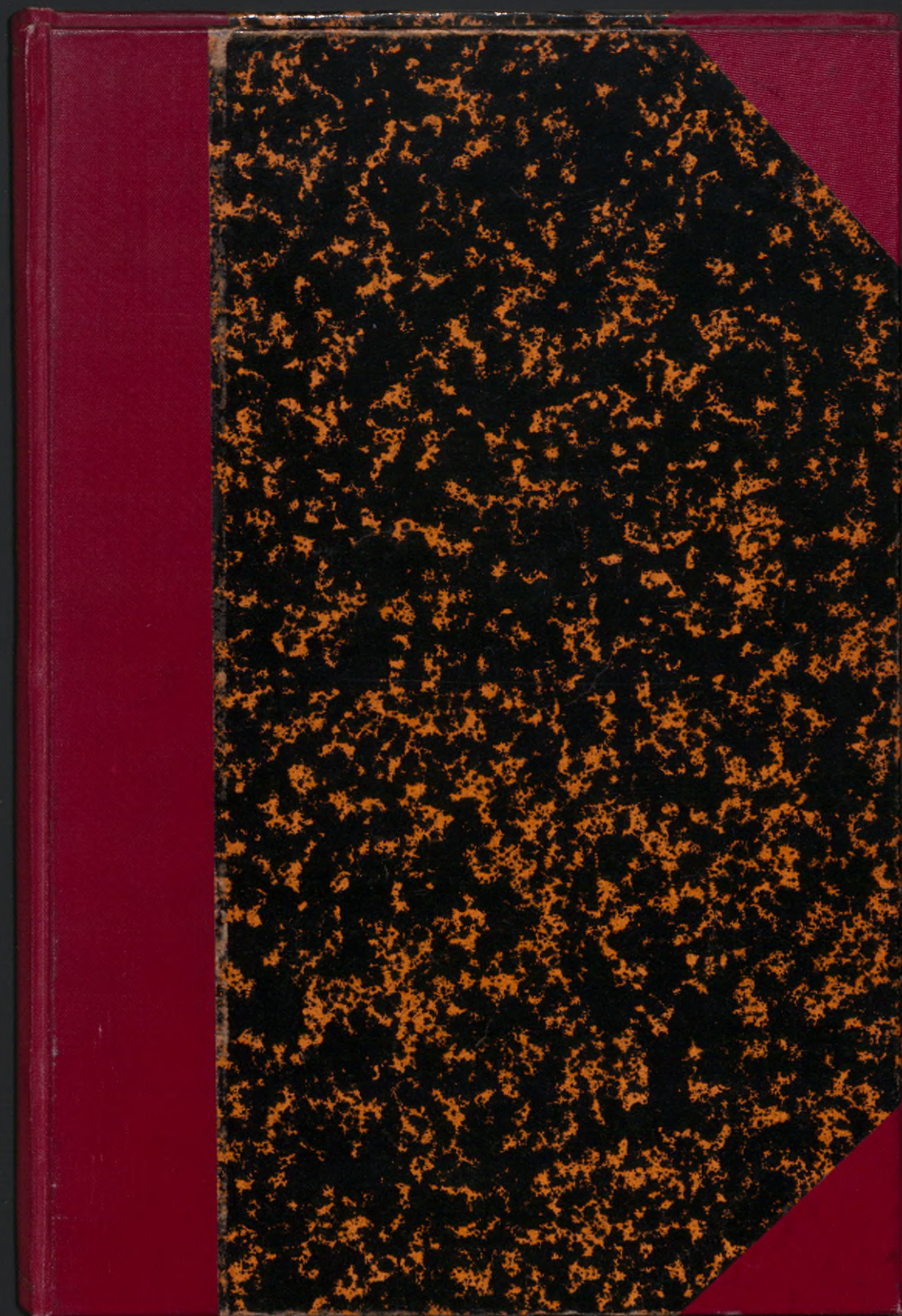
GÖTEBORGS
UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

UPPSALA
UNIVERSITET

Handwritten notes in the top left corner, possibly including a name and a date.

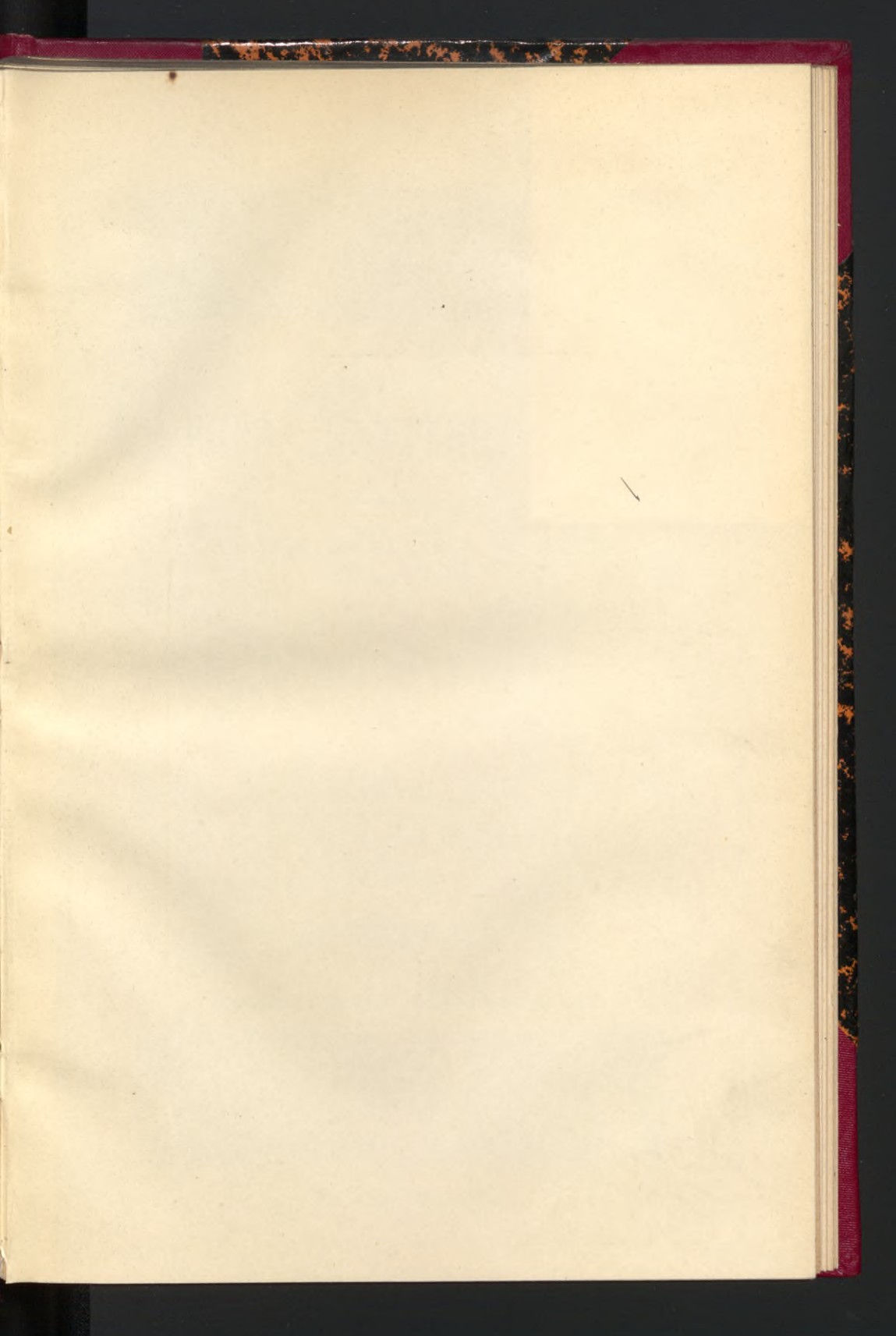

SKÄNKT TILL
GÖTEBORGS STADSIBLÖTEK

UR A·W·LEVGRENS
BOKSAMLING

The illustration shows a person with their back to the viewer, sitting in a chair and reading a book. They are in a room with bookshelves filled with books. To the right, a window looks out onto a landscape with trees and a building. The entire scene is enclosed in a decorative rectangular frame.

Allmänna Sektionen

Pedag.

Sv.

Allm.lärov.

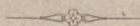

Under Kyrkans Egid.

Skildringar ur svenska elementar-
lärarelifvet

af

✻ Karl Bertel ✻

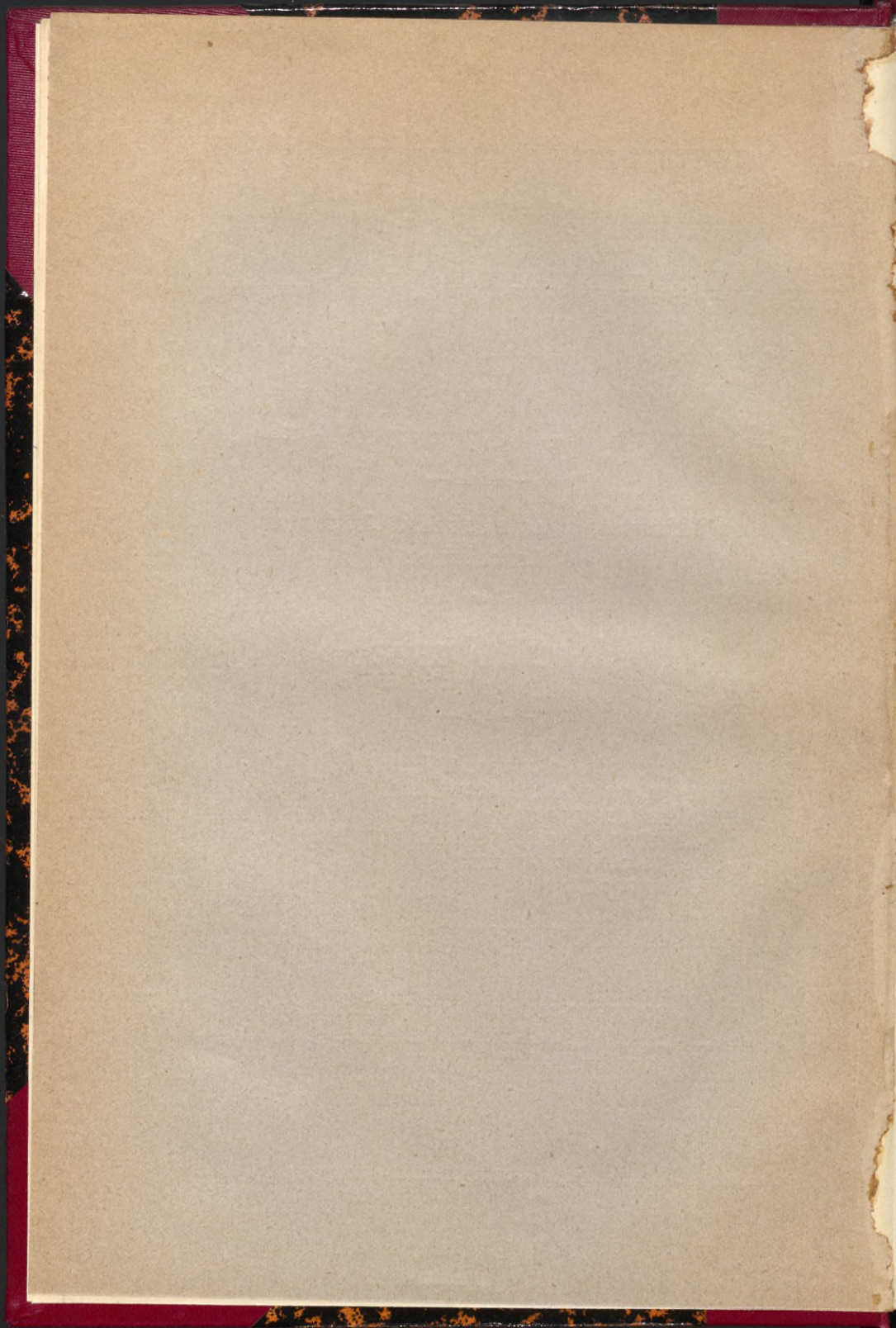
1. SIC ITUR AD ASTRA.
2. BLAND EXAMINERADT FOLK.
3. EN BEFORDRAN.
4. NÅR PER HELNER SKULLE FÅTT PLATS.
5. LEDSEN VID LIFVET.
6. UPPROR.

STOCKHOLM 1887, LOOSTRÖM & C:O.

Pris 2 kronor.

UNDER KYRKANS EGD.

SKILDNINGAR UR SVENSKA ELEMENTARLÄRARELIFVET

AF

KARL BERTEL.

1. SIC ITUR AD ASTRA.
2. BLAND EXAMINERADT FOLK.
3. EN BEFORDRAN.
4. NÄR PER HELNER SKULLE FÅTT PLATS.
5. LEDSEN VID LIFVET.
6. UPPROR.

HELSINGBORG 1887,

H. ÖSTERLING & CIS BOKTRYCKERI.

UNDER KYRKANS EGD.

SKILDNINGAR UR SVENSKA ELEMENARLÄROBOKEN

— — O vårt inre ogräs frodas,

När klandret hvilar; den vårt fel oss säger,
Han rensar bort det.

Shakspeare.

KARL BERTH

Nein, eine Grenze hat Tyrannenmacht.

Wenn der Bedrückte nirgonds Recht kann finden,
Wenn unerträglich wird die Last, greift er
Hinauf getrosten Mutes in den Himmel
Und holt herunter seine ew'gen Rechte.

Schiller.

1. SIC TÜR AD ASTRA.
2. BLAND EXAMINERADT FOLK.
3. EN BEFORDRAN.
4. NÄR PER HELNER SKULLE FÄTT PLATS.
5. LEDSEN VID LIFVET.
6. UPPROR.

HELDAGEN 1897

H. ÖSTBERG & G. NORSTRÖM

I.

Sic itur ad astra.*)

Vikarierande adjunkten H*** eller Amplius, såsom hans kamrater — Gud må veta af hvilken anledning — kallade honom, hade under sex års tid trampat den mödosamma elementarlärarebanan, utan att den så efterlängtade befordran till ordinarie adjunkt ännu velat komma. Men äntligen inträffade det dödsfall, kvarvid han en längre tid varit van att anknyta sina förhoppningar om ordinarie plats. Den gamle lungsiktige adjunkten, för hvilken Amplius vikarierat eller, rättare sagdt, hettes vikariera, ty Amplius läste helt andra ämnen än ordinarien, lade en dag sina ögon till samman för alltid.

Detta dödsfall timade på en för Amplius läglig tid. Hade dödsfallet inträffat ett par år förut, hade nämligen Amplii utsigter att få blifva den gamles efterträdare varit

*) Så klifver man upp på ärans höjder.

mindre på grund af att han då haft väl få tjänsteår; hade deremot dödsfallet fördröjts, hade han sannolikt måst lida pinan att ännu så länge gå obefordrad, hvilket, då man tjänstgjort så pass lång tid som Amplius och hunnit ett stycke in på trettitalet af sitt lif, lär kännas som ett litet helfvete.

Och Amplius hade nog behof att få tjänsteåren räknade som befordringsmerit, det nekade han ej en gång själf, i trots af sina annars ej just så blygsamma meningar om sin värda person. Erfarenheten, den bittra erfarenheten, hade nämligen lärt honom att något nedstämna tonen.

Likväl glömde Amplius ofta detta försigtighetsmått, och så kom det sig, att han efter det nämnda dödsfallet med ett par af sina kamrater, hvilka också hade tänkt att draga fördel af tillfället, öppet talade om att *han* skulle taga den lediga platsen; ett tal, som föreföll dem, rent ut sagdt, oförskämdt, när det kom ifrån Amplius.

Denne var nämligen i deras ögon, om ej alldeles afgjordt tarffig, så dock i alla fall högst medelmåttig så till kunskaper som lärareskicklighet. Visserligen göt sig kring hans hufvud en viss gloria på grund däraf, att han ensam inom skolans hela lärarekår var licentiat. Men hvad betydde väl det? Hans studentexamen hade varit medelmåttig, hans kandidatexamen ofullständig, och i licentiaten hade han blott det medgifna minsta antalet betyg, nämligen fem, hvilka för hans del bestodo i två cum laude i grekiska och latin och ett approbatur i estetik och konsthistoria. Och så hade hans doktorsafhandling blifvit underkänd, hvilket i allmänhet anses innebära ett starkt bevis på den olycklige författarens anlag för idiotism; på ett slarf å hans sida tror man nämligen ej gerna.

De omständigheter, som sammanhänge med detta underkännande vidrördes blott någon gång och med skonsamhet af medläraerne. Som afhandlingen redan före licentiatexamen blifvit godkänd af vederbörlig professor, så mente man,

att det varit oegentligt, oförsigtigt eller något än värre gjordt af en annan akademisk lärare att underkänna den efter dess ventilerande. Också hade författaren varit så viss om godkännande, att han i förväg på en af universitetsstadens finaste restauranter anordnat den vid dylika tillfällen öfliga festligheten; plötsligt kom så olycksbudet om hans underkännande och störde på ett grymt sätt nöjet.

Amplius sjelf insisterade naturligtvis på att den underkännande akademiske läraren förfarit orättvist mot honom; afhandlingen var ju redan förut godkänd. Men — och detta förbisåg författaren — olyckan var, att denne till sitt en gång godkända opus fogat ett tillägg, som råkade att visa författarens kunskaper och reflexionsförmåga i en mycket ofördelaktig dager, hvartill kom, att sjelfva afhandlingen var en svag kompilation med uteglömda citater, der granskaren kanske funnit dem vara på sin plats.

Visserligen hade Amplius sedan, räsönerade vidare hans blifvande medsökande, förvärfvat ett cum laude i profärsbetyg, men det var egna omständigheter med det betyget. Han hade fått det under sin profärstjänstgöring vid samma läroverk, der han blifvit student, och af sina gamla lärare. Ens gamla lärare äro under dylika förhållanden mycket frikostiga med betyg. Nå, om han också verkligen förtjänt ett så högt betyg i grekiska och latin — det kunde ju vara — så var samma betyg i svenska tydligen en humbug, om hvars uppvisande Amplius sjelf — naturligtvis mot sin vilja — både skriftligen och muntligen drog försorg.

Hans profärsbetyg hade ej heller i något af hans tre prof blifvit riktigt stadfästa. I ett af dem hade han fått ett cum laude och två approbatur; i ett annat, det sista, hade tre approbatur (med spets) blifvit utfallet. Men så var det där profvet inför domkapitlet i hans födelseprovins, i hvilket prof han verkligen fått tre cum, ehuru med ohyggligt talrika reservationer mot hvart och ett af dem. Ja, hur dermed var bestäldt, hade Amplius sjelf yppat: profvet

hade på biskopens befallning gått undan med en förskräcklig fart, och med stilarnas genomgående hade han ej behöft befatta sig. Detta senare ansåg han själf vara en lycka, ty i okunnighet om att en inkrånglad mening ofta kan botas genom ett sådant litet medel som omställning af ett adverb, hade han tagit sin tillflykt till en, som han själf insåg, våpig omskrifning af ett ställe i den svenska uppsatsen. Med det profvet var det således så bestämdt: biskopen, en bekant till Amplii far, hade dekreterat, att Amplius skulle ha ett honnörsbetyg på grund af bekantskapen, och det hade Amplius fått, ehuru med knapp nöd, enär endast prästerna inom domkapitlet följt förmannen i voteringen.

Måhända erkände Amplius för sig själf, att hans kamrater voro honom andligt öfverlägsna, men säkert är, att han var långt ifrån att bäfva för en slik sak. Och deri gjorde han rätt. Han, sonen af en f. d. rektor, som på ålderdomen tjänat pengar som innehafvare af ett större kungligt pastorat, viste väl, att andlig öfverlägsenhet är en sak hvarom våra biskopar och domkapitel föga eller alls icke vårda sig. Om dessa myndigheter yttrade också Amplius den öfvertygelsen, att de voro enväldiga i trots af skollagen, som väl eljest är afsedd att vara en hämsko på deras af gammalt kända och starkt utvecklade nepotiska drifter, och trots Kongl. M:t, hvilket i skollagen medgifvit elementarlärarne appell till sig vid utnämning, dermed nådigt berörande kåren med fingerspetsarna.

Amplius kände sålunda traditionsvis de underordnade myndigheternas allmakt; hans kamrater, som ej ärt några traditioner af detta slag och som voro mera idealistiskt anlagda naturer, voro däremot böjda att förneka Amplii sats. De besinnade nämligen, att Kongl. M:t i Sverige aflägger ed på att vid *alla* befordringar fästa afseende endast å skicklighet och förtjänst (Regeringsformen § 28) och därför måste Det väl, till undvikande af kalamitet, i nödiga fall ha

några, ehuru af dem ej kända, medel till regeringsformens upprätthållande.

Amplius bekymrade sig sålunda ej stort om sin intellektuella underlägsenhet. Han ansåg i alla fall sin egen ställning vara bättre än medbrödernas. Först och främst hade han under sitt första lärareår tjänstgjort i stiftsstadens, med hvars förhållande han sålunda blifvit intimt förtrogen. Biskopen var *naturligtvis* på hans sida, enär hans far varit präst — hans kamrater kunde ej åberopa en dylik merit — och i konsistoriet hade han ett par landsmän. Men ej nog dermed; i den stad, der han nu tjänstgjorde, hade han otvifvelaktigt vetat att ställa det bättre för sig än kamraterna för sin del det förmått. Slumpen hade likväl härvid gjort sitt till. Hans rektor var liksom han sjelf prästson och omfattade därför med större sympati Amplius än de två andra. Då och då kunde väl rektor i egenskap af intelligent karl vämjäs vid Amplii okunnighet eller hans vanligen bornerade rasonnemanger, men rektor tyckte om kortspel, och kortspel var Amplii starka sida. Ja, genom flitigt, men dock anständigt priff- och viraspel hade Amplius förvärfvat sig sympatier både inom och utom lärarekåren. Kortspel var nämligen de bildades i staden förnämligaste intellektuella nöje. En annan talang, hans väl renommerade stora förmåga att äta, hade ökat hans popularitet. Visserligen hade denna talang en gång nära på skickat honom för tidigt ur vår fenomenvärld: han hade inmundigat sina två stora portioner stekt ål, men den gången svek honom hans beundransvärda matsmältningsapparat. Från följande dags middagsbord måste han släpa sig hem som en invalid för att krya till först sedan doktorn pysslat om honom under ett par dagar. Och till sist: Amplius förstod bättre än de flesta att kryssa mellan blindskären på skolans haf: han röstade på kollegierna alltid som rektor önskade, han aktade sig noga att komma i kollision & ena sidan med sin önskan, att hans lärjungar måtte uppflyttas vid läsarets

slut, och å den andra med sin pligt att kvarhålla de svaga. Sån't der slant han alltid lättvindigt öfver i liberal riktning och undgick derigenom klagomål från föräldrar och målsmän, klagomål, som, vare sig de äro grundade eller afvita, äro en fasa för herrar rektorer. Ty så besvärligt än rektorsämbetet säges vara och kanske är, är det dock ett faktum, att dess innehafvare med en drunknandes ursinniga styrka plåga fasthålla sig vid det samma. Men klagomålen af den omnämnda arten bidraga i sin mån att skilja dem derifrån. — Mästerligt förstod Amplius att hålla en skral ungdoms pappor vid godt humör. Nära på obotliga subjekt förklarade han vara "för häftiga" och åtog sig gerna mot god betalning att bota dem medelst privata lektioner. Kroppssaga utdelade han ej, (förr än han lyckades bli ordinarie) sedan en liten "buse" gifvit honom skällsord i korridoren i närvaro af Amplii medlärare.

På dessa företräden var det, som Amplius byggde sitt hopp om snar befördran. På dessa och på sin künedom om befördringspolitikens hemligheter. Kanske hoppades han också, att vid det stundande bestämmandet af ämnen till den nya platsen latinets skulle komma att intaga främsta rummet. I så fall var segren lättare att vinna än eljest, emedan han från ett föregående prof inför domkapitlet redan ägde ett cum i det ämnet.

Andra befördringsgrunder, såsom t. ex. förlofning med någon stadens flicka ur familj med inflytande, manlig skönhet m. m. hade han ej.

Nej, Amplius var i likhet med sina medextralärare oförlofvad ungarl; ja han ansågs till och med ha starkare utpräglade ungarlstendenser än någon af dessa. Och hvad kroppsväxt och utseende beträffade, var han dem otvifvelaktigt underlägsen. Han var något högre — det är sant — och han sökte utan att sky kostnader (i rak motsats till sitt handlingssätt, då det gälde intellektuel förkofran) att sätta sin figur i relief genom pikévästar och benkläder

af lysande färger. Men hans gång var just afvigsidan af en behaglig sådan: han gick knappast, utan han "klef på". Ohjälpligt lunsigt. Och det pussiga ansigtet med en tämligen stor mun, bildad af ett par läppar af ganska prosaisk form, ansigtet med den vulgära näsan och de känslolösa små korintögonen, medelst hvilka han oftast såg spotskt, själfkärt eller hvasst afundsamt på sin värld, var ingalunda sympativäckande. Något upphjälptes väl de antydda bristerna genom ett tämligen yfvigt brunt skägg à la Brigham Young och ett hår af samma färg, hvilket var ett föremål för ägarens oafåtliga omsorger.

Amplii andliga träldom lyste också ständigt fram. Så förfäktade han gerna envist föråldrade meningar, som han ägde ur andra eller tredje hand, något som för öfrigt oftast torde vara fallet med våra goda latinare. Ohjälplig brist på själfständighet, på originalitet följer dem som en skugga genom lifvet. De blifva lätt andligt omyndiga, det är ett faktum. Eller har man väl bland våra svenska samtida latinare, om ej rent af undantagsvis, sett någon, som i en eller annan riktning frambragt ett verk, förtjänt att benämnas en frigjord eller genialisk andes verk? Nej, medelmätta eller, i vanligaste fallet, rent af idislande af andras ord och tankar, se der sådant folks kännemärke.

Egendomligt för Amplius var dessutom, att hans konversation, när den skulle vara kvick, var späckad med uttryck, hvilka man snart märkte vara hemtade ur de mera kända skådespels- och operett-texterna. Kvickheterna voro dock ej samlade af honom sjelf, utan han hade, med knappast någon aning om att de voro att skåda på prängt, inpräglad dem i sitt minne, då mera intelligent kamrater lyst med dem under hans, som det sades, en tid tämligen gaskiga studentlif, och han använde dem nu på ett stereotypiskt sätt.

Till en början tycktes det som om Amplii förhoppningar på adjunktur skulle komma att plötsligt grafläggas.

Vid tillsättande af ämnena för den nya adjunkten åsidosattes nämligen latin, och ämnena bestämdes till svenska, tyska och matematik. Förgäfves var det att Amplius först höll ett tal om behöfligheten att få ännu en lärare i latin (de voro förut *blott* fyra) och förgäfves, att han vid omröstningen röstade för latin.

Detta utfall på saken hade emellertid den goda följden med sig, att den farligare af Amplii medtäflare ej längre ville söka platsen. När sålunda ingen rivalitet längre förefans mellan Amplius och nämnda kamrat, kunde Amplius af denne utbedja sig upplysningar i de begge första ämnena, i hvilka han ansågs vara väl bevandrad, något som alldeles icke kunde sägas om Amplius. Ty denne var gemenligen alltid *à bout de son latin*, så snart hans kurser i de klassiska språken öfverskredos.

Men å andra sidan tycktes nämnda utgång af ämnestillsättningen göra Amplius andre kamrat så mycket mera fruktansvärd. Amplii kunde än mindre matematik än andra ämnen, som lågo utom klassicitetens rämärken. Medtäflaren hade deremot länge undervisat i det ämnet, fast blott inom de lägre klasserna. Men det var ju ändå något. I de andra två ämnena borde han i följd af höga betyg i sin kandidatexamen (den gamla) vara Amplius vida öfverlägsen. Han ägde också flera tjänsteår än Amplius och hade på sista tiden gifvit det beviset på intelligens, att han skrifvit en afhandling, för hvilken han vunnit filosofisk doktorsgrad, under det däremot Amplius alltjämt hvilade på det törne, som hans fjäskiga framställning af ett par grekiska prepositioner honom en gång beredt.

Amplii medtäflare kallades "Tunder" med en förvridning af hans namn. Sådana förvridningar verkställdes af en viss bland lärarne, en vikarierande lektor, hvilken under sin skoltid på grund af sin malpropreté fått namnet "luktasken" och hvilken fann ett bondnöje i att följa sina ungdomsfienders fula ovana.

“Tunder“ var en filosofiskt bildad man, sju år äldre än Amplius och hade länge skött studiet af logik och antropologi vid läroverket. Ofta något abstrakt, var han äfven fallen för små distraktioner. Men han var som lärare skicklig i flera ämnen och som intelligens Amplius bestämdt öfverlägsen.

Till Amplii förargelse inträffade äfven, att en lärare i stiftsstadens anmälde sig som sökande till platsen. Vid ett prof hade denne lärare nyligen fått högsta betyget i matematik och hade sålunda på förhand tre betyg gifna.

Amplius lät sig dock ej förskräckas. Han viste hvad han viste.

Ändtligen kom profdagen. Vid en blick på de erhållna uppgifterna i svenska och tyska märkte Amplius, att med dem skulle han kunna reda sig på egen hand, ty de voro ganska lätta; dessutom tviflade han ej ett ögonblick på att han skulle få cum laude i de ämnena, om det ej gick alldeles på tok, ty konsistoriales skulle desto lättare falla i förvåning öfver hans skicklighet som de ej väntat, att han kunde något alls i dessa ämnen. Men matematiken? Amplius stirrade på ekvationerna, men de voro för honom olösbara *œnigmata*. Här lurade ett Jena, ett Waterloo.

Han fann sig dock snart till rätta och uppgjorde snabbt en plan till räddning ur nöden. Han kastade uppgifterna i de språkliga ämnena käckt åt sidan; tids nog om han studerade dem vid slutet af öfverläsningstiden. Men uppgifterna i algebra och matematik stoppade han på sig och skyndade ut i staden. Han kände dess resurser; utom den lärare, som gifvit uppgifterna, funnos där ett par tre andra matematici. När regeringen i sin skolstadga ej uttryckligen förbjudit de profvande att vid profvet lysa med andras kunskaper, så har hon *tillåtit* det, räsönerade Amplius. Och Amplius åtnjöt nu först under ett par timmars tid hjälp af en bland matematici och, då hans tröga ingenium ej under tiden hann alldeles sätta sig in i uppgif-

terna, styrde han sin kosa till en annan lärare, som ansågs vara styfvare än den förre, och fick af honom nya dufningar.

Så rustad gick han på föreskrifven tid i drabbningen och måste, ehuru hans tal eljest plägade vara späckadt med harklingar, denna gång ordentligt ha tjusat till fäderna, ty de gåfvo honom cum laude i alla ämnena, och de utnämde honom till adjunkt. Och var det ett så mycket mer lysande resultat af Amplii ansträngningar, som han i sina akademiska examina ådagalagt så mycket som godkända kunskaper endast i *ett* af dessa ämnen.

“Tunder“ affärdades med tre approbatur. Han hade kunnat blifva farlig i klagomålsväg, om han fått flera betyg.

Sökanden med det höga betyget i matematik fick likaledes endast approbatur i de öfriga ämnena, så att han trots sitt laudatur i matematik fick ett betyg mindre än Amplius. Och då denne var honom öfverlägsen i tjänsteår, kunde han ej tänka på att klaga.

Verkningarna af domkapitlets åtgöranden voro följande. Matematikern lemnade med läseterminens utgång i vredesmod stiftsstadens och stiftet, hvori han var inföding.

Amplius vardt än mera än förut en beundrare af vår skollag, som lemnat *jus vite necisque* öfver lärarne åt prästerskapet, liksom fordom var seden i katolska land. Fordom. Att hans okunnighet i matematiken lade hinder i vägen för att någon undervisning i det ämnet kunde anförtros honom vid det läroverk, der han vunnit ordinarie anställning, bekymrade honom lika litet som det bekymrar vissa medlemmar af lärarekåren att framföra det falska påståendet, att de lokala skolmyndigheterna bäst utöfva befordringsmakten, all den stund i så fall vid hvarje utnämning afseende göres å hvarje läroverks speciela behof af lärare. Ej heller minskades i hans ögon värdet af hans cum laude i matematik däraf, att lektorn, som utdelat det, hade den malheurn, att vid följande studentexamen ett hans cum laude åt en lärjunge af de oblidkeliga censorerna förvandlades till ett

underkänd. Sån't der bekymrade ej Amplius. Han var tvärtom utsägligt glad och belåten. Han hade ju vunnit 1000 kronor i årlig löneförhöjning (enär han räknade förhöjning sedan sitt första prof och nu dessutom fick tjänstgöringspängar) utom öfriga fördelar, som åtfölja ordinarie-skapet, och så hade han ju vunnit anseende, ära!

Ära?

Ja om att vinna fördel utan att fråga efter medeln är ära.

Ehuru den satsen tyckes vara på god väg att vinna ingång hos det stora flertalets sinnen, finnes dock ännu enstaka tviflare. Så svarade en person, som annars var god vän med Amplius, på tillfrågan, om han skulle ansett sig haft rätt att anlita samma utväg som denne, med ett föraktligt: fy—n i svedda h—te!

Abiturienterna öfvervakas sorgfälligt, att de ej må fuska. Men då det är fråga om att man skall uppvisa den skicklighet, hvarefter befordran skall ske i statens tjänst, då får man fuska. Vår regering har velat så hafva det.

Och "Tunder"?

Jo, denne, som förut trott på Nyblæus och Boström, ändrade nu tro och öfvertygelse. "Strindberg", yttrade han sedan ofta, "Strindberg har rätt, då han utmålar mycket hos oss som humbug". Vi säga: är ej det för snart ett tiotal af år sedan i skollagen inryckta stadgandet om 24 timmars beredsetid före lärareprofs afläggande en källa till ruttonhet? Helt visst, ty det stadgandet ger alldeles orättvist åt sökande, som äga bekantskap med stiftsstadens förhållanden (och hafva elastiska samveten?) en hjälp, som andra sökande måste umbära. Men det är i alla fall blott en bråkdel af den stora och omoraliska humbug, som florerar i vårt land under namnet: *praktiskt undervisningsprof.*

II.

Bland examineradt folk.

an blef ej tidigt student, ej förr än vid fyllda tjugu år, och ej många honnörsbetyg hade han att uppvisa i sin studentexamen. Det var liksom vore höga betyg en lyx, som han ej ansåg sig ha råd att bestå sig. Hans tankar hade under skoltiden upptagits af allvarligare saker än pluggläsning och kurtis för lärare; det hade gällt att genom andras undervisande vinna utväg till egen fortkomst på studiebanan. Det var också en afgjord sak mellan lärarne och kamraterna, att han ej ägde *ett godt hufvud*. Han var nämligen en som hellre ville tundera, anställa diskussion öfver hvad han läste, än särskildt bemöda sig om att på bästa sätt föra det lästa till togs. Hvilka rebelliska åsichter hyste han ej redan nu mot nästan allt, hvad vördade auktoriteter fastställt som gällande lagar för svenska språket! Nå, sådana kätterier kommo naturligtvis

däraf, att han kände sig manad att på ett eller annat sätt söka skyla sin medelmätta. Han var ej något godt hufvud, det var säkert.

När han blifvit student, skulle han naturligtvis bli präst såsom nästan alla på landet födda, nybakade, medellösa studenter. I en sådan plan blanda sig motiv af olika slag: ideella, enär prästembetets höghet och värdighet ännu lefver i sinnet, vanligen ett årsbarn med den för första gången uppblossande heliga lusten att ägna sig åt studierna, då man knappt kände något annat mål för dessa än att en gång varda något så skönt och stort som en herde inom församlingen; materialistiska, i det man nu äfven tager i öfvervägande de stora timliga fördelar, som prästbanan synes hafva att erbjuda. Man blir präst, äfven om barndomens ljufva illusioner redan ohjälpligt ramlat, emedan examina till den banan äro jämförelsevis lätta och billiga och emedan man på den banan, om blott ej lyckan allt för skändligt sviker en, kan få så sköna inkomster mot obetydligt arbete.

Men, — om för honom väl eller illa, — vilja vi låta vara osagdt, prest blef han ej. Hans föräldrar voro allt för fattiga att kunna lämna honom några års underhåll vid akademien, låna pengar kunde han ej i brist på kredit.

Derför slog han redan under den första terminen, som han tillbragte vid universitet, prästexamen ur hågen och studerade endast ämnen, hvartill hans böjelse drog honom. Och under den andra terminen satt han mest på sitt vindrum, rökte pipa och klottrade ner papper, ark efter ark, med utkast till dramatiska arbeten. Slutligen fick han en pjes färdig, som han bjöd ut åt en teaterdirektör. Pjesen var opraktisk. Fram på vårsidan lefde han några veckor med de glada; sen for han hem med alla tankar på en akademisk examen graflagda. Under vägen fann han, att allt emellanåt i obevakade ögonblick tårar smögo sig fram i hans ögon, att hjertat klappade upproriskt. Efter några

strider lyckades han slutligen att undertrycka dylika blödighetsyttringar.

Och så grep han sig an med lärarekonditioner och måste läsa alla möjliga ämnen. Dock endast för en tid; så snart han hunnit förtjäna något, köpte han litteratur, som kunde eller ansågs kunna ge honom upplysningar i hans älsklingsämne: svenska språket, hvilket han nu började grundligt odla. Och när han märkte, att det skulle vara mer lönande eller, i alla fall, mindre enformigt att tjänstgöra som lärare vid ett statens läroverk än att vara informator, sökte och vann han en extralärareplats i stifts-staden.

Bland hans lifs grämelser blef det nu en, att han trots all möjlig flit, omsigt och vaksamhet ej hos sina förmän, rektorn och biskopen, kunde få anseende för att vara en skicklig lärare. Därom talade nämligen hans undfångna tjänstgöringsbetyg, då han jämförde det med kamraternas. Härvid var det likväl underligt, att han efter någon tids tjänstgöring fann sig — han kunde ej utan att göra sig själf orätt förneka det — stå framom dessa skickliga i mångt och mycket, ett faktum, som *de* åtminstone efter lidna nederlag tycktes vilja erkänna. Men rektorn och biskopen de märkte alldeles icke något sådant.

Det var i synnerhet biskopen, som fann honom bristfällig som lärare. Efter åhörande af några hans lektioner fattade den högt uppsatte mannen till och med något, som mycket liknade hat, till honom.

Hvarthän sträfvade denne obetydliga oexaminerade extralärare? Hvad ville han? Synbarligen höll han sig för god att gå i de gamla hjulspåren! Allt i hans undervisning gick ut på att väcka lärjungarnes eftertanke, han lärde dem att undersöka, att pröfva. Och i stället för att som de andra lärarne laga, att det gick som en olja, när rektorn eller biskopen behagade åhöra en lektion, i stället för att uppvisa ett väl inöfvadt manskap, frågade han föga efter

hur saken tedde sig till det yttre, utan gick medelst en enkel och flärdlös metod omständligt till botten af det för lärjungarne mest nödvändiga, helst lämnande åt sidan hvad lärjungarne hade lärt sig utanläxvis för att i stället låta ett sakförhållande, så att säga, handgripligt framgå ur deras egen undersökning.

Ofta hände härvid, att den lärobok, ur hvilken utanläxan var hämtad, kom att sitta illa emellan, så att man såg, att dess författare aldrig själf ordentligt pröfvat bokens innehåll, utan ofta tanklöst afskrifvit eller öfversatt efter någon, som troligen handlat på samma sätt.

En sådan metod fann biskopen odräglig; den var ju raka motsatsen till den dogmatiska, som han sjelf hyllade sig till. Huru djärfvas införa en sådan arghet, skaka tron på auktoritet i de ungas sinnen! Nyhetsmakarn blef snart utan plats.

Han måste nu åter antaga privatlärareplats. Med de sparpengar, som han genom ett försakande lefnadssätt hunnit göra under sin extraläraretid, kunde han nu själf förlägga (någon annan förläggare hade visst icke vågat sig på företaget) ett under tiden färdigt blifvet arbete öfver svenska språket. Detta arbete lästes vid sitt framträdande af få och förstods af än färre, men blef af kännare snart ansett som ett verk af stor förtjänst. I följd af sitt tidiga framträdande blef det af grundläggande betydelse inom den moderna svenska språketenskapen.

Bland dem, som ej förstodo hans arbete, var biskopen, åt hvilken han af artighet öfversändt ett exemplar. Läroverkens höge chef motsatte sig dock icke, när författaren någon tid efteråt sökte vinna anställning vid ett annat högre läroverk inom stiftet, rektorns vid detta läroverk förslag att antaga honom till extralärare, och så kom han å nyo in på skolbanan.

Der fick han under årens lopp vara med om hvarje-handa, och stundom ledsnade han vid tragget. Men modet

fällde han ej; dels hade han någon biförtjenst, ehuru han ingalunda var af det slags folk, som pläga *bäst* lyckas med förvärf bredvid, dels förhöjdes verkligen extralärarearfvodet först från 750 kr. till 1,000 och sedan till 1,200, ja 1,500 kronor. Sitt älsklingsstudium glömde han ej bort, och när hans nästa större arbete såg dagsljuset, hade han hugnaden att för ett år få ett anslag på 500 kr. af Svenska akademien, och några år efteråt fick ett annat af hans arbeten röna samma uppmuntran från samma håll.

Naturligt är, att under dylika förhållanden hans anseende måste stiga, i synnerhet som hans lefnad var mönstergill. Men ofta tyckte han sig likväl finna sin bana törnbeströdd. Ensam bland lärarne saknade han akademisk examen, och någon gång, om än ej ofta, läto de honom känna detta. Hans nye rektor måste också ha stött sig på hans lärometod; säkert är, att hans tjänstgöringsbetyg fortfarande förblefvo låga i jämförelse med kamraters. Därför ansåg han sig också vara tvungen att arbeta ett par år längre än vanligt, innan han dristade att hos Kongl. Maj:t söka dispens från examen och lärareprofär. Denna ansökans beviljande är helt och hållet beroende af biskopens och domkapitlets tillstyrkande, och med bäfvan tänkte han på sitt ringa anseende hos stiftets styрпиinnar. Han fick dock nu ändtligen den sökta dispensen till adjunkts- och kollega-platser inom stiftet.

Än mer, han hade min sann i följd af sin verksamhet som skriftställare ej för goda dagar bland vissa af kamraterna. Några af dem blefvo hans fiender dels af pur missunsamhet, dels på grund af förödmjukelser, som de lidit under försök att nedgöra hans nyheter med sina gamla, slöa vapen. Jämte sin rent vetenskapliga verksamhet hade han börjat idka läroboksförfatteri, och lärjungarne vid skolan lade sig i allmänhet till med hans läroböcker. Detta förhållande uppväckte hos vissa af lärarne en ovilja, som slutligen gaf sig luft på ett häftigt sätt. En ny adjunkt,

som bland sina ämnen äfven hade modersmålet, ondgjordes i synnerhet. På hans begäran utsattes ett kollegium enkom för behandlingen af bemälda sak. Det vardt en stor skandal. Ty hvarken anklagaren eller hans medhållare voro riktigt fasta i sadeln, och det blef under diskussionens lopp tydligt för något hvar, att hvarken de själfva eller ens deras auktoritet Sundén (det är här tal om en äldre upplaga af hans arbete) viste, hvad t. ex. ett *attribut* var. Men i trots häraf fattades likväl på detta kollegiisammanträde det beslutet, att den antagna läroboken skulle följas, efter som den nu en gång var antagen, likgodt om den var felaktig eller ej, ett beslut, som sedan aldrig upphäfdes. Och med afundsjukans påpasslighet sörjde motståndaren dädanefter för att hindra införandet vid skolan af författarens öfriga läroböcker; de kunde få begagnas och begagnades vid andra läroverk, men vid det, hvarvid författaren var anställd: omöjligt!

Biskopen hade ej heller försummat att under tiden ge den oförbätterliga nyhetsifraren ett hugg. Det var också så fatalt, att det just den dagen, biskopen kom på besök, skulle hända, att vår lärares klocka kommit i olag och att han på grund af det missödet satt så länge kvar hemma, att han, oerhörda sak med honom! verkligen kom cirka 10 minuter för sent. Då han inträddé i lärummet, gick biskopen där och väntade och lyssnade med misstrogen min till hans uppgift om orsaken till hans försenade ankomst. Värre var det dock, när biskopen vid slutet af lektionen med missnöjd uppsyn befalde honom att läsa geografi på det vanliga sättet, d. v. s. låta lärjungarne upprabbla de i Hartmans geografi å vederbörliga ställen förekommande uppgifterna om kvadratmil, om millioner och tusenden af invånare och de många städerna och märkliga orterna.

Den olycklige extraläraren hade sedan flera år trott sig finna det sättet att studera geografi puerilt och hade med möda och kostnad tillägnat sig den *konstruktiva me-*

todens förfaringssätt. Han själf eller någon af lärjungarna plägade sålunda med krita på svarta taflan upprita ett gradnät och sedan fylla nätet med konturerna af det land, de för hvarje gång studerade. Sedan tecknades bergs- och vattensystemet, de viktigare städernas lägen utmärktes m. m. Hos denna metod, om hvars historia, syfte och nytta biskopen förmodligen viste intet, måtte denne åter funnit det där fördömda, grundliga profvandet och räsnonnerandet, som var så motbjudande för honom, och han utdömde på rak arm metoden.

Biskopens beteende att visa läraren sitt ogillande inför klassen kändes som en förödmjukelse tung att bära. Männe biskopen skulle uppträdt på samma sätt mot en examinerad? frågade extraläraren sig själf.

Åren gingo. När han tjänstgjort som extra ordinarie elfva år, blef en plats vid läroverket ledig. Han beslöt att göra bruk af sin dispens och sökte platsen. Förgäfves dock: han blef förbigången, klagade, som vanligt, förgäfves hos Kongl. M:t. Han syntes dömd att all sin tid gå som extralärare, under det att andra, både med och utan examen... vid denna tanke kunde han bli ursinnig!

Så kommo andra bekymmer. Genom sin verksamhet som språkvetenskaplig skriftställare hade han förvärfvat sig ett godt anseende nästan öfver allt i landet. Från ett visst universitet hade dock af vissa personer denna hans framgång länge betraktats med oblida ögon. Det såg ut, som om vissa herrar akademici ansågo sig ha monopol på att få reda ut språkvetenskapliga spörsmål. Några sådana herrar hade länge sysslat med hans arbeten och sökt att utfinna sårbara punkter hos dem. Detta var dock ej lätt. Och så var han ända till förtviflan själfständig! Men några utländska källor måste han väl ändå ha haft? Inte hade han väl på egen hand uppgjort dessa konstfulla, men dock så enkla och klara system?

Man skref och frågade honom efter hans källor. Han

svarade, att de som han begagnat, stodo omnämnda i hans arbeten. Han ville då ge sig utseende af att ha gått själfva tyskarne i förväg! Detta var en olidlig tanke för herrar akademici, ty själfve följde de alltid tyskarne. Ändtligen kom lärarens straff.

En akademieadjunkt hade under någon tid varit ute i Leipzig och studerat den nyaste ljudfysiologien. Vid återkomsten till Sverge skyndade han att offentliggöra resultaten af sina forskningar, och i en not fann han då tillfälle att rikta ett dräpslag mot vår forskare.

Med blixstens fart spred sig denna för många af kamraterna välkomna nyhet bland dem alla. Ja, jublade nu somliga, var det ej så, som de länge trott, ehuru de ej mäktat att i ringaste mån bevisa det (han var så förbannadt svår att läsa), att han var en humbug! Nu hade de fått bekräftelse på sin länge närda förmodan och det från det enda verkligt kompetenta hållet, från en akademiadjunkt. De triumferade.

Trots sin dagliga, stränga tjänstgöring och öfriga göromål måste nu den angripne sätta sig ner och skriva ett försvar. I början tycktes angriparen vara omöjlig att vederlägga; han arbetade med en så fruktansvärd apparat af lärda citater ur alla tiders forskning i ämnet! Men snart märkte den angripne, att midt bland öfverflödet på lärdom gick en tydlig väg, markerad af angriparens vacklande hit och dit, af hans osmälta eller halfsmälta tillägnande af andras vetande, och han gaf angriparen ett svar, hvars bäska sanningar för honom ännu i dag troligen ej helt och hållet mist sin smak.

Nu teg man vid universitetet, teg i åratal, men när man äntligen hemtat sig efter nederlaget, började man tala om ett system, "som alldeles icke vore ovederläggligt". Men man gjorde dock ej minsta försök att vederlägga det.

Slutligen råkade vår författare ut för folk, som efter att ha läst honom under åratal togo hans uppdraganden

för att vara sina egna och därför ej brydde sig om att citera honom.

De skrärlärde äro sig alltid lika. Holberg persifierade mästerligt sin tids pedanter. Våra dagars lustspel borde ej släppa våra helt och hållet ur sigte; de äro ganska ofta så i handel som vandel passande föremål för satiren.

Biskopen ville nog, han också, anses som vetenskapsman. Och det var sant, att han som akademisk lärare hade deltagit i utgifvandet af en teologisk tidskrift. Dervid hade han dock mest öfversatt från tyskan, och de små arbeten af hans hand, som sedan utkommit, voro af ringa betydelse. I de flesta af skolans ämnen hade han blott ytliga kunskaper.

Men vår extralärare skulle väl ej evigt vara nödgad att lefva endast för dagen eller, om man betraktar saken i optimistiskt ljus, för terminen. Detta interimslif kändes honom så mycket odrägligare, som han sent omsider förlofvade sig.

Men under många år sökte han ej vidare någon plats, enär hans domkapitels beteende mot honom den gången han sökte, föreföll honom orättvist.

Gud må veta, om biskopen, lämnad åt sig själf, någonsin tänkt det vara tid att ge extraläraren en plats. Efter sjutton års tjänstgöring fick denne emellertid en sådan, sedan hans nye rektor gjort biskopen uppmärksam på att äfven andra lärare än de som tjänstgjorde i stiftsstadn, hade anspråk på befordran. Någon tid efter denna påstötning fick läraren af rektor en antydan om att han borde söka en viss plats. Han gjorde det och fick i profvet höga betyg utom i historia och geografi! Huruvida hans djärfhed att i profvet fortfarande återkomma till den en gång af biskopen utdömda konstruktiva metoden hade någon inverkan på betyget i det sist nämnda ämnet, lämna vi derhän, men hans fick deri blott ett non sine.

Hurudan var nu den plats han äntligen vid 39 års ålder vann? Det var en kollegaplats vid stiftets minsta

Läroverk, ett af de utdömda treklassiga. Den kamratkrets, om man så får benämna rektorn och en gammal kollega, i hvilken han kom, var allt annat än behaglig. Begge voro enstöringar, men rektorn var dessutom halfgalen af pedanteri och högfärd. Han var pensionsmässig, men i trots däraf och trots sin bevisliga oduglighet, hvilken förorsakat honom förlusten af all respekt från de fåtaliga lärjungarnes sida, ville han ej ta afsked.

Stadsboarna hade redan med lock och pock afprässat rektorn ett löfte om att ta afsked från ämbetet med läsårets slut, men när den tiden kom, lurade han dem samvetslöst. Först sedan biskopen dött, blef man qvitt honom. Han var nämligen prestvigd och kunde på den grund opåtalt vara så oduglig som helst, så länge biskopen lefde.

När den befordrade skulle lämna det läroverk, hvarest han tjänstgjort så länge, utmärktes han åtskilliga gånger vid de små fester, som af en eller annan anledning mot terminens slut ägde rum inom lärarekretsen. Vid en bjudning hos rektorn höll denne ett vackert tal till honom. Talets tema var, att den nyligen befordrade gjort sig värdig sin befordran på grund af sina många tjänsteår. Det föll ej den gemytliga rektorn in att nämna ett ord om den befordrades aktningssjudande vetenskapliga verksamhet, hvilken dock i vigthet och värde öfversteg ej allenast rektors egen, utan helt säkert samtliga lärarnes vid skolan tillsammanlagd. Men den bortgående hade vågat vandra sin egen väg, han hade uppnått betydliga resultat utan att vara stämplad till vetenskapsman af ett universitet, och det kunde de vederbörligt stämplade aldrig förlåta honom.

III.

En befordran.

Ich sing', o Lieber, glaub'es mir,
Nichts aus der Fabelwelt;
Wenn gleichein solches Wunder dir,
Fast hart zu glauben fällt.

Nom Y. stift ville ödet, att samtidigt två lektorat i lefvande språk förklarades till ansökan lediga. Striden koncentrerade sig dock omkring lektoratet i stiftsstaden: att antingen taga det eller i kompetensduglighet bli förklarad närmast den som lyckades taga det, blef lösen för dem, som anmält sig som sökande. I senare fallet var man någorlunda säker om att få det andra lektoratet, det som var ledigt i en annan stad än stiftsstaden.

Bland skaran af sökande ansågos snart två så farliga, att af de öfriga ej mera än en ende brydde sig om att fullfölja sin ansökan. På dessa två fästes därför deras blickar, som hade ett eller annat intresse vid att följa med sakens förlopp eller utgång.

Den ene af de två var redan förut på platsen och hade en tid bortåt dels vikarierat för den hädangångne lektorn, dels skött sysslan efter hans död. Af flera anledningar ansågs denne man predestinerad att få platsen. Han hade oklanderligt tjänstgjort vid läroverket i mera än 10 års tid och, såsom sagdt, under någon tid tjänstgjort som lektor. Än vidare: han hade många vänner i stiftsstaden och en gynnare i biskopen, som sades ha till och med så goda tankar om honom, att han var betänkt på att vid det snart motsedda rektorsombytet föreslå honom till rektor. Och slutligen hade denne sökande ett godt stöd derigenom, att han för ej länge sedan gift sig med en i staden boende förmögen och konservativa grundsatser tillgifven fabriksägares dotter.

Men å andra sidan måste dock medgifvas, att denne man ej var just väl utrustad med hänsyn till den fordran, som gällande Nådiga Staagan för rikets allmänna läroverk uppställer i fråga om kompetens till lektorsplatser: "vid lektorats tillsättning bör *särdeles* afseende göras på sökandes *lärdomsförtjenster*" (N. Stadg. § 64, 3). Ty han hade intet enda laudatur i sin kandidatexamen; hans gradualafhandling hade varit betydelslös. Under de första åren af sin lärareverksamhet hade han också varit kollega i en obetydlig småstad. Men så hade det kommit vind i hans segel. Han härstammade från ett af våra ö-landskap. Fåtalet af invånare i ett dylikt landskap gör, att män i samma ställning lätt lära känna hvarandra och att de sedan under lifvet behålla hvarandra i minnet. Han hade kommit till stiftsstaden under en landsmans välvilliga auspicier, och där hade han under årens lopp dels evertuerat sig i sitt ämne, dels vunnit den fördelaktiga position, som vi redan beskrifvit.

Den ende af den nu skildrade predestinerades medsökande, som ansågs vara farlig, hade äfven i många år varit ordinarie, men ej på platsen, utan i hufvudstaden. I sin kan-

didatexamen hade han två laudatur, tre cum laude och deröfver ett trettonde betyg. Hans gradualafhandling hade varit ett själfständigt arbete, på hvilket han till och med af många ansetts skola bli kallad till docent, något, som likvisst ej skedde. Efter att sålunda ha pröfvat lyckan vid universitetet och derpå som sökande till en i universitetsstaden ledig adjunktur hade han efter ett lysande prof först vunnit en plats i en annan landsortsstad och kort tid efteråt blifvit adjunkt vid ett högre, utmärkt skött läroverk i hufvudstaden.

Redan ett par år innan han anmälde sig till den nu omtalade platsen, hade han med heder uppträdt som konkurrent om en lektorsbefattning i landsorten, dock utan att få platsen.

Vid det tillfället hade det tillgått något oegentligt, såsom det ty värr ganska ofta plägar hända i dylika fall i vårt fädernesland.

Hans afhandling hade den anlitade sakkunnige (en student, som blifvit adjunkt och ansågs som särdeles skicklig i lefvande språk) nödgats förklara vara ett alldeles själfständigt arbete och väl värdt cum laude, samma betyg, som de lycklige medtäflaren fick, men så hade den sakkunnige, när han studerade teserna, fått skrupler med hänsyn till det språkliga uttrycket på ett par ställen och sade sig ej kunna åt arbetet i dess helhet ge högre betyg än ett non sine.

Den aufallne kunde ej för tillfället anföra bevis på att de anfäktade uttrycken voro god engelska.

Hemkommen fann han visserligen, att uttrycken användts af såväl engelska som amerikanska författare. Men nu kom denna upptäckt för sent, och det tjänte ej till något att pestera öfver sin otur och det mesquina i opponentens tillvägagående.

Nu hade han omarbetat och gjort till ett nytt verk samma arbete, som en gång aktats värdt cum laude. Det

handlade om en svår, men tillika intressant del af den franska syntaxen. Att det ej varit en leksak att åstadkomma detta arbete, torde inses deraf, att han i och för det samma måst genomgå ej blott alla franska språkläror af något anseende, utan, i det han i många punkter beriktigade deras framställning eller framdrog i ljuset vetenskapliga fakta, som varit för dem alla okända, hade han varit nödsakad att nagelfara med öfver 11,000 sidor fransk täxt, hvarur han hämtat bevis för sina satser. Dels på egen, dels på statens bekostnad hade han dessutom gjort resor i språkligt syfte.

Stiftsstadens koryfé hade aldrig förrän nu, allt sedan han blef promoverad, skrivit något. Men i afväntan på det som komma skulle, hade äfven han nu gjort sina ansträngingar. Äfven han hade dels på egen, dels på statens bekostnad gjort studieresor, och nu hade han fullbordat en afhandling, hvilken han, såsom en af hans beundrarinnor försäkrade (han hade sådana, ty han höll franska aftoncirklar, som mycket gouterades af stadens damer ur finare världen) hade börjat skriva i en bondkoja i Picardie eller, kan hända, Normandie och slutat på ett naturskönt sommarställe i stiftsstadens omgifning. Post varios casus, post tot discrimina rerum hade sålunda detta opus blifvit alstradt, som man finner.

Vid stiftsstadens läroverk fanns ingen person så beskaffad, att han kunde anses kompetent att tjänstgöra som första opponent på afhandlingarna. Därför tillkallades en sakkunnig person från ett annat läroverk inom stiftet.

När tiden att aflägga disputations- och undervisningsprof kom, lät den på platsen varande sina medtäflare först gå i bardaleken.

Härvid ansågs sökanden från hufvudstaden ha redt sig synnerligen väl.

Men ej med godt mod var det, som han återfor hem. Hvad gjorde det väl, att den sakkunnige komplimenterat

honom och önskat honom välkommen till stiftet? Biskopen hade vid uppvaktningen visat sig synbarligen kall och frånstötande. Konversationen hade varit fåordig och tvungen. Bland annat hade biskopen yttrat: herrn är ju extra lärare från hufvudstaden?

Sökanden hade svarat: i elfva år har jag tjänstgjort i hufvudstaden, men alla åren som ordinarie lärare. Hvarpå biskopen replikerat med ett slappt och liknöjdt: ja så?

Hvad var dock detta? tänkte främlingen. Hade man ej ens gjort sig besväret att genomgna hans ansökningshandlingar? Eller *låtsade* biskopen ej känna det minsta till honom? I begge fallen lofvade främlingen sig skial rättvisa.

Men ej nog med att biskopen tycktes betrakta honom med köld. Sådan herre, sådan dräng, måste han tänka, när den tjocke konsistorienotarien med det frodiga sjömansansigtet ej vårdade sig om att resa sig upp ur karmstolen, när han presenterat sig för denna viktiga person för att tala något om tid och ort för stilträtningarna.

Och så hade han måst sitta och frysa, när han dagen derpå i ett rum i domkapitelshuset genomgick skripta. Och detta, ehuru till sagda lokals uppeldning ärligen åtgingo merveilleusa summor, såsom rikets ständers revisorer ett par gånger funnit sig föranlättna att anmärka.

Emellertid stego en vacker dag hans förhoppningar af en orsak, på hvilken han ej kommit att tänka. Från en gammal bekant i den stad, där den sakkunnige hade sin lärareverksamhet, fick han nämligen underrättelse, att stiftsstadskoryféns afhandling af den sakkunnige ansågs som en tarflig kompilation, ja att den på sina ställen kunde bevisas bära tydliga märken af plagiat.

Granskningen af teserna hade den sakkunnige uppdragit åt sökandens vän, en extralärare, och denne meddelade nu sökanden sina anmärkningar.

Teserna voro tre inom tyska och tre inom engelska språkområdet.

Beträffande de förra visade extraläraren genom öfersändande af böcker, att den första tesen var ordagrannt afskrifven ur ett tyskt grammatikaliskt arbete. Dock hade den originelle "författaren" med en försigtighet, som i sanning var beundransvärd, tillagt ett *nicht* till predikatet. Derigenom ansåg han sig förmodligen formaliter skyddad mot beskyllning för plagiat, om hans källa skulle upptäckas, på samma gång som han — det var för honom säkert det viktigaste och behöfligaste — kunde få använda den tyske författarens (K. Andresens) charmanta tyska. Realiter förblef dock vår man en plagiator, emedan i den utredning, som Andresen gifvit sin sats, funnos exempel, hörande till ett hans eget motsatt, men af honom nu vederlagdt uppfattningssätt af saken i fråga; i trots af "författarens" upp- och nedvändande på tyskens sats fick således denne icke desto mindre låna honom allt. De öfriga tyska teserna hade så till innehåll som form sina motsvarigheter i ett annat tyskt arbete, och de engelske teserna voro fria öfersättningar ur ett större på tyska skrifvet arbete öfver engelska språket.

Hvad själfva afhandlingen angick, hvilken bestod af en historisk inledning, en aperçu phonétique öfver ljuden i en obekant fransk provinsdialekt, några grammatikaliska anmärkningar, en ordbok och slutligen några täxtprof, så hade det dels ur den sakkunniges egen, dels ur universitetslärares undersökningar framgått, att inledningen var hopkommen på samma sätt som teserna, d. v. s. genom lån af icke blott andras tankar, utan äfven, så vidt ske kunde, af deras ord — på så sätt blef ju språkets felfrihet garanterad! — och ordboken befanns innehålla nästan aldeles det samma, som om den omtalta dialekten förekom i ett för helt kort tid sedan till universitetsbiblioteket ankommet franskt landsmålslexikon, hvilket hade utkommit för vid

pass ett halft år sedan. Återstodo således endast aperçu phonétique och de grammatikaliska anmärkningarna, som man ej kunde återföra på några källor och som därför måste anses som ett själfständigt arbete. De omfattade dock begge endast några få sidor, och i anmärkningarna hade författaren begått en grammatikalisk "bock".

Slutligen kom den dag, då koryféns lärda opus ventilerades. Läroverkets stora sal var nästan fylld af folk: lärare med fruar och barn, skolpojkar (det var på en löfdag) och många af stadens invånare af begge könen.

Konsistoriales hade naturligtvis också infunnit sig, men ej, åtminstone ej de ledande bland dem, med glada känslor. Ty den sakkunnige hade åt en af dem anförtrott sina tankar om koryféns arbete. Man hotade deras älskling, och därför voro de mulna.

Biskopen (den samme, som omtalades i förra berättelsen) visade sig blott vid början och slutet af akten. Dels för sin sjuklighets skull, dels för att slippa höra väntade obehagliga saker (om han annars förstod hvad som talades på franska) tillbragte han mellantiden på ett annat ställe. Domprosten och öfriga konsistoriales härdade deremot tappert ut. Ingen bland dem förstod vare sig tryckt modern franska eller talad sådan, så att nog sutte de der mera för prydnadens än gagnets skull. Det glunkades emellertid om att en teologie lektor skrytsamt före aktens början förklarar, att han väl sällan eller aldrig hört franska talas, men att han nog skulle reda sig med "lingu latina rustica". Vi tro, att han var alltför rustik själf för att gå i land därmed. Och säkert är, att ingen af dem under aktens lopp funno godt att, såsom det står dem fritt enligt skollagen, "genom anförda" (d. v. s. muntligt framförda) inkast pröfva den sökandes kunskap och gäfvor.

Hvarpå tänkte manne vid detta tillfälle domprosten, han som fordom varit akademisk lärare och hvilken nu visat sig äga åtminstone något af rutin derigenom, att han

anmärkt, att i föreliggande arbete i ordboken saknades ord, som förekommo i täxtbitarna, men hvilken i öfrigt skjutit från sig de svårare anmärkningarna mot arbetet? Vardet på detta sätt, som han tänkt sig afhandlingarna för lektorat böra vara beskaffade, då han för några år sedan i Pædagogisk Tidskrift framställde den åsigten, att vetenskapliga afhandlingar i ämbetskonkurrens-branschen borde vara själfständiga, om med dem åsyftades vinnande af akademisk anställning, men endast behöfde visa beläsenhet, om de gällde skolsysslor?

Visa beläsenhet? Men dock borde de väl vara hopkomna med omsorg, med samvetsgrannt citerande af använda källor? Ej väl ihopkompilerade på det tvetydiga sätt som t. ex. det föreliggande?

Domprosten hade i alla fall varit nöjd med compilationer, då det gällde skolsysslor. Men själfständiga arbeten borde väl ha företråde äfven på det området? Naturligtvis — i teorien! Hur det åter går till i praktiken, därom upplyser denna berättelse.

Nog var i alla fall domprostens sats vådlig och ett misslyckadt försök att lappa på våra utdömda kompetensstadganden för lektorssysslor.

Det förnämsta kompetensvilkoret för lektorat, afhandlingen, borde, om man ville se rättvisans fordringar till godo, vara uppfyllt vid universitetet i och med afhandlingen för graden. (Den som ville bli lektor i teologi, kunde få disputeras inför teologiska fakulteten).

Endast vid universitetet har man rätt att söka fullt kompetenta personer, hvilka dessutom i följd af förhållandena ej, utom i högst få fall, äro frestade att lägga opartiskheten å sido. Detta sker deremot jämt och ständigt vid domkapitlen. De utdela laudatur för arbeten, som på sin höjd äro värda approbatur; de se öfver med plagiatoriska tendenser, och de luras med plagiat. Afhandlingarna, som framalstras under dylika förhållanden, äro också med få

undantag värdelöst skräp; de duga till intet, sedan de förskaffat "författaren" det önskade lefvebrödet. Den ärlige forskaren är på det skamligaste sätt prisgifven.

Afhandlingens författare inträdde genom en bakdörr, framför hvilken katedern var placerad. Han var likblek i ansigtet och synbarligen gripen af en stark sinnesrörelse.

Och det var ej underligt. Han hade ju fått veta, hvilka tankar den sakkunnige hyste om hans arbete.

Akten tog sin början.

Förste opponenten sammanfattade sina hufvudanmärkningar i det påståendet, att två stora fel vidlåde af handlingen — såsom man också kunnat vänta af dennas beskaffenhet, då den ju behandlade en obetydlig fransk lokal-dialekt — nämligen, att den å ena sidan saknade själfständighet, i det författaren på ett betänkligt sätt öst ur franska källor, och att den å den andra ej uppvisade några språkvetenskapliga resultat af något värde.

Som författaren ej ville medgifva någotdera, utspann sig härpå en lång strid, hvarunder författaren med häftighet tillbakavisade beskyllningen för — ja — plagiat. Han voro naturligtvis bekant, sade han, med författaren till det omtalade, för någon tid sedan till vårt land hitkomna arbetet, och hade "konfererat" med honom.

Huru det kom sig, att slutet på fransmännens préface och slutet på hans egen inledning voro, med undantag blott af namnen på de respektiva författarnes vänner och korrespondenter, *ord för ord lika*; hvarför han endast citerat fransmannen en enda gång i hela ordboken; ja — på sådana frågor blef han svaret skyldig.

Författaren led tydligen mycket under denna strid, och när slutligen ordningen kom till teserna och den obarmhertige opponenten frågade honom, hvartill de små afvikelserna från de icke citerade källorna, hvilka opponenten lade framför sig på bordet, egentligen skulle tjäna, svarade författaren blott med något, som gick ins Blau hinein.

Den andre, af författaren valde opponenten, sökte, tvärt emot sed och skick vid dylika tillfällen, att försvara författaren. Innehållet af denna egendomliga vänskapsyttring var blott försäkrande. För öfrigt var hans franska sådan, att den snart väckte löje.

Vid näst föregående disputationsakt hade en annan af läroverkets lärare, som af domkapitlet fått laudatur i profbetyg, satt smilbanden i rörelse på åtskilliga ansigten genom ett kostligt uttal. "Cela suffira" t. ex. uttalade han så, att c ock s hördes med ett förfärligt surrande, som förmodligen skulle föreställa ett lent s-ljud, hvilket dock ej finnes i dessa ord.

Under förste opponentens anfall hade mängden af åhörarne, i synnerhet damerna, visat det glädstigaste lynne, synbarligen af det skälet, att det (vetenskapliga) franska språket råkade vara dem så godt som obekant. Bland dem, som begrepo, hade deremot rådt en obehaglig, tryckt stämning.

Stor sensation väckte naturligtvis inom hela stiftet stiftsstatslektorns in spe nederlag. Några af hans bekanta ville i det längsta ej tro på hans tarflighet, men de blefvo i allmänhet ej sin mening trogna, när de jämfört afhandlingen med källorna.

Under försvaret uttryckte sig författaren ledigt nog. Men hans försvar var blottadt på allt vetenskapligt innehåll, i det han oupphörligt slog omkring sig med tomma fraser. Som hans tal annars var trögt och hackigt, tillskrefs det lyckliga förhållandet för tillfället den uppbragta sinnesstämning, hvori han befann sig.

Biskopen och hans parti inom konsistoriet, nämligen domprosten, teologie lektorn och en annan lektor, satte sig genast i rörelse för att få en bättre mening i sväng om sin älskling. Några dagar efter disputationsakten kom sålunda ett rykte i omlopp, att biskopen förfrågat sig vid det andra af våra universitet angående den tadlade författarens bruk af sina källor. Förfrågan hade ställts till en lärd, ung pro-

fessor, hvilken svarat, att honom vore än flera källor bekanta, hvarur författaren kunnat hämta vetande. Detta intetsägande svar ansågs utan vidare af författaren och hans vänner bevisa hans oskuld.

Somliga tyckte emellertid, att biskopen ej bort förhöra sig hos en man, hvars fru var en nära släkting till hans egen familj och en väninna till författarens maka.

Förste opponenter hade varit för sträng, tyckte några. Har man dock, liksom han själf för blott några år sen, gått miste om en plats i följd af ett illslugt hopkommet plagiat (hvarom på sin tid något talades i tidningarna), så är det ej underligt, om man behandlar dylika saker som de förtjäna.

När betygen skulle sättas, blef det ett förfärligt bråk inom konsistoriet. Den skrala afhandlingen ville den sakkunnige ha bedömd med ett knappt approbatur, medsökandens åter med cum laude. Majoriteten med den nu mera slöe, slappe och i vanliga fall för ärendena likgiltige biskopen i spetsen dikterade emellertid ett non sine för sin kandidats afhandling, utan att medgifva att — hvad den sakkunnige i så fall påyrkade — medtäflaren skulle få cum insigniori.

Angående betygen i praktiska proffet fördes en knapptast mindre het strid, hvori äfven majoriteten dref sin vilja igenom. Trots deras bemödande fick dock medtäflaren ett haltt betyg högre än deras kandidat.

När nu härtill kom främlingens öfverlägsenhet i kandidatexamen, väntade icke mången, att majoriteten skulle fördrista sig att utnämna sin illa medfarne kandidat. Men det skedde. Han blef utnämnd af majoriteten med fem röster mot tre.

Biskopen hade i hufvudsumma på följande sätt — vi be härvid läsaren påakta, att den där extraläraren, som var äfven vår vän, hade tillfälle att anteckna följande ur vederbörligt protokollsutdrag — motiverat sin utnämning.

I. Förefunnes det enligt hans (biskopens) förmenande

med hänsyn till *lärdomsförtjänster* ingen väsendtlig skilnad mellan de två medtäflarne, ty den främmande sökandens öfverlägsenhet i disputationen, ganska ringa i och för sig, förlorade ännu mera, då stiftsstadsadjunkten ådagalagt större färdighet i franska språkets skriftliga*) och muntliga behandling. —

II. Skilnaden i *kandidatbetygen* uppvägdes genom stiftsstadsadjunktens intyg från språklärda**) i Frankrike och England.

Vi tillåta oss här anmärka, att medtäflaren ej hade dylika intyg att uppvisa af det naturliga skälet, att han ej velat mottaga sådana. Vanligt klokt folk anser väl också af privata språklärare gifna betyg vara af ett tvifvelaktigt värde i jämförelse med af svurna universitetslärare gifna. — Det franska betyget var utfärdadt af den nu mera af lidne, hyggelige, men som lärare nästan oduglige Mr Auguste Robert, välbekant för de flesta skandinaver, som vistats i Paris. —

III. Vore stiftsstadsadjunkten i tjänstgöring medtäflaren öfverlägsen med $1\frac{1}{2}$ termin.

Förgäfves invände minoriteten, att främlingens vid inhemskt universitet förvärfvade laudatur i lefvande språk, att hans öfverlägsenhet i kandidatbetygens godhet och antal och slutligen att hans högre betyg i både disputationen och praktiska profvet borde gifva honom afgjort företräde.

Som man ser, hade den sakkunnige ej någon röst vid utnämningen, ett nog egendomligt förhållande.

Den sakkunnige hade ej brytt sig om att få tagna till protokolls sina anföranden i olika riktningar, hvilken försummelse gaf många anledning till det klandret mot honom, att han syntes ej ha varit så angelägen om att den därpå förtjänte fick platsen som om att stiftsstadsadjunkten skulle

*) Sic, o sic!

**) Annars språkmästare kallade.

bli förödmjukad. Ja, en ännu skarpare anmärkning gjordes mot honom: den, att han gifvit främlingen för lågt betyg på afhandlingen. Den var nämligen ett laudatursmäsigt arbete. Hindrades han manne af omtanke för egen framtid, af en lätt begriplig motvilja att skaffa sig själf en farlig medtäflare?

Vi skulle ej anfört dessa utläggningar af opponentens handlingssätt — själf uppgaf han främlingens på ett par uppgifna ställen mindre eleganta franska vara orsaken, hvarför han ej röstat för högsta betyget — om de ej tydligt nog visade, huru oändligt svårt det är att i dylika fall under det nu rådande genomruttna systemet få sanna förhållandet bragt i dagen, enär öfverallt, i alla vrår och skrymslen, privata intressen ligga på lur och makten öfverallt kan triumfera.

Den förbigångne, som naturligtvis ej kunde medgifva, att den utnämndes meriter uppingo mot hans egna och som väl hoppades, att det vore tydligt för något hvar, klagade under åberopande af § 64 i gällande skollag. I nämnda § föreskrifves bland annat, att vid lektorats tillsättning bör särdeles afseende göras på den sökandes lärdomsförtjänster.

Många gäfvo den förbigångne rådet att söka förmå tidningarna att tala om saken, att utge en parallel mellan motståndarens arbete och hans citerade och ociterade källor. Han förkastade dock dessa medel. Han gick ej heller och bugade sig för vederbörande. Men fullt upp med förargelser hade han.

Genom den sakkunniges uraktlåtenhet att låta sina graverande anmärkningar mot den utnämnde föras till protokolls, hade han föga annat (då han ej i en inlaga till majestätet ville parallelisera) att i sin besvärsskrift framkomma med än hvad hänvisningarne till hans betyg gäfvo vid handen. Det är sant: han hade just genom dessa betyg lagen på sin sida; men det är ju kanske ej alltid nog. Genom det omnämnda tillvägagåendet af den sakkunnige hade

sålunda ett viktigt medel att sätta högsta vederbörande riktigt in i sakförhållandet undanryckts honom.

Han skref till sin forne examinerator, professorn, och bad denne gifva ett utlåtande öfver hans eget och medtäflarens respektiva arbeten. Han fick intet svar. Men så fick också professorn från den dagen icke vidare någon helsning af honom. Den ena artigheten mot den andra.

Under tiden, medan klagomålet pågick, voro inom stiftet sinnena med spänd väntan riktade på huru ministrerns dom skulle falla. Vi säga *ministrerns*, ty han ensam är ansvarig. Ännu hade aldrig någon utnämning af det i fråga varande domkapitlet blifvit upphäfd. På grund af biskopens stora anseende, sades det. Slutligen föll domen. Biskopen upplefde ännu en triumf.

Härmed syntes, menskligt att se, dagarna för den gällande skolstadgan vara räknade. Ty då den förbigångne ovedersägligt hade "alla öfriga egenskaper, som hos lärare erfordras" — hvilket ej heller af biskopen bestreds — och då denne på intet sätt förmått uppvisa någon öfverlägsenhet i lärdomsförtjänster hos sin kandidat och *derför*, märk väl! *uraktlåtitt att*, såsom seden är, *stödja sin utnämning på § 64 i skolstadgan*, återstod för honom ingen annan utnämningssgrund än den ofvan III af honom åberopade något längre tjänstgöringstiden, hvarom i skolstadgans § 68 säges: "i fråga om befordran, må, där alla andra befordrings-skäl äro lika, företräde tillerkännas den lärare, som längst tiden oklanderligen tjänstgjort". Att få alla de andra befordrings-skälen *lika* hade biskopen och hans parti oförtruet bemödat sig om, men ändå kvarstodo följande *olikheter*:

Främlingen hade i sin kandidatexamen ett ämnesbetyg mera än den utnämde;

han hade för sin afhandling ett halft eller egentligen, enär motståndarens halfbetyg non sine ej är enligt lag, *ett helt* betyg mera;

han hade i muntliga profvet ett halft betyg mera; så-

ledes i alla fall *ett* betyg mera i aflagda profven än motståndaren. *Härigenom bortföll således den utnämninggrund, som kunde hämtas från § 68 i skolstadgan* (om alla andra befodringsgrunder äro lika).

Utgången väckte blandade känslor inom stiftet, harm, förvåning, löje. Och det gifna faktum kommenterades på åtskilliga sätt.

Några menade, att en förändring i befodringsystemet med säkerhet snart efter denna dom kunde väntas (systemet har dock lefvat fem år sedan dess). *Tjänsteåldren*, mente man, vore härmed af ministern högtidligt proklamerad som främsta befodringsgrunden.

Andra trodde, att ministern låtit bestämma sig af en förtviflad, men i allvarligt folks ögon tämligen löjlig coup de théâtre af den illa medfarne stiftsstatsadjunkten. Genom sina relationer i Paris hade nämligen denne lyckats få en förofrigt för vårt lands vetenskapsmän dittills och sedermera helt och hållet okänd gammal professor att inför ett lärdt sällskap berömma det här hemma nedgjorda arbetet.

Ministern skulle sålunda ha följt det af biskopen gifna förödomet att förkasta inhemska auktoriteter och lita på utländska "språklärda".

Ministern har blifvit ombedd att med hänsyn till afhandlingar för lektorat följa den för länge sedan vid professorsutnämningar anlitade utvägen att tillsätta sakkunniga och opartiska skiljedomare, men han har afslagit det.

I det åsyftade fallet hade sådant ej behöfts. Han hade blott behöft genombläddra Jorins Dictionnaire, Andresens Sprachgebrauch und Sprachrichtigkiet, Sanders' Wörterbuch der Schwierigkeiten, Fiedler und Sachs, Wissenschaftliche englische Grammatik för att se, att den utnämndes arbete var en skral kompilation.

Ännu andra, äldre, praktiskt anlagda personer, skratade åt dylika funderingar och mente sig blott se en yttring af de svenska ecklesiastikministrarnes vanliga politik: att i allt sanktionera en konsistoriemajoritets åtgärd.

Vi hade så när glömt att nämna, att den utnämndes landsman, den, under hvars auspicier han kommit till stifts-staden, numera innehade en inflytelse-rik plats i hufvudstaden.

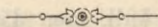
Denna befordran fick ett litet efterspel. När den förbigångne kort tid efteråt hedrades med samma domkapitels enhälliga utnämning till lektor vid det omtalade andra läroverket inom stiftet, undanbad han sig den äran. Domkapitelsgubbarne baxnade väl något vid denna händelse, som aldrig förr förekommit i deras praktik. Men de funno sig snart och ville tvinga den utnämnde att betala lösen för den fullmakt, som han ej ville begagna. Genom ett välvilligt tillmötesgående från ministeriets sida lyckades han dock slippa undan utgiften, så att äfven han på detta sätt fick sin belöning.

Kortligen: begge de täflande gingo någorlunda tillgodosedda ur affären.

Men rättvisan? Ja, vi veta ju, att hon ej finnes på jorden.

Behöfva vi tillägga, att stiftstadslektorn någon tid efter den stadfästade utnämningen fick (för andra gången) ett stipendium å 750 kronor för att i utlandet *förkofra sig* i främmande tungomål?

Världen är i sanning full af motsägelser.

IV.

När Per Helner skulle fått plats.

den största staden inom Y. stift tjänstgjorde en extralärare, som vi kalla Per Helner. Han var ej född inom stiftet, utan hade genom händelsernas lopp, då han första gången sökte anställning som lärare, kommit dit. Han var promoverad och hade gått profår.

Af ett lynne, som var mera af kontemplativ än handskraftig art, hade han nu under åtta års tid i stillhet och med flit skött sitt kall, men därunder dock gjort ett par försök att vinna fast anställning. Han var erkänd som samvetsgrann och duglig lärare, sträng, men tillika rättvis. Bland alla sina kamrater var nog han den, som visade den mångsidigaste hagen för ämnen af vetenskaplig eller skönlitterär art; han studerade alltjämt, gjorde i förhållande till sin lilla lön, storartade årliga bokinköp, höll för egen räkning tidskrifter, tog för att kultivera sitt uttal, lektioner i lefvande språk för infödingar, korteligen gjorde alla

ansträngningar, som han i sitt läge kunde göra för att försäkra sig om en tryggad framtid inom stiftet. Han var också medveten af att *han* måste uppbjuda alla sina krafter för sitt syftemåls vinnande; ty han hade, såsom född bondson i ett annat stift, inom de kretsar, i hvilka han nu kommit, inga relationer alls. Hans karaktärs själfständighet hindrade honom för öfrigt att kunna fria till någons gunst; därför var det blott genom kunskaper och skicklighet, som han hoppades — han hade ännu ej börjat förtvifla — kunna rädda sig.

Rädda sig? Ja, just det. Elementarlärarebanan har nämligen på senare tider visat sig vara den måhända mest slippriga af alla banor, som en ung akademiskt bildad man af god och själfständig karaktär kan välja. Detta härleder sig nästan uteslutande från det hos oss hyllade befodrings-systemet, hvilket är på äkta jesuitsätt så tillagadt af prästväldets målsmän, att det under sken af att vara afsedt för *skicklighetens* fortkomst ger prästväldet laglig rätt att göra hvad helst det behagar. Mera derom längre fram.

Har man nödgats gå längre än — vi säga — sex år som extralärare, börjar det kännas som en olycka att vara det. Ty extraläraren har jämte en ordinaries alla skyldigheter så godt som inga af dennes rättigheter. Bland dessa åter är rätten till löneförhöjning hvart femte år, såsom läsaren lätt kan förstå, den viktigaste och angenämaste. Men en ordinarie har äfven andra förmåner: blir han sjuk, så äger han dock uppbära $\frac{3}{4}$ -delar af sin lön, hvaremot extraläraren får ingenting i detta fall. Sedan några år tillbaka har äfven den yngste ordinarie lärare utom nyss nämnda förmån den, att han har 500 kronor årligen i tjänstgöringspängar, hvilka deremot en högvis regering ej aktat nödigt att bestå äfven de äldsta extralärare. Under de förhållanden, som nu herska i vårt land, kan man gerna, i synnerhet på grund af den i hela världen enastående, ab-

dentitiska befordringslagen, benämna extralärarne för samhällets parias.

Har extraläraren inga skulder, inga behof af att köpa böcker, vill han försaka all komfort, och han dessutom — hvilket han i regeln dock endast i en större stad har tillfälle till — sträfvar att genom privatundervisning förtjäna hvad som åtgår till kommunal- och kronoutskylders gäldande och kanske litet till; ja, då kan extraläraren på sin lilla lön vid läsårets slut möjligen ha så stort öfverskott, att det räcker till för underhåll och nöje under sommarferierna.

Men ej många äro skuldfria, och de flesta måste vid läraretidens början ej spara omkostnader för att fylla luckorna i sitt vetande. Per Helner hade vid sitt inträde på skollärarebanan ett par tusen kronors skuld och skydde i trots häraf ej utgifter att utbilda sig för sitt kall.

Han var nu efter åtta års tjänstgöring 37 år gammal, ty sent hade han börjat att studera, och hans kandidatexamen hade tagit åtta år i anspråk. Han längtade därför ifrigt efter att få en fast plats.

Under den tid Helner tjänstgjort inom stiftet, hade han trott sig märka, att extralärare med anställning vid stiftsstadens läroverk i allmänhet vida fortare vunno befordran än de öfriga. Denna hans öfvertygelse var i öfverensstämmelse med stiftskrönikan, som förmälte ungefär följande om biskopens styrelseprinciper. Grunddraget i hans styrelse var nepotism, hvilken han dock vanligen sökte att ej på ett allt för oblygt sätt visa. Men prästsöner hade i allmänhet företräde, vare sig det gällde snabb befordran eller befordran till bättre platser. Ur stiftsprotektionismens likaledes hyllade grundsats framgick, att lärare i stiftsstadens i allmänhet hade företräde och stiftets lärare företräde framför dylika från andra stift, såvida de senare ej voro på något sätt lierade med biskopen. Egentligen vore det dock biskopinnan, som styrde.

Att profvens utfall rättade sig efter domkapitlets eller, rättare sagdt, biskopens förutfattade beslut angående personen, som borde utnännas, ansågs vara en själfklar sats.

Det sadas vara biskopinnan, som styrde. Biskopen, en vacker, högväxt man, med något smidigt, ja halt i sitt väsen, af ett blidt lynne, så att äfven, då han uppträdde barskt, ett visst skimmer af bonhommie ej helt och hållet lämnade det, ansågs i grunden vara rätträdig, men som han var en viljevek man, hade stiftet fått kvinnostyrelse.

Harmen öfver biskopinnans allt för stora inflytande hade dock under någon tid förorsakat en splittring inom konsistoriet, så att biskopens envælde varit starkt i fara. Sedan några år stod detta dock åter på säkra fötter, i det motpartiet blott räknade två och ibland tre röster, då deremot biskopen städse kunde utom af domprosten och teologie lektorn påräkna stöd af ännu en lektor.

Denne lektor, som nu mera var prästpartiets stöd, hade några år förut hört till motpartiet och under den tiden förvärfvat stort anseende inom stiftet. Detta anseende behöll han hos många äfven efter sin försoning med biskopen. Nordstjärneordens hederstecken, hvilket under hans kamp mot biskopen ej hade kunnat falla på hans lott, hade beseglat försoningen. Som bekant är en biskop i Sverge utom prästerskapets och lärarekårens chef äfven det skarp-synta öga, som regeringen begagnar för att upptäcka af ordentsutmärkelser förtjänta personer inom begge dessa kårer. Och detta förhållande torde vara nog så viktigt att taga med i räkningen, då man vill förklara våra biskopars öfliga envælde inom konsistorierna, som deras två röster och rättigheten att utpeka det befordran värda föremålet.

Men vi återvända nu till Per Helner. I enlighet med sin vunna öfvertygelse om företrädet af att vara anställd vid stiftsstadens läroverk, sökte han vid passande tillfälle transport dit och erhöll plats som vikarierande adjunkt.

Helner hyste numera ingen högaktning för de styrande. Denna hade majoriteten af dem förspillt i grund genom sitt beteende vid den redan skildrade lektorsutnämningen, förspillt hos Helner såväl som hos de flesta lärarne inom stiftet. Och för egen del hade Helner ej skäl att prisa deras tillvägagående vid hans senare prof inför domkapitlet.

Helner fick, innan han gjorde sitt prof, underrättelse om att det fans en på förhand till sysslan utsedd person vid stiftsstadens läroverk; men han hade dock provvat. Det var för en plats i svenska, tyska och engelska och enär Helner redan hade ett cum laude i tyska sedan sitt första prof, aflade han nu blott prof i de två öfriga ämnena. Hans prof inbragte honom ett cum laude i svenska, men sitt gamla betyg non sine i engelska fick han fortfarande låta nöja sig med. Medtäflaren fick en betygsenhet mera och utnämdes. — Det är utmärkande för Helners väsen, att det ej var så mycket han själf som hans kamrater, som vid detta tillfälle klandrade domkapitlet. Han själf fann allt någorlunda i sin ordning utom det, att den ofvan omtalade lektorn, prästpartiets ödmjuka slaf, hade röstat lägre betyg än cum laude för honom i svenska, och det i trots af att lektorn ej åhört profvet mer än högst fem minuter. Hvad rätt hade då denne man att pruta af på hans betyg? Var hans tillvägagående ej klandervärdt i dubbelt hänseende?

Men Helners kamrater gjorde honom uppmärksam på dels att hans medtäflare ej rätt gerna kunde vara honom öfverlägsen i svenska, allraminst i ett prof, emedan svenska ej ingick i medtäflarens vanliga undervisningsämnen, dels att den uppgift medtäflaren fått: "om kvantiteten och accenten i svenskan", för hvars behandling en minoritet (deribland den där lektorn) röstat högsta betyget, torde få anses ligga utom laglighetens gränser, då det ju var inför en femte realklass, som uppgiften genomgåtts. Och den engel-

ska stilen fann man vara med omsorg vald i förhoppning att kunna fälla den rättande.

Helner klagade ej öfver utnämningen. Han ville ej klaga dels emedan han ansåg sin framtids lycka bero af att han ej visade tecken till uppstudsighet, dels emedan medtäflarens utseende hade vittnat om ej blott fattigdom, utan äfven om en i förtid förstörd helsa. Och vid sitt besök i stiftsstaden hade Helner ej haft något att invända, (ehuru den obarmhertiga skollagen har det), så att en viss ledamot af domkapitlet kunnat bespara sig alla konster denna gång. Att Helner var medtäflaren öfverlägsen som lärarekraft, därom kunde enhvar öfvertyga sig vid blotta betraktandet af deras personer. Den utnämde orkade ej ens tjänstgöra en termin som ordinarie och har sedan aldrig tjänstgjort.

Dylika händelser förorsaka och kvarlämna alltid bitterhet i sinnet, man må ta dem så lugnt som helst. För Per Helner var det naturligtvis också påfrestande att in natura betrakta de exemplar af pædagogsläktet, som enligt det rådande systemet hastigt nog kommit på grön kvist. Af sådant slags folk funnos åtskilliga, vanligen ytliga eller rent af klena i sina kunskaper både enligt kunskapsbetyg och enligt sina diskurser — utom på profdagen, förstås; men systemets äcklighet plögade dock som tydligast visa sig i och med en viss person, hvilken i början af Helners lärarebana under någon tid varit hans medlärare, men nu sen länge var befordrad.

Det var en tämligen gammal karl, som tagit gamla kandidatexamen sista gången det medgifvits och som i sin examen fått icke mindre än 7 godkänd, hvilka förvärfvats inom sex veckor. I något så när samma vefva hade han blifvit filosofie doktor. Som lärare var han svag.

Hvem skulle väl trott, att en dylik person, som på köpet var utan profår, inom fyra år skulle bli ordinarie?

Men det blef han.

En gång under kamratskapets dagar samtalade han och Helner om sina framtidsutsigter.

— Jag skall skynda mig att profva, så att mina kunskaper ej må hinna bli för gamla.

Helner måste undertrycka ett leende.

— Till den ändan kommer jag att med terminens slut bege mig härifrån till stiftsstaden, der jag kan få vikariera som lektor hvarje vårtermin. Höstterminen använder jag deremot till att läsa på till prof. När jag på det sättet samlat två tjänsteår, skall jag begära dispens från profår; sedan profvar jag och tar plats.

— Men det går ju nu för tiden ej så lätt att få dispens.

— Det beror helt och hållet på domkapitlet, vet du. Och gubbarne deri måtte väl ha så mycken hut i sig, att de tillstyrka dispens åt mig. Min far hade, innan han blef kyrkoherde, varit adjunkt vid stiftsstadens skola och var bror och god vän med hela tutten.

Det gick som adjunktssonen förutsade. Och sedan han någon tid varit ordinarie, förvånade han något hvar af sina yrkesbröder genom de täta tjänstledigheter och mångahanda dispenser, som han fick åtnjuta.

Som han var själfva öppen hjärtigheten, dolde han ej, att detta för honom behagliga förhållande härledde sig från hans bekant-, landsmans- och duskap med ecklesiastikministern.

Skilnaden mellan Helner och kamraten var sålunda den, att den senare var väl, men den förre dåligt utrustad för lifskampen på den bana de valt; nota bene i Sverge.

Sådana stackare som Helner, hvars far ej varit bror med några konsistoriegubbar och hvilken ej ens sett ryggen af vår vänsälle ecklesiastikminister, blifva naturligtvis, de må streta mot, så mycket de vilja, till sist något världsföraktande af sig och söka gerna att med satirens vapen hålla sig åtminstone något skadeslösa för sin obetydlighet.

Det ligger vanligen något obehagligt i att ur större förhållanden komma in i mindre. Men Helner hade föresatt sig att med jämnmod gå sin förvandling till stiftstadsbotillmötes och att ta seden dit han kom.

Stora och viktiga förändringar hade på sista tiden timat inom den lärda staden.

Biskopen hade dött. Likaledes domprosten. Och slutligen hade en ny rektor, en främling från en afsides ligande landsort, efterträdt den förre rektorn, som till sin stora harm fått afsked.

Den nye rektorn hade blifvit skickad dit på ett något ovanligt sätt, i det den gamle biskopen, han som partout velat vinna en klen sak vid besättandet af lektoratet i lefvande språk, ej långt derefter måst förlora en god, då hans kandidat till rektorssysslan ej antogs å högre ort. Med anledning häraf hade biskopen gått omkring till sina vänner och bekanta och klagat öfver att sådant händt honom, honom, som ännu aldrig fått afslag på någon begäran.

Å högre ort hade den utnämde dels blifvit kraftigt förordad af en man, som noga kände hans goda egenskaper, nämligen hans egen svärfar, dels sades han själf, när på grund af de å högre ort äfven välkända goda egenskaperna hos biskopens kandidat tycktes sätta hans utnämning i fråga, gifvit utslag i saken genom en af sina många stora talanger.

Helner hade aldrig förut sett den nye rektorn. Vid första anblicken af denne måste han erkänna, att något imperatoriskt, något sublimt låg hos honom, men Helner var ur stånd att kunna säga, om intrycket härflöt från mannens kolossala längd eller från den atmosfär af andlig öfverläshenhet, hvaraf han måhända omgafs.

Under sitt första samtal med Helner — det var under en liten promenad — öppnade rektorn sin mun angående det önskvärda i att man begynte läsningen en timme senare än förut varit brukligt på platsen, och angående ett

snart från trycket väntadt komitebetänkande om de allmänna läroverkens omorganisation.

Redan i förväg klandrade rektor, till Helners förvåning, komitebetänkandet och omtalte hasteligen hufvudpunkterna i ett annat, som han själf hade uttänkt.

Så vidt Helner uppfattade saken rätt, skulle enligt detta förslag hela omorganisationsfrågan inskränka sig till att man indrog nästan alla de fullständiga 7-klassiga läroverken och i öfrigt bestämde sig för blott två slags läroverk: gymnasier och femklassiga. På det sättet skulle årligen en stor besparing uppkomma, äfven om terminsafgiften ej höjdes.

Bristerna i befodringsväsendet, i domkapitelsstyrelserna, det stora slöseriet med intelligens och tid på opraktiska läroämnen voro sålunda saker, som ej existerade för den nye organisatören.

— Hade detta mitt förslag varit känt för vederbörande eller till och med inom komiten, skulle det ofelbart antagits med slopande af det väntade, utbrast mannen triumferande vid tanken på de stora förtjänsterna hos hans förslag.

Helner tänkte, att det var synd, att detta förslag kommit så där post festum.

— Det väntade betänkandet, fortfor rektor, är — jag vill ej dölja min tanke derom — ett machverk; men så går det, när man sätter folk, som ingenting begripa, att lagstifta. Det har för den värda komiten varit ett lika omöjligt göra att utarbета ett dugligt förslag till skolväsendets reformerande, som om jag bad en bonde att exponera Fichtes filosofiska system.

Vi anmärka här, att rektor varit docens i filosofi.

Helner lånade föga uppmärksamhet åt rektors sarkasm, emedan hans egen åsigt i skolfrågan länge varit den, att vi för de största bristerna inom det högre skolväsendet hade att tacka ej de frisinnade, hvilkas mening ju knappt

blifvit hörd, än mindre följd, utan läroverkens otidsenliga styrelser och statskyrkan, hvars höga dignitärer ej blygts att med en hårdnackenhets, som söker sin like äfven inom katolska länder, suga sig fast vid skolkroppen och hvilka vår regering ensam bland alla protestantiska länders ej ännu haft mod att tillropa ett: hands off!

Ej underligt därför, om Helner med sådana tänkesätt dristade att göra några några små invändningar mot hvad rektor behagade förkunna. Men dessa, blygsamt uttalade som de voro, splittrades genast af den förkrossande makten hos hans interlokutörs uppöfvade slutledningskonst, utan att dock Helner därför ändrade mening.

Orsaken hvarför rektor nedlät sig att diskutera de två nämnda sakerna med Helner, låg deri, att den senare i sin egenskap af vikarierande adjunkt hade rösträtt inom läroverkskollegiet. Det var ej ovigtigt för rektor att få veta Helners tankar i dessa ämnen och i nödfall korrigera dem, ty rektor hade ett starkt motparti inom kollegiet, och detta motparti anfördes af sjelfva konsistoriales.

Snart kom Helner in i förhållandena på platsen. En angenäm nyhet för honom var det att höra, att två platser vid läroverket snart skulle förklaras lediga och att de kunde väntas bli i ämnen, som gjorde det för honom möjligt att söka.

Bland lärarne hade Helner redan några bekanta och fick nu göra bekantskap med nästan alla de öfriga. Så med f. d. studeranden och öfverbyggaren Runman, hvilken för ej lång tid tillbaka utnämmts till adjunkt med förbigående af filosofie doktorer af erkänd förmåga och med ungetär lika många tjänsteår som han själf.

Denna illustra person hade Helner förut blott flyktigt skådat vid det tillfälle, då han aflade sitt senare prof. Han hade då sett Runman under profvet uppmärksamt auskultera och flitigt annotera.

Runman hade nu hunnit så långt på banan, att han

redan innehaft ett statsstipendium för att i utlandet studera det tyska tungomålet. Der utmärkte mannens belackare — ack, hvilken stor man äger ej sådana! — hade måst förstummas. Helner fann sig ock föranlåten att medgifva, att Runman hade många älskvärda sidor: aldrig kunde det t. ex. hända, att han icke med lätthet lät sig bjudas på middag, ett glas punsch eller en toddy; ja, han till och med förekom ens djärfvaste förhoppningar genom att bjuda sig själf. En älskvärd vana sedan öfverliggaretiden utan tvifvel. Det var en fröjd att se honom äta ostron, hummer eller blott kräftor. Hvilken högt utvecklad virtuositet i ätandets konst!

Att tänka ringaktande om Runmans lärareskicklighet vågade naturligtvis allraminst Helner göra. Den som domkapitlet gifvit intyget par nobis, stod naturligtvis högt öfver honom. Ja, Runman var nog i sin mening öfverlägsen alla andra; ty vid minsta omnämnande af vanliga människors förtjänster ropade han ideligen och öfverljudd: ah bah, så smått, så obetydligt, ah bah!

Såsom det var att vänta af Runmans alla föregående, var denne ett tronens och altarets förklarade oumkullrunkeliga stöd.

Lektorn i lefvande språk, den af många misskända storheten, var en liten skäggig karl med något obetydligt i uppsyn och väsen.

Med en annan lektor, som inom stiftet var vida känd för sin slägtkärlek och af skolgossarne hatad för sitt pedantiska väsen och sin lusta att påtvinga dem sin privata undervisning, gjorde nu Helner äfven bekantskap.

Bland konsistoriales fans den der gamle silfverhåriga, hvilken knappt hade någon ovän. Och f. d. rektorn, hvilken i sina ögon nu fått den där underbara glansen, som en häftig sorg skänker. Och den redan kände lektorn, det gamla, med nu för tillfället genom dödsfallen sprängda prästpartiets stöd och slaf.

Den sistnämnde var en medelhög, fyllig figur med grånadt hår och ett ovanligt ansigte. Det var nämligen ärrigt, blemmigt och kopparrött, hvilket senare förhållande, i synnerhet som han hade för vana att ofta visa hvitögat, nödvändigt föreföll kuriöst i början.

Två lektorsplatser, med hvilka äfven säte och stämma i konsistorium voro förenade, uppehöllos tills vidare af vikarier.

Extra- och vikarierande lärarnes antal uppgick till öfver ett dussin personer, bland hvilka alla nyanser af obefordrade voro representerade. Somliga hade tagit akademisk examen; men voro, i saknad af profår eller dispens däriifrån, inkompetenta att söka platser. Bland kompetenta voro doktorer, licentiater, kandidater. Här fans äfven den där i Sverge ej ovanliga lärarefiguren: studenten med laudatur i alla ämnen i studentexamen; martyr, stursk och med förträffliga inkomster, emedan han vanligen vet att slå nästan all privatläsning under sig.

Att i staden med utsägligt nit och obestriddig skicklighet idkades skvaller och förtal, därom hade Helner fört ofta hört talas. För hans lifliga fantasi hade därför också staden, sedan hans öde att komma dit börjat bli klart för honom, framtett sig såsom beherskad af ett odjur med tusen munnar, skvallrets genius. Att åtskilliga af odjurets munnar skulle utgöras af individer ur lärarepersonalen var ej oförväntadt, men — vi nödgas säga det — verkligheten öfverträffade i detta hänseende alla Helners beräkningar.

Så hade att börja med odjuret en ifrig tjänsteande i magnificensen Furens.

En af denne store mans många talanger bestod nämligen i att han kunde skvallra tappert, till den grad, att Runebergs ord om Kulneff kunde — mutatis mutandis — med fullt fog om honom utsägas:

Att skvallra, skvallra nätter, dar

Det var för honom tidsfördrif.

Det var en naturgåfva hos mannen, och han kunde ej låta bli att använda den, ehuru den helt säkert stundom förorsakat honom förtret. Och säkerligen var det icke minst denna naturgåfva, som förorsakat det notoriskt dåliga förhållande, som herskade mellan honom och nästan alla hans underlydande.

Furens hade flera V—ska landsmän bland lärarne, och vid hans ankomst hade vänskap skolat plägas mellan dem och honom. Men den vänskapen fick ett hastigt och snöpligt slut: alla funno honom snart omöjlig. Och karaktäristiskt för mannens väsen var, att en hans forne medlärare, teologie lektorn, fått brådt att söka pastorat vid första ryktet om hans utnämning till rektor.

Men om Furens var flitig i tungans missbruk, då det gällde att tillskynda sina underordnade förargelse — det var naturligtvis mest de obefordrade, som voro utsatta för hans angrepp, ty Furens var en beundransvärdt klok och försiktig natur och angrep helst värnlösa, men dessa med så mycken större bravur, med ett slags inspirerad raseri — om Furens, som sagdt, ofta fann anledning att tillgripa den omtalade högt uppöfvade naturgåfvan (alla Furens naturgåfvor voro i vidunderlig grad uppöfvade), så blefvo honom de angripna, enligt Helners mening, just ingenting skyldiga.

En af dem — det var dock undantagsvis en ordinarie — hade nödgats säga den näsvisse mannen rakt i ansigtet, att han gråtit sig till sin plats.

Näväl, att gråta var en af Furens många naturgåfvor, och hade han ej gjort rätt i att vid lämpligt tillfälle använda den?

Till sin förvånining fick Helner en gång höra talas om att nyss nämnda naturgåfva hos Furens ofta hade behof att med en perfid konst medel upphjälpas.

Och detta medel?

Jo, han skulle ha för sed att under ett par af sina vilddjursnaglar — Furens bar naglar à la chinoise — stufva

in en till naturgåfvans uppiggande tillräcklig dosis cayennepeppar.

En annan fiende till den store mannen talade om hans själsslapphet och missbruk af den kända örten *Nicotiana tabacum*. Detta vore så mycket mera klandervärdt, som Furens vid terminens början offentligen lofvat att själf lägga bort att röka för att föregå skolgossarne inom de öfre klasserna med godt exempel.

En tredje dref jämt den satsen, att Furens inom öfverskolan ej åtnjöt det ringaste anseende i följd af visad karaktärslöshet, och talaren motsåg med skadeglädje den tid, då äfven inom de fem lägre klasserna rebellion skulle börja mot Furens.

En fjärde försäkrade, att Furens vore stor uteslutande i det lilla, såsom i att meddela föreskrifter om hur ett examensbetyg borde vikas och huru välskrifningsböckerna borde vara linierade (utan marginal för all del!) m. m. dyligt, och förklarade att han väl ansåg Furens lämplig som rektor, men vid — ett treklassigt läroverk.

En femte talade maliciöst om hur Furens ställt det så för sig, att han tre dagar å rad under veckans lopp ej behöfde läsa i skolan, utan i stället for ut på jagt (= tillfredsstälde sin mordnaturgåfva).

En sjätte fann det oförskämdt och löjligt, att Furens hade den naturgåfvan att alltid mot de icke-ordinarie begagna sig af lägre titulaturer än dem, som de hade rätt att fordra. Så kallade han en fil. d:r och ett par licentiater ständigt kandidater. Dem som voro kandidater, benämde han, äfven vid en bekantskaps första början, med blotta namnet. Denna vana hade en gång inbragt honom en liknande förtrolighet tillbaka af en kandidat, som tyckte, att förtroligheten borde vara ömsesidig. Det hade väl varit en smula förargligt, men Furens benägenhet att så der nedsätta sina underlägsna medmänniskor berodde på en naturgåfva och kunde ej stäffas.

En sjunde trodde sig veta, att Furens fula vana att bära naglarna à la chinoise berodde derpå, att denne var angelägen om att på detta eklatanta sätt visa en förvånad värld, att han ej längre behöfde befatta sig med kroppsarbete (Furens var uppfostrad i det vällofliga grofsmedsyrket), utan var en förmögen man.

För egen del kom dock Helner till den slutsatsen, att detta var gement förtal och att Furens adopterat den österländskt-barbariska vanan af den oskyldigaste orsak i världen. Med sina långa naglar sågs han nämligen ofta grundligt, omsigtsfullt och högeligen varsamt peta sig i näsborrarna, en sysselsättning, som hos honom tycktes ha öfvergått till en njutning, hvartill han ej försummade att ta sin tillflykt under tillvarons, säkert äfven för en så stor man känbara, elände.

En åttonde talade med ovilja om Furens spioneringssystem (Furens gick och tittade genom nyckelhålen, hvarför några lärare hade för sed att med hufvudbonaden stänga ut- eller rättare insigten för honom), hvilket dock ej uträtade något annat godt än att han därigenom utöfvade en skarp kontroll öfver betygsvikningen och välskrifningsböckerna, under det däremot allt, som angick lärjungarnes öfning i att vara allvarliga, flitiga och sanningskära af honom lämnades alldeles opåaktadt. Vidare hade Furens i en af extra-läraryrarna skaffat sig en spion på lärarna själfva.

Sådana utgjutelser — de ägde naturligtvis helst rum i förtroligt lag vid ett litet glas punsch — fingo vanligen samma slut som krigarnes sarkasmer om fältmarskalken, i det någon skälm, som under samtalets gång suttit mol tyst, plötsligt begärde ordet och för de med spänd uppmärksamhet vänande förklarade, att det var skam att tala om en sådan som Furens.

Under dylika förhållanden beslöt Helner att allvarligen taga Gud i hägen och ej frukta för Furens. Han drog sig äfven, så långt det var möjligt, tillbaka från ett

umgänge, som bjöd på en så starkt pepprad och irriterande konversation.

Och Furens?

Denne välbegåfvade man var dock ej så ohjälpligt dålig, som medlärarnes hat utmålade honom. Så tänkte Helner länge.

Att Furens var en erkepedant och narraktigt uppblåst öfver sina talanger och de framgångar, som dessa förskaffat honom, det var tydligt nog, men att det dock på det hela var bättre bestäldt med skolan under dennes styrelse än under företrädarens, syntes Helner vara klart. Förut hade nämligen denna skola varit ett lifslevande bevis på eforalmaktens jämmerliga utöfvande, i det däri midt för efori *) ögon allsköns okynne fått ostördt florera.

Helners tjänstgöring var ej oangenäm. Gossarne i de lägre klasserna voro monstergilla, men i en högre klass, der han läste ej så få timmar, befunno sig några hiskeliga rötägg, för hvilkas närvaro man enligt allas enstämmiga försäkran hade att tacka Furens.

Helners jämförelsevis goda tankar om Furens upphörde ej ens, när mot terminens slut, under det repetitionerna som bäst pågingo, Helner funnit anledning att i sin klass utdela några anmärkningar för ouppmärksamhet och Furens med anledning af dessa anmärkningar ställde till ett af sina vanliga upptåg, bestående däri, att han konfronterade lärare och lärjungar med hvarandra på det rektorliga expeditjonsrummet.

Efter erhållen kallelse styrde Helner, som ännu ej kunde begripa sakens sammanhang, men var vid godt mod sina steg dit upp.

Furens meddelade Helner, att tre gossar ur den klass, hvori Helner läst under föregående timma, kommit och klagat öfver den undfångna anmärkningen. Detta yttrade Furens

*) Eforsämbetet bör göras rörligt.

i ett slags snatterton. (Det var märkvärdigt, huru många abnorma toner funnos på Furens röstskala: snattrande och kväkande, pjollrande och himlande toner, tremulerande toner, allvars- och (sken)helighetstoner, ryttoner och toner, som erinrade om kväljning eller andra hemska saker; utom den hvardagliga skolfuxtonen). Furens undrade öfver om gossarne verkligen hade skäl att klaga? De voro nog skyldiga?

Helner instämde i denna förmodan och relaterade förloppet.

Emellertid måtte dennes redogörelse ej ha tillfredsställt Furens höga fordringar på logisk skärpa och slutledningskonst, ty under det gossarne inväntades, yttrade han i snatter-tremulerande ton (att kunna kombinera sina olika toner var en af Furens stora naturgåfvor), att han vore van att behandla sina lärare (extra-, det förstås!) i paritet med skolgossar, hvarpå han lät rösten öfvergå i en kombination af kväkande- och rytton och framslungade liksom till tidsfördrif på denna härliga tonart den beskyllningen mot Helner, att denne skulle en dag ha försummat att till anmärkning befordra ett par gossar, som han — det var sant — sett några ögonblick efter ringningen genomila korridoren på väg till sin klass.

— Men rektorn var ju själf närvarande i korridoren vid det tillfället, invände Helner; därför ansåg jag en anmärkningsåtgärd å min sida för öfverflödig.

Detta Helters yttrande hade den verkan på Furens, att han teg för en stund och därpå endast sade: nå ja!

Vi anse oss ej böra förtiga att nämna, det Furens under denna scen hade liksom omedvetet knutit högra handen mot Helner. Denne drog i början af rörelsen den slutsats, att det var med en dylik gest ur den högre plastiken, som hans ärade förman plögade beledsaga sina yttranden i kväkande- och ryttonen. Men när Helner kommit hem, for den tanken genom hans hjärna, att det också och kanske med större sannolikhet kunde ha varit en förtrolig invit till att

slåss "på knoge", en sport, hvori Furens otvifvelaktigt hade en stor naturgåfva, vidunderligt uppöfvad under hans grof-smedstid.

Furens pjollrade därefter om huru Helner nu skulle få se honom taga bugt på gossarne.

— Mig lura de ej, sade han med hemskt triumferande ton.

Därpå inträdde de tre gossarne.

Den först inkomne var en rödhårig parfvel med ett ansigte, som endast på grund af tillfällets allvar var surmulet och förlängdt.

Furens tog först denne parfvel i förhör, troligtvis i följd af misstanke att ägaren af det röda håret var en särdeles slipad byting. Men utan vidare erkände pojken, att han först efter två upprepade misstag fått anmärknin-gen. Likväl ville han bli den kvitt, lipade han.

Hvarför? Jo, det hade sina randiga skäl. Furens hade nämligen uppställt som princip — hvilket Helner nu först fick höra — att hvarje anmärkning skulle ha till följd nedsättning af sedebetyget. Härigenom uppnådde den sluge Furens, att öfver hufvud taget alla anmärkningar för öflit och ouppmärksamhet bortfölla, då ingen lärare var nog grym att vilja nedsätta en gosses sedebetyg för en sådan bagatellsak som tillfällig ouppmärksamhet. Härigenom uppnåddes också, att det kom att se ut för de oinvigda, som om disciplinen vid läroverket vore öfverdådigt god. Nu förstod Helner äntligen, hvarför gossarne ansett sig böra klaga hos rektor.

— När du erkänner, min gosse, så hoppas jag, att kandidat Helner ej gör vidare åt saken. Bed honom om förlåtelse, min gosse.

Detta senare yttrades i en obeskriflig kombination af snatter-, pjoller- och skolfuxton.

Men därpå tillade Furens några dräpande anmärk-

ningar om gossens i ögonen fallande brist på logik och slutledningskonst.

— Hvarför klaga, då du erkänner anmärkningens befogenhet? sade han förebrående.

Den andre gossen i ordningen grät vid rektors tilltal, erkände flux och fick därpå genomgå samma procedur, som den rödhåriga nyss.

Med den tredje blef saken mera invecklad. Det var en mesaktig pojke, som tittade under lugg och därtill var öfverträffande dum och oläraktig. Hvad som gjorde denna fisk svår att fjälla, var dock ej, att han nekade till anmärkningens befogenhet, när han blott fick det som de andra fått, utan han ansåg sig böra envist förneka, att han lekt med små kautschukgubbar. För den förseelsen hade nämligen Helner anklagat honom.

Furens drog gossen intill sig och omfattade honom med den ena armen. Med den andra armens yttersta ledamöter, de härliga Furensiska fingrarna, började han därpå efter åtskilligt tal om att gossen såg hård ut, tittade under lugg, m. m., men ändock bestämdt vore en beskedlig gosse, att gräva i dennes alla fickor. Efter en stunds förlopp drog Furens med triumferande min ur delikventens rockficka upp en garnstump.

Därpå sade han i ren rytton: vill du bekänna, din slyngel, att denna garnstump är din? Ja eller nej!

Jo, hans var det.

Furens fortsatte: vill du bekänna, att du haft denna garnbit med dig för att dermed göra skälmstycken med gubbarne?

Pojken såg härvid villrådig ut och stirrade än på Furens, än på de öfriga innevarande.

Furens begagnade den uppkomna pausen att ifrigt peta sig i näsborrarna med de chinesiska naglarna. Upplufvad af denna njutning, hotade han gossen med stryk, i fall han ej på fläcken erkände.

Gossen började nu lipa, men fortfor ändå med sitt tvehågsna stirrande. Han var synbarligen rädd för att han, äfven om han erkände, skulle få nedsatt sedebetyg.

— "Bekänn!" röt Furens med lejonmod.

Gossen bekände dock ej förr, än de två andra gossarne, som med ett undertryckt leende åsett kamratens öde och beteende, öppnat munnen och intygat, att kamraten icke en, utan femton gånger begagnat garnstumpen till att sätta kautschukgubbarne i rörelse.

Nu ändtligen bekände pojken.

— Ja se, det var rätt, att du bekände, sade Furens, utan att fästa sig vid de två andra gossarnes tal. — Det var liksom han föraktat dem, emedan de möjligen tagit till orda af misströstan om hans förmåga att själf reda ut saken.

Och nu fann Furens för godt att rekommendera äfven den siste gossen till förlåtelse, mot att denne lofvade att aldrig mera medföra leksaker i skolan.

— Ser kandidaten, sade derpå Furens förtroligt till Helner, ser kandidaten, hur jag letar ur dem? Det behöfs blott, att de göra det allra minsta medgifvande för att jag skall ha dem fångna. Därefter afskedade han i nåder Helner.

När julferierna kommo, reste Helner till hufvudstaden. Under loppet af följande termin bestämdes ämnena till de två lediga adjunksplatserna. Den ena platsen kom att bli i lefvande språk, den andra i latin, svenska och historia. Helner sökte begge två.

Men vid läroverket funnos två personer, som ansågo sig själfva såsom dessa platsers själfskrifna blifvande innehafvare.

Däras förhoppningar voro kanske något dämpade vid tanken på Helner, ty denne hade flera tjänsteår, högre lärdomsmeriter och var dem ingalunda underlägsen som läroreförmåga.

Men å andra sidan hade de nämnda personerna framför honom den stora meriten att vara gifta och välsignade med barn, och deras affärsbetryck sades vara stort och ömkansvärdt.

Helner sökte som sagdt begge platserna, men ämnade ej bemöda sig om den i lefvande språk.

Den person vid läroverket, som ansåg sig själskrifven till den senare platsen, var en lärarepersonlighet, sådan Helner dittills aldrig skådat den. Han pratade nämligen ständigt och för hvem som ville höra det, hvarje-handa radikalt otyg, sade sig ha luntor, fulla af dräpande satir om våra usla skolförhållanden, men hvilka luntor han dock af omtanke för sin framtid (Gud ske lof!) ej ville publicera förr än han blifvit ordinarie. Men då skulle man få se! Tills vidare skref han i tidningar. Hade först skrivit i konserverande riktning, men nu mera ansågs han skriva i radikal; var äfven poet, åtminstone på vårsidan, och läste gärna upp sina poem för kamraterna. Var löjlig, emedan hans till torgs förda radikalism stod i hjärt motsats till hans förhoppningar om plats, hvilka i sanning å en sådan ort som stiftsstaden måste hvila på annan botten än radikalismens.

Att en dylik person var en flitig tjänare åt skvallrets genius torde ej förvåna. Helner fick genast efter det hans ansökan till platsen i lefvande språk blifvit inlämnad, erfarenhet däraf på följande trefliga sätt.

Ett par af kamraterna funno sig en vacker dag böra omtala för Helner, att ett rykte utspridts, att Furens efter åhörande af en af Helners lektioner i svenska — hvarvid Furens af sitt pedagogiska samvete funnit sig bevekt att göra ett viktigt tillägg till Helners förklaring af en viss sak — skulle ha yttrat, att han ej kunde vara belåten med dennes lärosätt. Naturligtvis vore detta ej sant, det kunde de väl veta; rektorn vore allt för klok att efter åhörande af blott en bråkdel af en lektion fördöma någon — men en

kamrat hade meddelat dem saken som ett rykte. Själfrve hade de ej hört, att ett dylikt rykte varit i omlopp. Nå, den där kamraten vore känd för att själf fabricera rykten.

De meddelsamma själarna ville tydligen utpeka den radikale. Helner fäste sig naturligtvis ej vid saken; gemena insinuationer äro ju för resten en daglig spis för lärarne under den herskande regimen.

Det sanna i det, som avancerats om Furens förhållande till Helners omtalade lektion, var följande.

En dag ej långt efter Helners ankomst till läroverket kom Furens in i den högre klass, hvarest Helner läste. För tillfället svenska. Det var fråga om satsanalys.

Skilnaden mellan de två konjunktionerna *om* påpekades, och Helner förklarade den på det gängse sättet: om är dels = så vida, dels = huru vida.

Det var sant, att Furens, som inträdt med promenadkappen i hand — den gråa kastorhatten hade han en stund efter inträdet värdigats aflyfta — intagit en sublim position vid en af bänkarna i katederns närhet och med den ena af sina välbeväpnade händer påklämt sin nasus en binokel samt därpå gjort det viktiga tillägget vid Helners förklaring, att i exemplet: "om konungen kommer att resa, är oafgjordt", den första *satsen* vore ofullständig, i det ett: "eller icke" underförstodes.

Emedan Furens vid detta tillfälle betedde sig anständig: han bad om ursäkt för det att han afbröt lektionen, när han gjorde sitt viktiga tillägg (hvarvid han kanske i någon mån flämtade af öfverväldigande viktighetskänsla) hade Helner ej brytt sig om att göra Furens uppmärksam på att om man vill rätta någon, bör man ej göra det som en klåpare; annars hade nog ej ens Furens med sin stora slutledningskonst kunnat borträsonnera det faktum, att orden: "om konungen kommer att resa", verkligen bilda en fullständig sats. Däri förekomma ju både subjekt och predikat, eller hur, Furens? Om Furens deremot sagt, att i den

satsfogning, som de två satserna bilda, en *sats*: "eller icke kommer att resa", underförstods, ja då skulle Helner varit mera belåten med Furens åtgörande, ehuru det i Helners tanke alltid vittnade om en betänklig brist på folkvett, när en rektor ej hade förstånd att spara dylika futtiga anmärkningar till ett mera passande tillfälle.

Men våran Furens hade förmodligen äfven härutinnan en naturgåfva, vidunderligt uppöfvad, som aldrig tillät honom att vid åhörandet af en lektion (af en extra lärare) låta sitt tindrande ljus stå under en skäppa, som förledde honom att alltid försöka stuka.

Men, det är sant, vi få kanske ej med tystnad förbigå, att svenska var ett af Furens många favoritämnen. Och i synnerhet glänste han däri genom sin deklamation. Helner fick aldrig tillfälle att konstatera detta faktum, men de många och sällsamma tonarterna på den furensiska röstskalan stälde det i Helners omdöme utom allt tvifvel.

En så stor mans lif var dock icke, äfven i dess mest anborna riktning, fritt från pinsamma motsägelser. De kungörelser, som Furens stundom lät införa i stadens tidningar, vittnade nämligen om bristande säkerhet i interpunktionen. Och i de tryckta ordningsregler, som Furens utdelade till lärarne och lät uppspika i lärorummen, förekommo saker, som häntydde på att han i trots af sin f. d. docentur och sitt nu innehafvande höga ämbete ej var riktigt utlärd. Så t. ex. hans i ordningsreglerna till lärarne ställda uppmaning, att de skulle flitigt tillse, att lärjungarne så inom som utom skolan städse iakttog ordning och *skicklighet*.

Om Furens själf besuttit nöjaktig grad af "skicklighet" i det ena af sina dagliga läroämnen, skulle han ha vetat, att den af honom åsyftade meningen uttryckes på helt anuorlunda sätt: *skick* och god ordning.

Det omtalade skvallerangreppet var dock ej det enda, för hvilket Helner blef utsatt. Ett nytt följde snart.

Helner hade ett par dagar å rad med någon förvåning sett sin ensamhet vid middagsbordet störd af en viss adjunkt, som eljest hade sitt stamhåll på annat ställe.

Det var en kutryggig, långväxt, grof karl med artisthår och ett skägglost ansigte med ett vanligen pedantiskt, tankefångande uttryck. Var bekant för sina många dispenser och tjänstledigheter.

Efter middagen drucko Helner och nykomlingen kaffe i sällskap.

På tredje dagen, under det de talade om ställningar och förhållanden, som närmast intresserade dem, omnämde "besökaren" såsom i förbigående, att Runman för några dagar sedan i ett sällskap talat om att inom läroverkskollegiet tyvärr funnos personer, som sympatiserade med — norska venstern. Om Runman möjligen kunde ha åsyftat Helner? Dock nej, nej, adjunkten trodde det icke; det hade då förr varit en viss annan person, en radikal pratmakare, som afsetts. Runman hade, gubevars! ej velat säga, hvem den gruffiga personen vore.

Helner erinrade sig härvid, att han verkligen en gång för Runman kommit att uttala den åsigten (Helner vidrörde högst sällan politiska spørsmål, emedan de ej intresserade honom), att han betraktade det som en lycka, att det gått i Norge, såsom det nyss hade; ty att svenskarne borde öfverfalla norrmännen med krig, såsom från ett visst håll påyrkades, vore enligt hans förmenande höjden af vanvett. Liksom det förekom honom fräckt att under förebärande af sårad nationalkänsla önska lifvet af vår konung, såsom vissa politicerande skolfuxar i staden gjorde.

— Nå, hvad sade man i sällskapet därom? frågade Helner adjunkten.

— Åh, Artus — så kallades skämtvis den kopparfärgade lektorn, emedan hans eftermiddagar i regeln upptogos deraf, att han presiderade i en vald samling af punschdrickare, kallade "riddarne af runda bordet". Artus

yttrade, att det vore sorgligt, om en lärare, som hyste dylika villomeuingar, funnes inom den ordinarie kåren, ty då kunde man ju ej afskeda honom, men att man, om han tillhörde de extraordinarie, snart skulle bli honom qvitt.

Helner fattade eld.

— Helsa du den högt ärevördige Artus, att jag i sådana saker ej tänker låta kontrollera mig af folket här.

Adjunkten, som nu fått Helner i den sinnesstämming, som han förmodligen ansåg vara lämplig för sitt tvifvelsutan öfverlagda pumpningsförsök, fortsatte med att fråga, om Helner ämnade klaga, i fall han ej blef ihågkommen vid besättandet af de lediga platserna.

— Det kan man ge sig f—n på!

Utän tvifvel blef denna hotelse ett begärligt byte för den skvallersjuke mannen. Helner tyckte sig se det på hans ögon. Men därefter gick han in på allmänna förmaningar: att Helner för all del skulle dölja, att han var frisinnad, det dugde ej i den goda staden. Och i synnerhet vore det farligt att ge norska venstern medhåll; i så fall vore ens framtid ohjälpligt förspild. Det vore på långt när ej så menligt för ens anseende, om man vore socialist. Artus vore en riktig norskätare, och Artus hade ett ofantligt anseende inom domkapitlet och i staden. Artus vore de "godes" orakel. Det vore för öfrigt af högsta vigt att sammanhållning funnes inom de "godes" läger, ty de "onde" eller de frisinnade vore ganska framfusiga. Hade icke Artus nu två gånger å rad kommit i besittning af sitt riksdagsmannauppdrag på grund af en majoritet af blott 5 å 6 röster!

Den gode adjunkten blef efter denna dag ej mer synlig på Helners matställe. Och inte meddelade han, gubbers, innehållet af samtalet åt någon, allraminst åt Artus.

Det värsta återstod dock för Helner. Furens vardt plötsligt hans ovän. Denne store man hade dittills på det hela taget visat sig nedlåtande mot honom.

Efter slutet af ett kollegium hade han sålunda bjudit Helner jämte en annan lärare upp på sitt ämbetsrum, där han i deras sällskap öfverlämnade sig åt njutningen af *Nicotiana tabacum*.

Furens var den aftonen. ovanligt älskvärd. Mellan de utpustade rökmolnen (behöfva vi väl uttryckligen medgifva, att han hade en vidunderligt uppöfvad naturgåfva att röka?) var hans tunga i den lifligaste rörelse, och tacksamt måste Helner tillstå, att han aldrig förr på så kort tid fått höra så mycket ej heller nånsin med en tillnärmelsevis lika stor naturgåfva framsagdt skvaller, som af Furens besagda afton.

Så talade denne, bland mycket annat, om en "bega-ved idiot", som nyligen föreläst på skolsalen. Föreläsaren vore enligt Furens en klen, utmärglad, fysiskt fördärfvad stackare, hvilken på köpet ej det ringaste begrep Ibsen.

Furens talade vidare om en nyligen skedd biskopsut-nämning (i den landsdel han själf förut tillhört) och hade tusen treffiga saker att förtälja om den nu ändtligen lyck-liggjorda ämbetsjägaren.

Han talade om deras egen för ej länge sedan afsom-nade biskops sista dagar. Furens talade härvid i ordalag, som erinrade om den framskridna naturalistiska stilens här-resande skildringar.

Förmodligen för att ge fritt aflopp åt sina känslor mot den aflidne, som ej velat föreslå honom. —

Senare hade Helner bevistat en bjudning hos Furens, och denne hade då lagt bort titeln med honom (hvilket dock ej betog Furens vanan att ofta ihågkomma honom med kandidattiteln).

Sin bjudning hade Furens tillställt med anledning af den nye biskopens besök.

Ett par dagar förut hade stiftets kyrko- och stadens skolstat i konsistoriehuset uppvaktat den nye herskaren.

Denne hade å båda kårernas vägnar hälsats välkom-men af domkapitlets senior, den silfverårige lektorn. Han

hade helsats såsom en, den där icke komme som "hospes inter hospites", utan som en gammal bekant åter bland de sina.

Biskopens — sit venia verbo — grosshandlarfysionomi beägnade ej alla. Han var synbarligt förtrolig med Furens.

De obefordrade prästerna och flertalet af de befordrade bildade en dyster, nästan hemsk, tafla mot läroverkspersonalen. Det gjorde riktigt godt, när man bland prästerna fick syn på ett intelligent och tillika gladt ansigte. Sådana voro dock på den sidan ytterst sällsynta.

På rektorns bjudning hade Furens förekommit Helner såsom samma pedant som i skolan. Hans hållning tycktes säga: sen, mina vänner, hur ordningsfullt och dyrbart allting är i mina åtta rum; han I sett på maken?

För öfrigt hade Helner på den bjudningen fått höra, att bonden ej var på långt när utpiskad ur Furens. Denne omtalade nämligen för en gästgrupp sina erfarenheter från en tysk resa, och lade dervid samvetsgrant accent gravis på tonstafvelsen i de tyska orden, liksom gossarne inom nederskolan bruka.

Vid påsklofvets slut hade Helner råkat att på grund af tillfälligtvis försenad gång hos sitt ur komma ett par minuter försent på första läsdagen.

Och likväl hade Furens, som också ämnade sig till skolan, men kom senare än Helner, helt gemytligt helsat god morgon på denne, när de några ögonblick efter Helners ankomst vid Furens inträdde i korridoren möttes.

Men dock skulle Furens bli hans ovän, hans bittra, ilska ovän!

Hvad som framkallade Furens fiendskap med dess följder var en sak, som läsaren kanske redan glömt, var läroverkskommittens betänkande, hvarom vi talade i början af vår skildring af Furens. Det hade under tiden utkommit i tryck, och Helner hade genomögnat det samma.

Huruvida bemälda betänkande borde anses antagligt eller ej, därom röstades en vacker vårdag i läroverkskollegiet.

Helners ställning till komiteebetänkandet var denna. Att däri, jämte det att latinets fått stryka något på foten för grekiskan, naturvetenskaperna och matematiken satts främst bland skolans läroämnen, var i hans tanke det riktiga. Framtiden tillhör ovilkorligen dessa ämnen, och det gäller kanske ingenting mindre än vår existens som nation, om vi komma före eller efter på framtidens vädjobana. Att de praktiska läroprofven gjorts frivilliga genom komitens förslag: "hvarje sökande till lärarebefattning må äga rättighet, men ej skyldighet att genom inför vederbörande domkapitel aflagdt undervisningsprof styrka sin skicklighet till ämbetet", tillfredsstälde deremot ej Helner, hvilken länge ansett, att hvarje styrkande af skicklighet inför hvilken myndighet som helst vore efter profärets allmänna införande, lindrigast sagdt, öfverflödigt.

Men vi återvända till betänkandet.

Furens och ett par andra lärare, som erhållit i uppdrag att granska förslaget, hade uppsatt ett utlåtande, som efter några få, mest på skrymt gjorda, medgifvanden af vissa i betänkandet föreslagna reformers nytta slutade med att alldeles förkasta det i sin helhet.

Furens tycktes ha väntat, att kollegiet enhälligt skulle säga ja och amen till denna hemställan.

Däri blef han dock bedragen. Först reserverade sig den slätkäre lektorn. Denne yrkade på att ännu flera erkännanden borde göras, och anförde som skäl därför, att det eljest vore att befara, att andra kammarens majoritet, som han antog vara varmt intresserad för betänkandets framgång, skulle komma att indraga den löneförhöjning, som för några år sedan beviljats åt de ordinarie lärarne. Talaren uppgaf också som en förtjänst hos betänkandet, att däri profven gjorts frivilliga. Man viste väl, huru litet ett prof hade att betyda för utrönande af lärareförmågan, ytt-

rade han sarkastiskt. Ändå borde man till slut underkänna betänkandet, ty latinets ställning vore deri angripen och — ferierna minskade.

Redan denna blygsamma opposition mottogs med fnysningar af ovilja från den imperatoriske Furens sida. Ilsket frågade han, om någon instämde med lektorn.

Blott en röst gjorde det.

Men härefter tilldrog sig, att en af extraläraryne — sanningen till pris vilja vi ej förtiga, att det var den radikale — begärde ordet och efter erhållit tillstånd att tala reserverade sig mot betänkandets förkastande på de torftiga skäl, som dittills blifvit anförda.

För egen del ansåg han betänkandet bjuda på så många nyttiga reformer — han anförde flera sådana, som Furens ej velat se, — att det förtjänte att bifallas af kollegiet.

Furens vrede blef obeskriflig. Fräsande afbröt han och snäste till talaren. Sedan detta var gjordt, hvarvid många pinsamt berördes af den otyglade lidelsefullhet, som Furens visat, frågade denne ånyo, om några funnos, som instämde med den siste talaren.

Detta gjorde nu Helner och ännu en extralärare.

Helner hade ingen aning om hur förskräckligt han härmed förgått sig. Helt naift trodde han sig opåtalt kunna hysa och uttala hvilka åsichter som han behagade i en sak som den förevarande. Men snart skulle han komma under fund med att det icke var Furens mening.

Dennes förhoppning hade nämligen otvifvelaktigt varit att vid detta tillfälle kunna visa sig som en den mest värdefulla tjänare åt — ja vi gissa — landets hemliga regering genom att sätta i verket en enhällig förkastelsedom öfver komitebetänkandet.

Några dagar efter omröstningen begaf sig, att Helner, som på sin väg till skolan en liten stund uppehölls af en mötande familjefader, som frågade efter utsigterna för hans

sons uppflyttning, kom några ögonblick för sent till skolan. Helners farhåga att ha försummat sig lugnades dock, när han vid framkomsten såg, att flera lärare gingo och spatserade på skolgården, och han i korridoren bemärkte Furens och några lektorer.

Furens hade dock ett furiöst utseende, och binoklen satt i en öfverdådigt kritiserande position på hans nobla snyttinstrument.

Verkligen? Går Furens efter Helner in i lärarorummet, där Helner skulle lämna sina ytterplagg?

Ja, det gör han och tager under allehanda svängningar på sin obäkliga kroppshyddan upp sitt ur och säger: "klockan är två minuter öfver". — Är hon verkligen det? svarar Helner lugnt. Det var i hans tanke obehöfligt, att Furens sade sin nyhet till honom ensam, enär de tillstådesvarande säkert lika väl bort om den viktiga saken underrättas. Men de voro ordinarier!

Tills vidare var allt lugnt. Men ett par veckor efteråt, just som Helner för några ögonblick satt sig ned vid ett bord, som stod invid dörren till den korridor, genom hvilken han tänkte vandra upp i sin klass, blef hans sysselsättning för ögonblicket, att i en läsbok välja ut ett stycke (hvilket han för klassen kunde genomgå och låta af gossarne användas såsom stomme för en uppsats) på ett obehagligt sätt störd af den spionerande Furens.

Bredvid Helner gick en ordinarie lärare af och an på golfvet, sysselsatt med att vrida sina polisonger och stöta käppen mot golftiljorna.

Med den fina själfbevarelseinstinkt, som i så hög grad utmärkte honom, behagade Furens ej observera ordinarie försummelse utan skyndade fram till Helner,

— Om kandidaten tänker att läsa denna timme, så är det ej tid att sitta här; klockan är fyra minuter öfver.

Furens silfverrofvorna glänste vid dessa ord i luften, hål-

len mellan ett par af de välbeväpnade fingrarna. Ordinarien blef liksom fastnaglad vid golfvet stående invid Furens.

— Jag ber om ursäkt, men jag ämnade genast gå, sen jag på förhand utvalt ett kriaämne, sade Helner och reste sig.

— Ja, men det duger ej med ursäkt! röt Furens.

Ett vilddjurslikt gurglande lät sig härvid förnimma ur Furens magra strupe, och han sköt rygg af ursinnig vrede. Något tigerlikt framskymtade ur hans med ett halmgult skägg betäckta ansigte och ur de af rynkor och veck omgifna ögonen.

Helner vämjdes vid denna syn och gick, åtföljd af ordinarien.

Helner vardt ledsen åt detta vilda uppträde, nästan mera dock för Furens än för sin egen skull. Hvilken besynnerlig moral, hvilka märkliga vyer och hvilken feghet denne Furens måtte ha, eftersom han alltid angrep endast värnlösa! Var det oförlåtligt, om en uselt aflönad extralärare en gång råkade att försumma sig, hvad var det då, när en ordinarie med dubbelt så hög lön och många andra förmåner gjorde det samma?

Aldrig hade Helner förut varit utsatt för något dylikt från en rektors sida. Hans förra (två) rektorer kunde ha sina fel, men aldrig hade de gjort sig skyldiga till något, som i ringaste mån stötte på ett sårande eller ohyfsadt bemötande af underordnade. De voro gentlemän. Men denne Furens var ju en äkta kosack!

I regeln gick Helner in i sin klass på klockslaget, och så gjorde de flesta lärarne. Men nog hade Helner under hela läsåret sett Runman komma anmarscherande mot skolan (för att i första klassen lysa med sitt härliga ljus), först sedan han själf vanligtvis hunnit ett godt stycke in på sin lektion. Och Runman var en gunstling hos Furens.

Vi få kanske här omtala orsaken, hvarför Helner ej kunde fördraga Runman.

En dag kom till Helner en extralärare vid skolan och utbad sig af denne hjälp vid behandlingen af en språklig uppgift, som han nästa dag skulle profva öfver.

Helner nekade bestämdt. "Jag kommer kanske att en dag skrifva om detta ofog", sade han.

— Men herre Gud, det är ju det vanliga här!

— Det var bra otrefligt.

— Ack du, Runman preparerade K. i kvantitet och accent, då det gälde för K. att få platsen i W., du vet.

Helner blef ej blid till mods vid denna underrättelse.

Men vi återvända till Furens.

— Det var rysligt, hur Furens betedde sig, menade Helners olyckskamrat i försummelsen, den bålde ordinarien.

Några af lärarne tröstade Helner med att Furens under fjolåret betett sig lika ohyfsadt mot dem. De hade väntat bli utan plats, men hans beteende hade ej haft den betydelsen.

Efter några dagars förlopp nickades Helner åter quasi-fryntligt till af Furens.

De två andra extralärarne, som reserverat sig, inläto sig, såsom Helner förnam, på att hos Furens förklara och ursäkta sin bragd & omröstningsdagen.

Furens hade för öfrigt väl knappt vågat att "focka af" dem. Deras aflägsnande skulle väckt ett anskri af harm mot honom, enär begge voro skuldsatta familjetäder.

Den radikale hade för öfrigt att under terminens lopp strida en — i följd af hans karaktär och ställning — något komisk strid för att försäkra sig om platsen.

En dag möter Helner honom, der han på gatan snarare skuttade än gick fram — så uppbragt var han.

— Kan du tänka dig, att Artus, den suputen, i går kväll, då en vän å mina vägnar frågade honom, om det ej nu vore tid att ge mig plats, svarade: nej, den där herrn pratar ju bara socialism under lektionstimmarne. — Men

han skall be mig om ursäkt, det vill jag lofva. — Tala ej om det för någon! — Och så skuttade han vidare.

Stackars karlen hade dessutom att beveka en bland de sökande att taga sin ansökan tillbaka, om han öfverhufvud skulle kunna ha något hopp om platsen.

Artus och han drucko snart en försoningsbägare. Helner skulle aldrig kunnat så der lappa hop en vänskap, allra minst med en förman. En annan olikhet i karaktären mellan Helner och den radikale förefanns också. Den förre hade icke tillstymmelse af anlag för att intrigera; än mer, han ansåg det syndigt att intrigera.

Den senare deremot sjöng intrigens lof så här: "det är en f—hund, en skurk", kunde han säga om en person, "men han är en slipad intrigör, och sådana personer är det bra att vara vän med".

En af Helners kamrater uppmanade honom att ställa sig in hos Furens. Men Helner kunde ej finna, att han hade det ringaste skäl att ingå i något slags pourparler med Furens, då han varit i sin goda rätt, när han motsatt sig den furensiska förkastelsedomens öfver komitebetänkandet. De sex minuterna, som han försummat under läsåret, gjorde honom ej heller några samvetsförebärslser.

Furens hade ett eget sätt att gå tillväga, när det vid slutet af terminerna blef fråga om extralärarnes flyttning eller kvarstannande.

Han frågade dem aldrig själf, om de ville bli kvar eller ej, icke heller sade han till dem, att han ej önskade att få behålla dem. Derför fick man ej utan att anlita skvallervägen (fråga spionen) vid terminens slut reda på, om man nådeligen tilläts att stanna kvar eller ej.

Furens gick nämligen tillväga på det sättet, att han sände ut en lista, på hvilken de som önskade att stanna kvar, borde teckna sina namn. Liksom de flesta andra tecknade sig Helner för kvarstannande och reste sin väg en af de första feriedagarne på sommaren.

Per Helner kom händelsevis, att under denna sommar vistas i en sjöstad i fäderneprovinzen. Det var samma stad, där han som fjortonårig bondgosse tagit de första stegen på lärdomens stråt.

Ungdomsminnena vaknade upp och förfelade ej att på honom utöfva ett lifvande och stärkande inflytande, och i allmänhet kunde han tillbakablicka på dem utan ånger och blygsel. Och låt världen tro, att vi äro olyckliga; vi äro det likväl ej, om vi bevarat karaktärens renhet och ärligt kämpat för ett godt mål.

Emedan Helner var en person, som aldrig trufdes utan sysselsättning, grep han sig snart an med att läsa latin och historia för sitt blifvande prof för den ena af platserna. I svenska, det tredje ämnet, hade han, som vi minnas, redan ett cum laude.

I sin kandidat hade Helner cum laude i historia och latin och, ehuru det ej fallit på hans lott att undervisa i latin, hade han dock i afvaktan på att han däraf kunde få gagn, samvetsgrant studerat igenom skolkursen däri och mera därtill. Han var därför utan bekymmer.

Hans goda lynne blef för resten än bättre, när han en vacker dag såg ur tidningarna, att den farligaste medtäflaren, stiftstadsläraren, som ansett sig ha företrädesrätt till platsen i fråga, blifvit förordnad till rektor vid ett treklassigt läroverk, hvars styresman nu ändtligen funnit för godt att taga mot sin pension.

Emedan Furens ej vidare visat Helner några tecken af onåd, lefde han naturligtvis i den tro, att han nästa termin åter skulle komma tillbaka under dennes kommando.

Hvem kan därför måla Helners känslor, när han en dag i början af tredje feriemånaden fick från vännen Furens en skrifvelse af följande innehåll:

Till H. H. Kandidaten P. Helner!

B. B. Som Du önskat anställning som extralärare vid härvarande läroverk, men icke af konsistorium erhållit

något förordnande (denna sista sats var understruken med dubbla streck), vill jag härmed i god tid underrätta Dig därom, så att du kan söka Dig plats annorstädes.

Hastel. Vänl.

Zach. Furens.

Såsom Helner genast anade, var detta tillkännagivande blott en helt vanlig yttring af Furens stora och väl uppöfvade lögnnaturgåfva. Konsistorienotarien upplyste också snart Helner om att Furens *ej föreslagit honom*, hvarför naturligtvis konsistoriet varit alldeles förhindradt att yttra sig om honom.

O Furens, Furens! Hur skall man kunna begripa dig? Hvart hafva din logik och din slutledningskonst tagit vägen? Skall sådant nånsin spörjas?

Furens beteende förekom Helner såsom betecknande för mannens natur (ty om karaktär kunde ej hos honom bli fråga): en blandning af bondtölpighet, lömskhet, feghet och narraktighet. — Mais que faire? Furens hade intet annat att taga sin tillflykt till för att uppnå Helners aflägsnande, ty denne var oåtkomlig i både lära och lefverne, äfven för en sådan spårhund som Furens.

Under omständigheterna måste Helner prisa sig lycklig att ha utfått sitt tjänstgöringsbetyg, innan Furens fattade agg till honom. Ty eljest var det nu att vänta af den mannen, att betyget skulle bli helt annorlunda än det berömmande, som han innehade.

Visserligen var det sant, att han trots Furens onåd kunde hos stiftstadens domkapitel profva med samma utsigter till framgång som dittills, emedan Furens ej var medlem af domkapitlet och däri ej hade medhåll utom möjligtvis af Artus. Men Helner stod nu för första gången utan plats och det var osäkert, om han, så där sent på ferierna, skulle kunna få någon.

Helner kom därför med anledning af denna tilldragelse att öfverlemna sig åt många sorgliga tankar och reflexioner.

Hvarför skulle han, just han, som aldrig farit med flärd, vara dömd att på detta sätt pinas och hånas? Hade han ej varit tvungen att nu under många år se allsköns tarflighet hedrad, se personer, som plagierat, se andelösa kompilatorer och pluggläsare, se gamla och unga personer utan examen, med ett ord alla, som en biskop, en rektor eller annan mäktig släkting behagat puffa fram, frodas i hög välmåga som ordinarier, under det han själf nu jagades bort från sitt stift.

En dag fick han i denna retade sinnesstämning syn på emblemerna af sin doktorsvärdighet. Han uppgjorde en eld och kastade dem alla: diplommet, kransen, den lilla svarta hatten jemte de af ultimus författade hjertnupna versarne på den samma.

Nu hänade honom ej längre det i diplommet förekommande talet om honom själf såsom *vir doctrinae laude morumque elegantia clarissimus* (en för lärdom och gentlemannalikt sätt utmärkt person) eller talet om *jura, tilula, commoda ac privilegia*, hvilka enligt diplomets försäkran skulle åtfölja doktorsvärdigheten.

Jura, commoda, rättigheter, förmåner! Jo sköna förmåner, härliga rättigheter! *Han var ju alldeles rättlös!*

Och för att skaffa sig detta diplom hade han genomlefvat sömnlösa nätter, skälft af öfveranstängning, utgifvit tusentals kronor!

Hade Helner nu kunnat, hade han lämnat skolans tjänst, men som hans affärer nu stodo, var det omöjligt. Lyckligt för honom fick han af en händelse plats i ett annat stift.

När så tiden att profva för platsen kom, fattade Helner, hvars själ under tiden fyllts af bitterhet och af förakt för de miserabla förhållanden, som råda på skollärarebanan i vårt land, det beslutet att ej besvara vederbörande. Hans beslut stärktes af innehållet i ett bref från stiftsstaten. Däri upplystes han om att en viss herr X från Upsala (där den nye biskopen fortfarande vistades) vore en

tusan djäfla pædagog, ehuru han endast hade tre års tjänstgöring, och särdeles omtyckt af Furens och dennes maka samt att han bland dem, som dittills provfat, fått de högsta betygen: tre cum laude.

Detta bref gaf Helner klaven till Furens beteende mot honom. Det förblef nu ej längre dunkelt, utan strålade klart i den vanliga furensiska logikens och slutledningskonstens klara ljus.

Unge kandidaten X:s utsigter hade eljest förefallit Helner något dubiösa, emedan på platsen fans en licentiat med en god lärares alla egenskaper och med längre tjänstgöring än X.

Men det är kanske så godt att relatera slutet på striden om de lediga adjunkturerna.

X. fick den ena på grund af något högre betyg i profvet, trots underlägsenhet, i tjänsteår.

Den radikale fick den andra på grund af en motsatt princip tillämpning: (obetydligt) längre tjänstgöring än en i betyg öfverlägsen medtäflare.

Af samma myndighet användes således samtidigt två motsatta utnämningsgrunder; ett förfarande, som ej låter sig praktiseras i något annat civiliseradt land än i frihetens f. d. stamort på jorden. Men där styr och ställer man ännu, tack vare elasticiteten hos allt, som med befordran står i samband, med elementarlärarnes öden efter det ökända: "än göra vi konsistoriales si, än så och än annorlunda".

Under det nu rådande befordringssystemet är malicen genast framme vid hvarje utnämning.

Helner blef därför ej förvånad, när en bekant från stiftsstaden någon tid efteråt upplyste om, att rätta skälet, hvarför den radikale blef utnämnd, var, att han skrivit i stadens konservativa tidning. Frisinnade uppsatser, förmoda vi.

Efter sin utnämning har han verkligen en gång fört sin radikalism till torgs; det hedrar honom.

Det dröjde ej fullt ett år efter dessa tilldragelser, förr än Helner oförhappandes fick höra talas om sin broder Furens på ett märkligt, fast ej alldeles oförväntadt sätt. Stiftsstadens konservativa tidning — denna hade dock fått en ny ledare — tog nämligen i en serie af artiklar Helners vän i en allvarlig, men som vi frukta, gagnlös upptuktelse. På Furens göra nämligen goda förmaningar och dräpande cevis ej större verkan än att slå vatten på en gås; tant ce monstre d'homme est endureci! Läsaren torde benäget ursäkta längden af de utdrag ur tidningens artiklar, som vi här nedan göra, men dessa artiklar äro synnerligt värdefulla och visa klart och tydligt behovet af man snart soppar bort det ruttna gamla systemet och dylika dess koryféer som Furens.

Första uppsatsen: de obefordrade elementarlärarne. (Utdrag). — "Hela vår elementarundervisning hvilat för närvarande på en gungfly.

Systemet är från alia håll utdömdt, dess målsmän vackla och famla åt alla håll, den ene tror att jemvigt skall inträda, om man kastar öfver bord några pund latin, andra se enda räddningen i att sticka under ena hörnet en kommunalskola, hvaremot åter andra vilja att en hel sockel skall anläggas af det materiel, som heter folkskola, samt att i samband dermed flygelssystemet skall införas och takresningen förändras.

Dock under det vi skrifvit volymer *för* och *mot* latinnet m. m., hafva vi glömt det allra viktigaste. Organisationen är ej hufvudsaken, utan kärnpunkten är, huru organisationen tillgodogöres. En dålig maskin kan utföra ett godt arbete, när den skötes af en duglig och för sin uppgift intresserad person, hvaremot den yppersta patentuppfinding kan genom dålig skötare förfuskas och lemna underhaltiga produkter. Det beror därför ej så mycket på,

huru *skolan* är inrättad, utan större vigt ligger uppå, hurudana *lärare* vi hafva. Denna punkt synes man emellertid hafva förbisett. Icke som skulle man ej göra allt för att *utbilda* de allra dugligaste undervisare, men man underlåter att på bästa sätt tillgodogöra dessa krafter åt skolan.“

Följde så en från annan tidning återgifven uppsats om extralärarnes bekymmersamma ställning, hvilken den citerade tidningen fann vara förorsakad af det otillbörligt ringa antalet af ordinarie platser *) Men vi låta åter stiftsbladet tala.

— “Och dock har vår kollega ej dragit fram den allra betänkligaste svagheten i extralärareväsendet. Det fins en punkt, som vi vilja kalla den mest demoraliserande — ja ordet är: *demoraliserande* i hela systemet och hvarpå äfven uppmärksamheten måste fästas. Det är extralärarnes absolut rättslösa ställning gent emot sina förmän. De kunna, dessa extralärare, om de än äro aldrig så kunniga, nitiska och väl meriterade, när som helst, blott af en nyck afskedas och beröfvas hela sin ekonomiska existens. Det kan väl ej tänkas något mera förslafvande för en ung man, som efter 20 års studier kommer ut i lifvet och skall börja skapa sig en ställning, än att han då mötes af en organisation, der han endast genom att till hvad pris som helst stå vil hos sin förman kan ega den ringaste trygghet. Följden blir naturligtvis, att han måste ställa sig in hos chefen. *Huru många för hela lifvet brutna karaktärer — hvilkas rättskänsla under ett otillbörligt yttre tryck kväfts **)* — denna rättslöshet och detta underdånighetsskap framkallat, skola vi ej söka utforska. Säkert är, att det fordras mer än vanlig kraft och vauligt mod att utan vank gå igenom den skärselden.

* Att skapa en mängd nya ordinarie lärareplatser vore enligt vår mening väl nyttigt, men dock endast ett palliativ.

**) Kursiveradt af oss.

Vi vilja ej tala om det inflytande, som en magtlysten rektor genom en förständig manövrering med dessa sina tvungna redskap kan bereda sig inom kollegiet, der de extra ordinarie lärarne ju i flera fall ha samma rösträtt, som de ordinarie“.

Tidningen anför härpå ett cirkulär, utfärdadt 1882 af herr ministern Hammarskjöld och afsedt att bereda de extralärare, som fullständigt dokumenterat sig för kallet, ett slags trygghet. Därefter vidtager fortsättningen af uppsatsen sålunda.

“Detta cirkulär har emellertid aldrig kommit till någon efterrättelse, åtminstone vid vissa läroverk. Vi skulle kunna anföra ganska många exempel på att ej blott kompetenta sökande fått stå tillbaka för inkompetenta, utan att personer af det förra slaget rent af, tvärt emot cirkulärets föreskrift afskedats efter väl vitsordad tjänstgöring, för att efterträdas af andra, som — hvilka förtjenster de än må ega — aldrig egnat sig åt eller utbildat sig för lärarekallet, utan på grund af cirkulärets oeffterrättliga tolkning lockats in från andra verksamhetsbanor (t. ex. presterliga banan) för att konkurrera med eller utestänga fullt lämpliga lärarekrafter.

Ett fall, som kommit till vår kunskap, är af en så rent af upprörande och rättskränkande beskaffenhet, att vi ej kunna låta det oanmärkt passera. En extra lärare har under 9 års tid med synnerligen hedrande vitsord tjänstgjort vid ett och samma läroverk och derunder genom författande af läroböcker och vetenskapliga skrifter förskaffat sig sådant erkännande, att han på grund af sitt domkapitels vitsord befrias från för honom felande filosofie kandidatexamen (han var dock medico-filosofie kandidat*) och profärskurs samt förklaras berättigad att öfver hela landet söka ordinarie befattning. En sådan befrielse förutsätter naturligtvis synnerligen vackra och hedrande vitsord.

*) Vår anm.

Och i hans af rektor för senaste läsåret utfärdade tjänstgöringsbetyg — hvaraf vi förskaffat oss afskrift — heter det, "att han sina tjensteåligganden med särdeles nit och skicklighet fullgjort och i öfrigt sig värdigt förhållit". Icke desto mindre blir nu denne lärare, ehuru han fortfarande väl behöfves, utan vidare beröfvad sin plats och ersatt med en ung student. Detta skedde i Y. anno domini 1886.

Hvad mände ecklesiastikministern säga härom? Vi kalla ett sådant beteende ej blott hänsynslöst, utan äfven hjertlöst.

Mannen ställdes helt plötsligt utan plats och sysselsättning, ehuru det ofvan återgifna cirkuläret föreskrifver, att han skulle ega företräde framför mindre kompetenta medsökande än han.

Behöfvas andra bevis på extralärarnes rättslösa ställning? Vi ega då flera till hands." —

Härpå svarar Furens i en till redaktören ställd längre artikel, om hvars innehåll läsaren får tillräcklig vetskap i tidningens följande uppsatser och hvilken vi därför ej akta nödigt att anföra. Blott för att lämna ännu ett bevis på mannens stora svaghet i svenskan, där han dock ej var njugg med laudatur åt sina lärjungar, vilja vi därur hämta följande rader.

— "Herr Redaktör! Den lifliga uppmärksamhet, eder aktade tidning under sin nya ledning behagat egna åt våra skolor — — — låter mig med tillförsigt hoppas, att I benäget skall bringa till edra läsares kännedom äfven dessa rader, som endast afse ett *berigtande* (sic!) af några bland de, helt visst ofrivilliga, men därför ej mindre *vigtiga* (sic!) misstag, som". . .

Det heter: ett svårt, ett groft *misstag*, o Furens, men t. ex. en viktig *upptäckt*. O du klåpare bland landets alla lärare!

Tidningens andra uppsats har till öfverskrift: om anställande af extralärare vid Y— läroverk.

— "Herr rektor N:s genmäle i frågan om extralärares tillsättning vid Y.— läroverk infördes i förra numret af tidningen utan några kommentarier från vår sida, och vi skulle äfven helst ha sett att ej vidare behöfva återkomma till detta ämne, ty "att en gång säga och dervid förblifva är bättre än hundra gånger tala", så mycket mera som frågan för den stora mängden af våra läsare ej kan ega något större intresse och vi äfven från närmaste vederbörande ju fått svart på hvitt på att "den uppmärksamhet, som tidningen under sin nya ledning egnat våra skolor", ej är vidare välkommen; men det ansvar, vår ställning som det offentliga ordets bärare medför, uppfordrar oss emellertid att så godt vi kunna, söka freda oss för tillvitelserna, att hvad vi anfört, *ej är sant*.

Hvad som nu uppkallat oss, är de bestämda påståendena, att våra sakuppgifter ej äro sanna. Vi fastslå i förbigående medgifvandet, att *om* våra sakuppgifter vore öfverensstämmande med verkliga förhållandet, skulle vårt tal om hänsynslöshet och hjertlöshet "helt visst vara befogadt". Låtom oss sedan undersöka uppgifternas sanningsenlighet.

Det bör först af allt betonas, att hela vårt resonnement var byggt på den för en i "lifvets allvarliga skola" ej tillräckligt pröfvad person helt naturliga, men kanske alltför naiva föreställningen, att de vid Y.— läroverk afgifna betygen ej mindre för lärjungar än för tjenstgörande lärare böra ega åtminstone *så mycken* giltighet, att deras sanningsenlighet ej, allra minst af *betygsgevaren sjelf* bör kunna jäfvas. Derför ha vi endast hållit oss till det officiela betyget. Då den ifrågavarande lärarens förbigående vid extralärares anställning kom till vår kunskap, låg det genast för oss att antaga, att endast bestämda anmärkningar af synnerlig graverande art kunnat på en termin tillintetgöra det förtroende, han föregående termin i så hög grad egde, att han då af k. m:t på vederbörandes (äfven rektors) förord

utmärktes med en dispens, som blott för synnerligen framstående förtjenster ifrågakommer. Vi förskaffade oss därför en afskrift af det vid vårterminens slut af rektor N. afgifna och med hans eget namn undertecknade tjänstgöringsbetyget, och deri står, att läraren "*sina tjensteåligganden med särdeles nit och skicklighet fullgjort och i öfrigt sig värdigt förhållit, varder honom härmed till bevis meddeladt.*" Sådana vitsord syntes oss böra bereda en lärare plats hvar som helst, och framför allt vid den skola, der han under nio år förut till rektors, efori och regerings synnerliga tillfredsställelse skött undervisningen och der han fortfarande lika väl som förut behöfdes. Ingalunda troende, att "inre" förhållanden och "tvifvelaktiga fall" skulle vid lärares tillsättande verka kraftigare och *tvärt emot* officiella dokument, ansågo vi oss, då det som träffat *en*, kan träffa *flera*, rent af skyldiga att uppträda till försvar, ej för en individ utan för en hel klass af tjänstemän, som tycktes stå alldeles rättlösa gent emot öfverordnades enskilda vilja. Derfor gjordes efter moget öfvervägande saken till föremål för offentlig belysning.

Vi hafva sagt, att den ifrågavarande läraren blifvit beröfvad sin plats och ersatt med en ung student, detta i strid mot ecklesiastikministerns cirkulär af d. 18 Nov. 1882.

Nu vill hr rektor N. bevisa, att våra uppgifter i detta fall ej äro sanna. Han yttrar:

"Det är sålunda icke sant, att den åsyftade extraläraren "blifvit utan vidare beröfvad sin plats"; han har bibehållit sin plats så lång tid, som hans förordnande omfattade, men han har icke erhållit nytt förordnande.

Det är icke sant, att härigenom ofvannämnda cirkulär af d. 18 Nov. 1882 blifvit trädt för nära, enär ifrågavarande lärare blott sökt och erhållit befrielse från behörighetsproffen, ej fullgjort dem.

Det är icke sant, att merberörde lärare blifvit ersatt med en ung student, utan med en filosofie kandidat, som

genomgått stadgad profärskurs och med vackra vitsord tienstgjort vid annat läroverk.

Det är icke heller sant, att ifrågavarande lärare "plötsligt blifvit utan plats och sysselsättning", ty redan under loppet af sistlidne vårtermin meddelade rektor honom, att han af uppgifna och här allmänt kända *) skäl icke kunde förorda hans förnyade anställning vid detta läroverk, emedan en fortsatt tienstöring här vore såväl för läroverket som för honom, läraren, menlig; men att rektor ville utan undandöljande af sanna förhållandet vara honom behjelpig att vinna anställning å annan ort, der han, fri från mycket, som här tryckte honom, kunde under gynsamma förhållanden och noggrant aktgifvande på sig sjelf med bättre framgång än hitintills **) fortgå på lärarebanan.

Sant är deremot, att ehuru ifrågavarande lärares tienstgöringsbetyg blifvit nedsatt från hvad det var före mitt tillträde till rektorsbefattningen, jag likväl icke sänkt det till den *allra lägsta grad*, som strängaste rättvisa möjligen kräfft. — Tidningen fortsätter.

— "Vårt uttryck: *beröfvad sin plats*", kan väl vara litet oegentligt, då det gäller årliga förordnanden och tienststen fått behållas, så länge förordnandet räckte. Men vi begagna dock fortfarande det ordet. Af det anförda cirkuläret framgår nemligen oförtydbart, att äfven extralärare och vikarierande lärare kunna — till och med om de ej ådagalagt erforderliga kompetensprof — göra anspråk på att få behålla sina platser, då de fortfarande behövas samt sköta sig oklanderligt. Cirkuläret föreskrifver nemligen, att "*vid inträffande behof af nya vikarierande eller extralärare* — — — särskildt afseende göres på sådana sökande, som på stadgad sätt förberedt sig på lärarekallet". Om vi något begripa lagtolkning, så förutsätter det af oss kur-

*) Genom skvallrets genius?

**) ??? Jfr. tienstgöringsbetygen å nästa sida!

siverade "inträffande behof af nya lärare", att de *gamla*, de förutvarande, skola bibehållas, så vidt de ordentligt kunna sköta sin undervisning. Det är alltså endast för de *nya* platserna, som konkurrensen är fri och hvarvid de kompetenta ega företräde. Hade ej meningen varit att tillförsäkra de en gång antagna lärarne någon säkerhet, vore talet om "inträffande behof" meningslöst, ty behofven af extralärare inträffa hvarje år. Då hade nog också cirkuläret fått ordalydelsen: "Vid anställning af extralärare m. m. fästes särskildt afseende", eller något dylikt. När nu emellertid den ifrågavarande läraren erhållit fullt ograveradt tjänstgöringsbetyg och andra förhållanden ej motiverade platsens indragande, så egde han följaktligen, med stöd af det citerade cirkuläret, *berättigade anspråk* på att fortfarande få stanna kvar, hvadan uttrycket "beröfvad" väl låter säga sig — hvilket skulle bevisas. Vidare säger rektor, att cirkuläret blott åsyftar dem, som aflagt filosofie kandidat-examen och genomgått profårskurs, ej dem, som af k. mt. *erhållit befrielse* från dessa fordringars fullgörande. Ohållbarheten af denna bevisföring anse vi oss ej en gång behöfva påpeka. Lika gerna kan man påstå, att en utländing, som erhållit svensk medborgarrätt, dock icke eger svensk medborgares allmänna rättigheter." —

Så vederlägges rektorn punkt för punkt, och följande utredning lemnas af den sista tvistefrågan.

— "Till slut lemnar hr rektorn den upplysningen, att han för ifrågavarande lärare ej sänkt tjänstgöringsbetyget till *lägsta grad*, "som strängaste rättvisa möjligen kräft". Vi hafva gjort oss underrättade om saken och erfarit, att betyget under åren 1877—1883 innehöll: "med berömligt nit och berömlig skicklighet fullgjort sina åligganden som lärare samt i allmänna lefvernet värdigt och hedrande sig förhållit", under det att nuvarande rektor vitsordar: "sina tjensteåligganden med särdeles nit och skicklighet fullgjort och i öfrigt sig värdigt förhållit". För den, som ej är

närmare invigd i betygsformulärens terminologi, synes "nedsättningen" ej vara synnerligen stor. "Berömligt nit" och "särdeles nit" äro ju båda utmärkt vackra vitsord. Regeringen har väl också tolkat saken så. Skulle vi vara elaka, låge den anmärkningen nära till hands, att den mest i ögonen fallande försämringen, som betyget undergått, är, att det förut varit i språkligt hänseende oklanderligt, hvaremot uttrycket "särdeles nit" är så liten svenskt, att dess användning i en skolgosses kria skulle rendera "en bock i marginalen". Se Sv. Akademiens ordlista sid. 275!

De inre skäl, på grund af hvilka hr rektorn i förevarande fall handlat, hafva i sista delen af genmälet framlagts. Om deras hållbarhet tillkommer det ej oss att döma, men att bland dessa skäl upptagits "upprepade klagomål" från utanför läroverket stående, beror väl på distraktion.

Dylika klagomål ingå mot hvem som helst — ingen kan vara alla till lags — och vi för vår del kunna vittna, att hr rektorn sjelf ej gått fri. Men icke vill någon *deri* se ett bevis på olämplighet för befattningen.

Hr rektors antydning, att "om han fått åtnjuta rättighet att höras, innan han dömts, skulle allt offentligt ordande i saken varit öfverflödigt", förefaller oss egendomligt, efter det tidningens utgifvare ett par veckor förut personligen inför rektor tillkännagifvit sitt bestämda beslut att offentligen framlägga saken. På bristande öppenhet bör därför ej klagas. Men det medgifva vi, att om vi *då* bibringats den öfvertygelse, som vi *nu* ega om officiela betygs ringa betydelse vid sidan af enskild uppfattning, så skulle vi aldrig yttrat oss i saken, ty då tjenar det offentliga framdragandet ej till åsyftadt resultat, som är: att förekomma ett upprepande. Vi hafva genom denna skriftvexling också blifvit öfvertygade om vår otillräckliga erfarenhet i många ting, ty i vår åskådning har förut ej ingått begreppet af ett tvåfaldigt omdöme, ett officielt, skrifvet, som offentligen framlägges och hvarefter man vill, att *andra* skola handla, samt

ett enskildt, oskrifvet, hvarefter man handlar *sjelf*, eller att när det skrives "särdeles nit", bör man läsa "lägsta betyget" o. s. v. Att tillämpningen af denna praxis måste medföra åtskilliga betänkligheter kan ej gerna fördöljas, ty det kan ju hända, liksom nu skett, att man bibringar eforus, regering, allmänhet, ja kanske läraren sjelf den föreställningen, att han är en skicklig person, då man i sjelfva verket har fullt klart för sig — att han duger till ingenting".

I ett följande nummer förekom i tidningen först ett af två lärare undertecknad tillkännagifvande, att de gillade rektorns åtgärd; hvarpå tidningen fortsätter sålunda.

— "Vi hafva sagt vårt ord i frågan och skola nu gerna nedlägga pennan, så framt vi ej genom bestridanden af odisputabla fakta uppfordras att framdraga ännu flera "af oss kända förhållanden". Man har från så många olika håll med intresserad ifver ställt till vårt förfogande ett ganska rikligt material i den vägen. Men då vår mening aldrig varit att framkomma med anmärkningar blott och bart af rättshafveri eller klanderlusta, utan vi afsett ett rent praktiskt mål, nemligen att åt den stora klass af tjänstemän, som innefattas under kategorien "extra ordinarie lärare" och hvilkas ställning i och för sig är föga afundsvärd, söka vindicera åtminstone den lilla tryggheten, som tydliga förordningar och påbud garantera, — då som sagdt, detta varit och är vårt syfte, skola vi nöja oss med att efter detta afvakta tiden. Vårt uppträdande har ej gällt den särskilda individen, utan hela extralärarekåren, och det belysande exempel, som tagits, har valts endast därför, att det låg närmast till hands. För dem, som följt förhållandena från ett par år tillbaka, är det annars ej svårt att framdraga andra lika illustra fall*). Vi vilja emellertid antaga, att sedan vederbörandes uppmärksamhet en gång allvarligt blifvit väckt, något återkommande till detta ämne ej vidare skall behöfva ifrågakomma".

*) Härvid har nog äfven Helner föresväfvat artikelförfattaren.

“Hvad beträffar de aktade insändarnes skrift, så må den gerna gälla hvad den kan. Förmår den borttaga vigten af den bevisning, vi förebragt, så skola vi vara de första att uppriktigt lyckönska rektor och läroverk. *En* sak bevisar den i alla fall — och det är till och med mera, än hvad vi trodde *skulle kunna* bevisas — nemligen, att åtminstone två af läroverkets 33 tjenstgörande lärare (hvilka ju allra närmast känna förhållandena) gilla hr rektor N:s åtgöranden i föreliggande sak. Männe flera vilja skriva under detta förtroendevotum?” —

Sista artikeln, afsedd att bemöta hr rektorns intima meddelanden om skälen till i fråga varande lärares afskedande, meddelanden, som han låtit införa i stadens radikala tidning, med hvilken han från sin ankomst underhållit en kurtis, löjlig nog att skåda*), då Furens inför höga vederbörande ville gälla som en fin-fin stockkonservativ, fulländade Furens ömkliga nederlag.

“Ännu en gång om extralärarnes anställning vid Y. — läroverk“. — “När vi en gång gifvit oss i båten, skola vi också veta vår skyldighet att föra honom i land. Då vi upptagit en fråga, der vi *hafva* rätt (d. v. s. der vår öfvertygelse säger oss, att vi ha rätt) skola vi ej heller gifva efter, förr än vi äfven få rätt. Så länge man *bestrid*er giltigheten af de skäl, vi anföra, skola vi fortsätta vår argumentation, tills vi *bevisat*, hvad vi påstått, eller vi sjelfva blifvit *öfverbevisade*, att vi farit i ogjordt väder, hvilket vi då vår pligt likmätigt ej skola blygas att erkänna.

Vi omnämde som hastigast i förra numret, att en annan tidning här på platsen uppträdt till försvar för rektor N:s åtgärder vid extralärarnes till- och afsättning, hvilka af oss i ett par föregående uppsatser klandrats. Framställningen är gjord på sådant sätt, att en del godtroget och

*) Så hade F. låtit berömma sig af den åsyftade tidningen med anledning af att han skrymtaktigt reserverat sig mot ett lof på två timmar i och för uppvakningen för biskopen.

okritiskt folk måhända kan tycka, att vi varit orättvisa i våra slutledningar och att den klandrade kanske ändå, när allt kommer omkring, haft full befogenhet för sina åtgöranden. Låtom oss därför se till, hur saken står.

Vårt allmänna resonnement var, att extraläroarne vid de allmänna läroverken stå rättslösa gent emot rektor, enär de af honom kunna när som helst ställas utan plats, utan att andra omständigheter behöfva dervid medverka, än blott och bart rektors *personliga vilja* (sic jubeo, sic volo).

För detta påstående anfördes *ett exempel* från härvarande läroverk, och ehuru vi nog visste, att andra ännu mera slående fall stått att välja, ansågo vi det framlagda förhållandet tillräckligt talande, då vi nemligen visat, att en extralärare afskedats — då han fortfarande väl behöfdes — ehuru han kunde uppvisa rektors, domkapitlets och regeringens skriftliga vitsord för "särdeles nit och skicklighet samt värdigt förhållande".

Under det fortsatta meningsutbytet har detta exempel gjorts till hufvudsak, och tvisten gäller nu närmast, huruvida rektor handlat med nog hänsyn och rättvisa vid den *ifrågavarande* extraläroarens afskedande. Ehuru vi ej slagit oss till riddare för någon *viss person*, utan endast anført individen såsom exempel — hvarför vi skulle kunna nöja oss med att helt enkelt gå till ett annat fall — har emellertid under motbevisningen rörande den ifrågavarande läraren anförts ett och annat, som — det måtte nu röra hvem som helst — skulle mana oss att taga ordet till gendrifvande.

Man fick från början ej klart för sig, *hvarför* den omdödade läraren afskedats. Han hade, som sagdt, betyg för "särdeles nit och skicklighet samt värdigt förhållande". Detta var alltså rektorns officiella omdöme, hans omdöme i egenskap af *rektor* och lärarens *förman*. Ett sådant vitsord kunde emellertid ej motivera afskedandet, hvadan litet hvar från början trodde, att något enskildt, privat tycke gjort sig gällande. Hr rektorn talade emellertid i sin namn-

undertecknade tidningsuppsats om "tvifvelaktiga fall, der man bör hellre fria än fälla" — huru han sjelf följt den vackra grundsatsen, vilja vi ej afgöra — samt om en "felande, som söker upprätta sig" och att han (hr rektorn) af "billig hänsyn anser sig böra förbigå åtskilligt". Detta mystiska tal gaf ingen bestämd upplysning, men kunde komma folk att tro det allra värsta; det hade den fördelen att säga intet men dock mycket, ja för mycket. Nu har emellertid tidningen*** lyftat på den täta slöjan.

I sitt senaste nummer har nämnda tidning — med hvad bemyndigande veta vi ej — angifvit rektorns föregifna skäl till afskedandet. Detta är, i korthet sagdt, att läraren i fråga vistats för mycket på schweizerierna. "Icke nog med att han på källaren intog sina måltider — heter det i nämnda tidning — han stannade ofta qvar åtminstone till stängdags, ibland derutöfver". Men detta skedde, heter det i nästa punkt, "icke så mycket af smak för spirituosa o. d. utan hellre därför, att han var ungarl, hade tråkigt ensam på sin kammare och rakt inte visste, hvar han annars skulle göra af sig". Ett sådant lif tyckte en del folk vara stygtt nog och menade, att en *lärare* borde föregå skolorgdomen med godt exempel. Saken fick passera under den förre rektorns tid; men så kom en ny rektor, som skulle införa "andra seder". Han fick höra sqvaller om allt möjligt, och bland annat, att den ifrågavarande läraren deltagit i ett möte samt der uppträdt med yrkan, att värdshusen skulle hållas öppna lika länge som förr eller till kl. 11. Och rektor hade då klart för sig, att ett dåligt *rykte* kan vara tillräckligt tvingande i sådant fall". Detta var orsaken till afskedandet, nota bene efter den referade tidningens framställning, hvilken bär alla inre kriterier på att härloda sig "från väl underrättadt håll", som det heter.

Vi ha för vår del aldrig tagit oss före att gifva den ene eller den andre, sedebetyg, utan hafva i det fallet

tryggt oss till vederbörlig auktoritet. Vi hålla oss nu till tidningens uppgifter.

Det är ju ganska graverande anmärkningar, som komma fram, det, att en extralärare, som är ungarl, intager sina måltider på värdshus och till och med stannar kvar der till stängdags. Tidningen anser sig likväl ännu en gång böra till undvikande af missförstånd särskildt betona, att "han (läraren) visst icke är hemfallen under dryckenskapslasten". Men, som sagdt, han har vistats mycket på värdshus och derigenom gifvit dåligt exempel åt skolungdomen (som aldrig får bevista värdshus och därför ej kan se, hvem som finnes der) och därför borde han afskedas.

Vi säga ingenting derom; en rektor med "ovanligt varm och konsiderationslös omsorg" kan ju ega rätt att ställa sådana fordringar på sina extralärare, att de ej skola spisa på värdshus eller stanna der till stängdags. Och ingen skulle egt rätt att säga ett ondt ord, om på samma gång *alla* de extra lärare afskedats, som gifvit skolungdomen detta "föredöme". Men så länge ett sådant uppförande ej anses förverka vitsordet om "värdigt förhållande", bör det dock — enligt vår blygsamma mening — ej vara anledning nog till afsked. — — —

Inginge det i vår uppgift att försvara den ifrågavarande extralärarens enskilda förhållanden, skulle vi nog kunna anföra ett och annat till motbelysning gentemot den hjerta färgläggningen i tidningen***. (Det är annars för eget att behöfva försvara rättmätigheten af ett betyg gent emot betygsgifvaren sjelf!) Vi skulle kunna anmärka, att huru farligt det än måtte ha varit stäldt med den ifrågavarande personens värdshuslif, detta dock ej hindrat hans arbete, enär han ju skött sin undervisning med "särdeles nit och skicklighet". Personen i fråga har, ehuru blott extra ordinarie lärare, undervisat på lektors stadium, d. v. s. i högsta klassen inom skolan, och så vidt vi förnummit, ha vid maturitetsexamina från censorernas sida inga spe-

ciela anmärkningar framstälts mot *hans* undervisning eller betygssättning, hvilket deremot efter hvad man allmänt vet, skett i fråga om — ett *annat* ämne.

Vidare har samma extralärare haft så mycken tid ledig från värdshuset, att han, utom sin klanderfria undervisning i skolan, meddelat privat undervisning, ja till och med en eller annan termin haft särskild, organiserad "lexläsningsskola", hvilken naturligtvis medtog all från läroverket ledig tid. Dessutom har han — i olikhet med snart sagdt alla andra både ordinarie och extraordinarie lärare utgifvit flera vetenskapliga skrifter, undervisningsböcker, zoologiska planschverk (deraf ett på beställning af landstinget), bibelkartverk, krigskartor m. m., hvarjemte han på lediga stunder sysselsatt sig med målning (hvarom utställda arbeten vittna), gjort uppfinningar o. s. v. Han intresserade sig för litet af hvarje, höll föreläsningar inom arbetareföreningen, inom goodtemplarlogerna m. m. dylikt. Dessa fakta, som äro för en hvar kända, hafva vi ansett oss böra framhålla gent emot de kränkande beskyllningar, som offentligen framkastats. De kunna något vittna gentemot påståendet, att han "bodde på krogen".

Emellertid lemna vi denne lärare. Vi tro oss ha bevisat, att hufvudskälet till afskedandet ej *kunnat* vara det i tidningen *** uppgifna. Huru som helst dock. Man må tillsvidare anse, att rektor verkligen i *detta* fall kunnat ega befogenhet för sitt åtgörande. Men vi ha händelsevis till hands andra bevis på extralärarnes rättslöshet, bevis, der man ej kan komma med den minsta tillstymmelse till antydning i sådan riktning, som nu gjorts. Se här ett nytt exempel. På hösten 1885 tjenstgjorde såsom extra lärare vid härvarande läroverk en ung fil. kandidat, känd bland kamraterna för ovanlig skicklighet samt ett mönster i sin enskilda vandel. Hans hufvudämne var historia i de högre klasserna, hvarförutom han fått sig tilldelade några timmar kristendom i småklasserna. Vid terminens slut uttalade

han på grund af skäl, som ej höra hit, sin önskan att få utbyta kristendomstimmarne mot lika många historietimmar. En kristendomslärare, som fått sig tilldelad historieundervisning, ville gå in på detta utbyte, hvarigenom naturligtvis både ämnena skulle vunnit. Det hela hade kunnat rangeras genom en liten förändring i läsordningen.

Men i stället för att vidtaga denna lilla, lätta åtgärd, afskedades helt enkelt den unge, skicklige, för sitt kall utbildade och varmt intresserade läraren, hvaremot anställdes en ung man, som aflagt examen för en helt annan lefnadsuppgift och som — huru skicklig och lämplig han än för *sitt* kall må vara, dock ej det ringaste förberedt sig för *skolundervisning*.

Äfven här afskedades den i examensväg tillräckligt dokumenterade, väl vitsordade läraren, i hvars ställe antogs en, som enligt skollagen ej aflagt nödiga kompetensprof!

Att undervisningen *måste* lida af sådana ombyten, inser hvar och en, utan att man behöfver taga fram de bevis derpå, som resultaten af skolans verksamhet under de senaste åren erbjuda. Öfriga lärare ha också varnat för tillämpningen af denna "nya regim", hvilken man så vackert påstår skulle "hålla uppe och öka den i dubbelt afseende dyra undervisningsanstaltens anseende". Så har t. ex. hufvudläraren i historia, hvilket ämne genom detta ombyte fick mest sitta emellan, ansett sig för sin del böra kraftigt protestera.

I domkapitlets protokoll för den 30 Dec. 1885, der det der härofvän omtalade lärareutbytet finnes antecknadt — domkapitlet tienstgjorde då som eforalstyrelse — är nemligen gjordt följande tillägg:

"Med anledning af rektors förslag å (vi utsätta ej namnet) till vikarie för adjunkten L., ville lektor A. hafva till protokollet antecknadt, "att han beklagade den nödvändighet, som föranledde de täta ombytena af lärare i historia vid läroverket".

Vill man kanske påstå, att äfven detta nu senast framdragna lärareutbyte skett till undervisningsanstaltens gagn och blott af omsorg för dess bästa? Vi fråga blott.

Vill man efter detta hafva flera bevis? —

När Helner, till hvilken vi nu slutligen återvända, läste det förestående, kunde han genast utan vidare inse skälet till de begge extralärarnes hastiga bortjagande. *De hade vid något tillfälle vågat visa sig vara själfständiga, se där allt!* För den först — vi tro genom sin stora och vidunderligt uppöfvade läsläsningsförmåga och antagligen också genom sina små relationer till en viss professor — till docentur och sedan på grund af sin öfverdådiga lärdom m. m. till rektoratens svindlande höjder uppklifne imperatoriske, mångbegåfvade, men dock halfbildade (den som, alla andra brister oafsedda, ej kan skriva sitt modersmål bättre än han, våga vi med bästa vilja ej kalla annat) och slamsige Furens måste nämligen själfständighet synas strida mot ordning och "skicklighet", synas vara en "viktig" synd, ja ett fördömdt oting, just emedan han själf däraf aldrig besuttit minsta grand.

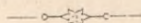
Furens är ingen abnormitet, fast det kan så synas. Tvärtom. Han är, med sin natur, en nödvändig produkt af vår gällande skollag. Denna lag lämnar med fullständig glömska af den besjungna svenska friheten, af försäkringar i diplom m. m. alla icke ordinarie lärare på nåd och onåd i rektors hand. En rektor kan vara en bildad man, men han kan också vara obildad. I tjänstgöringsbetyget ligger en del af hans makt. Det gör han si, så och annorlunda; ingen appell får äga rum, ja regeringen har ej ens orkat ge honom ett betygsformulär.

En annan del ligger i hans rättighet att föreslå extralärare. Han tar en student, en präst, en telegrafist, en tidningsman, en telefonist, en ja Gud vete allt och, äfven om han så finner för godt, en fil. kandidat, en licentiat eller doktor, med eller utan profår om hvartannat. Ett ministerielt cirkulär har visserligen föreskrifvit ett annat tillvä-

gagående, men i det cirkuläret struntar en rektor, när han vill. När då en imperatorisk och tillika feg natur såsom Furens ej finner det öfverensstämmande med sin fördel och säkerhet att gå löst på ordinarierna eller skolpojkarne — ty de hafva vissa rättigheter, de; så vänder sig denna imperatoriska och fega natur, ledd af sin skarpa logik och uppöfvade slutledningskonst mot extraläraryrne. Omständigheterna, förnämligast regeringens lojhet, ha gjort, att de blifvit mycket talrika. Det hvimlar af dem; de äro således nästan värdelösa ting. Att förolämpa en sådan är ett billigt nöje, som man tar sig omväxlande med att peta sig i näsan, röka örten *Nicotiana tabacum* och dylikt. Att jaga bort dem kostar rektor ingenting; med dem kostar en påtrugad lustfärd från ett stift till ett annat en hel månadslön; ja mer: rykte och anseende, befordran, lifvet. De göra kanske ibland litet väsen i tidningarne, de rättslösa stackarena, men hvad gör det, när eforus håller rektor under armarna?

Per Helner är fortfarande kvar i den stad, dit ödet kastade honom. Han ämnar ej vidare låta sina små kunskaper samvetsgrant prövas af våra domkapitel. Men då blir han ju aldrig ordinarie! utropar läsaren. Nej, det blir han ej. Men han är ej ensam om det ödet.

Rundt omkring i landet gå många kunniga och skickliga män, som aldrig kunna bli ordinarie under den nu herskande anarkien. Men äro de då själfva utan skuld? Ej alldeles; de veta det och gråta väl ibland däråt. Men det finnes fel, som inga tårar bota; felet är natur, är medfödt. Vissa personer ha en oöfvervinnelig afsky för att smickra och krypa, afsky för att med förtal eller med angifvelser skada sin nästa, vore det än en medtäflare, afsky för skryt, skrymteri och falskhet, och utan sådana där små hjälpmedel är det en ren slump, om en lärare, som ej är speciellt hemmastadd i profhumbogens alla konster och knep, någonsin kommer på grön kvist hos oss. Skall vår regering ändra detta? Qui vivra verra.

V.

Ledsen vid lifvet.

an var bondson och en icke just bemedlad sådan. Han hade godt läshufvud och enär familjen var talrik, så att ingen brist rädde på armar att sköta hemmanet, fick han lof att studera mot det att han åtog sig att hufvudsakligen själf sörja för sin fortkomst. Hans företag förekom föräldrarne som en affär, hvarti möjligen något kunde vinnas, men egentligen intet förloras.

Åt fattiga och begåfvade ynglingar erbjudas som bekant hittills svenska läroverken de billigaste vilkor. De befrias i det närmaste från alla utgifter för undervisningen. Detta förhållande har mycket prisats, och saken har onekligen sin goda sida.

Redan kort efter sitt första inträde i skolan var han i stånd att ge undervisning åt yngre och obegåfvade kamrater. Genom de pänningar eller det pänningars värde, som han sålunda förtjänade, och det ringa understöd, som

han regelbundet fick hemifrån, slog han sig fram till studentexamen, hvilken utföll på ett lysande sätt.

Blifven student måste han fortsätta på samma sätt som förut. Därigenom uppsköt hans filosofie kandidatexamen, tills han vardt närmare trettioårig; men då tog han åter en hedrande examen.

Framtiden begynte nu att te sig ljusare för honom. Hade han icke en rik erfarenhet vid undervisning? Och skulle ej denna erfarenhet göra lärarebanan lätt och lönande för honom?

Han skaffade sig medel att genomgå profår. Genomgick det med godt resultat och fick vid dess slut löfte om blifvande anställning i hufvudstaden vid det läroverk, vid hvilket han gått profåret.

Det var en känslig, stolt själ, som bodde inom honom. Hans yttre talade ej just direkt därom, ty han var robust till växten och lugn i sina rörelser, men blicken med sin förening af skarpsinne och något känsligt, ja mjältsjukt, sade det. Läpparne förådde genom sin form en stark sinlighet hos ägaren och läto betraktaren ana, att det ej ensamt var det tunga arbetet och skuldsättningen, som voro orsakerna till mannens tungsinthet, utan att äfven kärlek, en häftig, hopplös kärlek, däri hade sin andel.

Han kom till hufvudstaden. Han hade ingen svårighet att reda sig inom skolan, han med sin stora lärareerfarenhet. Men han skulle stappla mot den konstprodukt af svensk prästslughet, skolmästardumhet och tysk trälände, som kallas praktiskt undervisningsprof.

För att vid blifvande befordran få räkna sig alla tjänsteåren till godo, då frågan en gång skulle bli om löneförhöjning, beslöt han att aflägga ett s. k. blindprof. Det misslyckades.

Det var med en egendomligt pinsam känsla, som han profvade. Han tänkte därunder: hvartill tjänar egentligen denna nämnd? Väl ej att vitsorda hans kunskaper, som redan

voru vitsordade af män med större kompetens? Satt nämnden här för att ge intyg om hans praktiska skicklighet? Ja, det gjorde den. Men hans praktiska skicklighet var ju redan året förut vitsordad i profåret. Gjorde ingenting! Han skulle nu ånyo besigtigas och behöras. En lärare var då underkastad samma procedur som t. ex. ett lokomotiv! Ja så där ungefär. Egentligen var nog nämndens syssla mest af *ekonomisk* natur. Men då han ej nu provvade direkt för plats, så sutto domarena där, emedan ecklesiastikministern sammankopplat löneförhöjningen med profvet. Hade han förenat den samma med *profåret*, hade alla dessa män nu kunnat sköta sina sysslor och ej behöft sitta där och prata eller gäspa munnen ur led.

Han kom nu djupt under betygen i profåret. Efter denna dag sjönk hans mod, men han fortfor att arbeta. I tre år höll han ut därmed, tjänte äfven något bredvid lönen, men när han betalt sina räntor, hade han knappt till det nödortfugaste. Det blef slutligen outhärdligt.

Det hade vid de senare framgångarne känts så skönt att för någon tid få tillsluta ögonen för den bittra verkligheten. Men nu öppnades de igen. Han måste åter *se*.

Och det var ej glada syner, som han såg. Slump och favoritskap i brokig omväxling, se där de makter, som i allmänhet skapade ödena på skolbanan. Det fans ej bland lärarne vid läroverket en enda person, som på grund af blott sin andliga öfverlägsenhet vunnit sin plats.

Det gör ondt i ögonen på den skicklige misskände att se dylika företeelser. Det gör hans tunga lif dubbelt tungt.

För sig själf, som ej hade några relationer och nu tyckte sig vara beröfvad sina pædagogiska anlag, förutsåg han en kamp på lif och död under minst 10, men sannolikare under 15 eller 20 år, innan han kunde bli ordinarie. Han skulle innan dess hinna bli ett gammalt nådehjon vid läroverket; han skulle under tiden skådas öfver axeln af otaliga flacka läxläsare bland kamraterna, hvilka kanske skulle

göra lycka om ej genom annat, så genom sin "hållning"; han skulle säkert ömkas eller hånas af sina egna lärjungar. Han skulle öppet komma att omtalas som opraktisk, olycklig i prof; i förtroligt samtal skulle han däremot benämnas oskicklig.

Dessa tankar böjde honom ner till jorden. Han kände sig ej längre kunna lefva under deras tyngd. Ett vildt beslut att på ett eller annat sätt undandraga sig det lif, som han nödgades lefva, kom öfver honom.

En dag underrättades landet genom tidningarna om att den olycklige afhändt sig lifvet. Dagen efteråt hade landet glömt denna tilldragelse.

"En extralärareplats ledig!" jublade någon ung aspirant, som i följd af bekantskap med rektor gjorde sig säkert hopp om den samma. Men den dag kommer nog, då han ej längre jublar öfver att vara extralärare i Sverge.

VI.

Uppror.

På morgonen efter den dag, hvarpå Jonas W—n tagit filosofie kandidatexamen, den gamla, reste han från universitetsstaden utan att ha vårdat sig om att deltaga i den festlighet för lärare och vänner, som är öfelig vid dylika tillfällen.

Han afböjde förslaget att bli en af värdarne, förebärande dels illamående, dels brådska vid tillredelserna för afresan.

I själfva verket var W—n alldeles uttröttad af tentamenslunken och, vi kunna gerna säga det, uppledsen vid det akademiska lifvet. På sista tiden hade han blifvit hardt när en misantrop, och det var för att så snart som möjligt bli kvitt sina pinsamma känslor, som han nu hastigt lämnade universitetsstaden. Han reste till hufvudstaden för att där tillbringa vintern och, längre fram, gå profår, ty han ämnade bli lärare.

Han var som sagdt mycket medtagen af läsningen, och dessutom hade han ofta varit sjuk, stundom ganska betänkligt. Hans sjukdom, nervositet, hade vid många till-

fällen lagt hinder i vägen för studierna och förorsakat honom psykiska lidanden, som hotat att alldeles öfverväldiga hans ursprungliga själsfriskhet. Mot tortyren hade han ej funnit något annat probat medel än att då och då ombyta vistelseort, göra resor.

Därför hade han under de nära två år, som tentamenslunken varade, om somrarne vistats i hufvudstaden. Ja, en gång blef han tvungen att midt i terminen afbryta sin vistelse vid akademien, så olidligt föreföll honom lifvet där. Han hade då rest till Köpenhamn och gjorde därifrån tentamensutflygter till Lund.

Han var nu vid tämligen friska vätskor, ty glädjen öfver den lyckliga utgången på hans ansträngningar lugnade honom, nedstämde hans öfverretlighet.

Under vägen sysslade hans själ mest med hans egna lefnadsöden. Han var nu 28 år gammal. Tio år hade åtgått att taga kandidatexamen, om han räknade från studentåret, men åtta, om han räknade blott sin vistelse vid universitetet. Nå, om man ej varit dum, hade denna examen för minst tre år sen kunnat vara undangjord.

Han hade således varit "dum"?

Ja, helt säkert. — Han var bondson från Sverges sydligaste provins. Fick efter hård strid mot föräldrarnas, i synnerhet moderns, vilja börja studera, när han var öfver 14 år gammal.

Det hade skett privat i en småstad, i närheten af föräldrahemmet; men sedan han hastigt nog inhämtat de första grunderna af en lärd uppfostran, hade han blifvit apotekselev. I den ställningen hade han dock ej trifts, hvarför han ånyo fattat boken och inom år och dag, sedan han lämnat apoteket, aflagt studentexamen. Han var då blott några månader öfver aderton.

Den raskhet, som han sålunda visat som — vi äro frestade att säga — gosse, ty hans erfarenhet gick ännu ej utöfver en sådans, hade sedan under många år varit på

samma gång hans stolthet och ett bittert minne. Ty genom det myckna läsandet hade han blifvit farligt öfveranstängd och därför under sina första studentår ej kunnat uträtta något i följd af nervös öfverretning, magkatarr och allmän svaghet. Detta förhållande hade sålunda i betydlig mån lagt hinder i vägen för hans goda vilja att gå vidare på examensbanan. Efter några års förlopp hade han väl blifvit friskare, men då ej motstått studentlivets frestelser. Den frestelse han fallit för, var lätja eller kanske ej precis lätja, utan en vid våra småstads-akademier ej sällan grasserande sjukdom, som vi hört benämnas *promenaddille*. En hösttermin, då han likväl ej varit inskrifven som student, hade han till och med råkat lefva bland de glada. Men så hade han plötsligt ledsnat vid det "glada" lifvet, hade lämnat akademien och först efter nära två års förlopp åter gripit sig an med studierna. Detta hade skett med den kraft och verkan, att han nu var blifven fil. kandidat med rätt goda betyg.

Tiden mellan sin förra längre och sin senare kortare vistelse vid akademien hade han tillbragt mest i hufvudstaden. Denna vistelse långt borta från lärdomsstaden hade gjort honom mycket godt, så att han vid återkomsten dit täflade med de bäste i flit och ordentlighet. När han lämnat universitetet, hade han däremot varit djupt nedsjunken i liknöjdhet och lätja och syndigt begifven på ett vanligt nöje för lata studenter, biljardspelet.

Såsom man stundom gör, lät Jonas W—n, under det bantåget förde honom bort från hembygden, minnet med pratsam utförlighet förtälja de mera egendomliga och viktiga tilldragelserna i hans tillryggalagda lif.

När han lämnat apotekareyrket, hade han rest hem. Föräldrarne voro något ledsnå åt att han ändrat lefnadsbana, och syskonen ansågo sig berättigade att anklaga honom för ostadighet. Men snart skaffade honom hans järnflit respekt. Han tog natten till hjälp, då dagen ej ville räcka,

och efter att under tre månaders tid på egen hand ha läst igenom kurserna i de flesta ämnena, beslöt han att fara till akademien för att inom utgången af ett år bli student.

Detta var en djärf plan under de omständigheter, i hvilka han snart råkade komma. Kanske i följd af ändrad diät, sitt ifriga studerande och myckna stillasittande; kanske ändock mer i följd af en naturens ordning. Olyckligtvis ansåg han snart det som hände honom för en förfärlig sjukdom, och det dröjde sedan ej länge, förr än den förut blomstrande ynglingen var blifven en stackars öfverretad sjukling, som ansåg sig med hvarje dag komma undergången närmre och under långa monologer fann ett egendomligt nöje i att högpåtetiskt kalla sig själf den eländigaste, den brottsligaste under solen. Han tog sin tillflykt till fastande, till bibelläsning och böner. Dock förgäfvades. Och ingen fans, för hvilken han vågade omtala sin olycka; för öfrigt förbjöds ju sådant af seden!

Vid hans ankomst till universitetsstaden fortsattes kampen under samma missförhållanden som förut, och Gud må veta, hurudan utgången blifvit, om ej i följd af hans autodidaktvana nu, sedan han fått lärare, arbetet i de ämnen han förut studerat, blifvit honom ovanligt lätt. Men matematiken — ett ämne, som han aldrig begrep och hvori han aldrig fick någon skicklig lärare, och särskildt de för honom nya ämnena grekiska, logik och psykologi förorsakade honom ansenligt hufvudbry. I synnerhet var det ämnenas mångfald, som jägtade honom.

Till råga på olyckan var hans diät under denna tid, honom själf ovetande, liksom anlagd på att förstöra honom, i det att han under hela tiden lefde nästan uteslutande på hemifrån medförd torrmat, mjölk och kallt, dåligt vatten.

Lyckligtvis behöfde han blott i ytterligare sju månader uthärda den ojämna striden. Efter sagda tid lyckades han nämligen att aflägga en studentexamen med cum laude i sitt favoritämne, teologi, och godkänd i öfriga sju ämnen

utom i matematik, däri han fick blott admittitur. I examen tog det emot i den hisklige Euklides, och däraf blef han så nedslagen, att han råkade ge virriga svar i logiken. Lyckligtvis var examinatorn i det ämnet en ovanligt human man, som, då han märkte hans tillstånd af utmattning och tillfällig förvirring, ej nekade honom betyg i ämnet.

Därpå hade han hvilat ut hemma under nästan hela följande terminen.

När han återvände till akademien, fattade han det beslutet att ta graden. Vid detta besluts tagande hade han räsonnerat så här olycksaligt naift: det är en examen, som tar lång tid, och därför säger jag mig vilja ta den, ty så följer jag mitt hopplösa tillstånd af modlöshet och svaghet.

Och därpå hade han begynt att läsa latin, historia, estetik och litteraturhistoria, senare äfven grekiska, och med dessa studier fortsatte han i sex år, hvarunder han utom det, att han bevistade några föreläsningar, ej offentligt gaf ifrån sig något tecken till verksamhet, än att han vid ett tillfälle kompletterade sin studentexamen med hebreiska.

I hemlighet hade han dock, det är sant, sysslat något med poesi.

Nu lät den resände minnet upprepa en sonett, som han skrifvit under första sommaren efter sin studentexamen.

När kvällens tystnad öfver jorden hilar
och stjärnan tindrar från sin blåa sal,
att söka tröst för dagens, lifvets kval
till lundens helga skuggor skalden ilar.

Nu hafva lagt sig alla stormens ilar,
och väna lugnet rår på berg, i dal,
blott bönen suckar gå i tusental
att finna bot för sår af olyckspilar.

Och alla unnas hjälp: den brända marken
blir vederqvickt utaf en ymnig dagg,
en vindpust susar svalka öfver parken.

Men hvem tar ur mitt hjärta kvalets tagg,
 som, grymt det sårande, mig städse plägar,
 tills elden i mitt bröst ej mera lågar.

När han skref dikten, hade han med "kvalets tagg" förstått sin sjuklighet. Men under en längre utflygt från staden på eftermiddagen till den dag, då han skrifvit dikten, hvarunder han väl en halftimme, uppklifven på ett pilgärde, gråtit öfver sin olyckliga belägenhet, föll det honom in på återvägen (sedan hans misströstan gått öfver), att sonetten, om med taggen förstods kärlekssmärta, kunde vara lämplig som inledning till en cykel af sonetter, i hvilka han kunde besjunga sitt förhållande till en älskad flicka. Temat skulle bli: poetens förälskelse, flickans falskhet och i följd däraf fullständig brytning. (Enligt Catullus, som han höll på att studera.) Men när han betänkte, att då han ej hade någon egen erfarenhet, allt måste hämtas ur en lågande inbillning, fruktade han, att dikten skulle komma att för mycket sakna verklighetens prägel och beslöt att tills vidare uppskjuta planens förverkligande. Men efter hemkomsten upptecknade han såsom en ledning vid planens framtida utförande det tänkta slutet på den blifvande diktecykeln. Det ljöd så här:

Så vill jag då för sista gången sjunga
 min kärlek, tänd vid dina blickars brand,
 min kärlek, ack, den lofvande, den unga,
 hvarvid du ledde mig till afgrunds rand.

På brutna eder hämdens blixtar ljunga,
 mins det, o du, som ljög med mun och hand,
 som hviskat fagra ord med fåvitsk tunga,
 när hu'dt du ömhet hycklade ibland.

Sök nu en annan, när du vill bedraga,
 och skratta, när du hör ditt offer klaga,
 du, som blott häuler åt mitt hjärtas nöd!

Jag fått af dig ett oförgätligt minne
 af ädel fågring och af — nedrigt sinne;
 det minnet följer mig i lif, i död.

Snart hade dock hans numera vanliga hopplösa nedslagenhet återtagit sin makt öfver honom, och han glömde alldeles bort att odla sin lilla talang.

Poeter läste han dock gerna: romerska, tyska (Heine), Shakspeare i öfversättning, och i de svenska var han till och med ovanligt hemmastadd.

Blott en gång till, ett par år efteråt, hade han gripit sig an med att skrifva vers. Han mindes lifligt, hur det tillgått. Han hade just kommit att undra öfver, om det var möjligt, att han som var en så stor beundrare af naturen, ej skulle kunna poetiskt skildra t. ex. *våren*. Och så hade han funderat på ämnet en liten stund och skrifvit:

Som gäst från Södrens länder
har våren kommit åter
till Nordens nejder, snöbetäckta, kalla.
Han Bore återsänder
till isig pol och låter
till lif och sällhet vakna väsen alla:
nu bäckens bojor falla,
nu träd och blommor grönska;
med ljuf och klangfull tunga
i skogen fåglar sjunga
och täfla om välkommen våren önska.
Pänyttfödd hela jorden
af vårens milda andedrägt är vorden.

Nå, i det där var det ju både rim och rason! Han skref ett par versar till och öfvervägde allvarligt, om han skulle våga skicka poemet till en mycket läst bondtidning eller icke. Han vågade det ej.

Sedan hade alla ansträngningar åt det hållet upphört; ständigt lofvade han sig dock att en gång öfversätta Heines *Buch der Lieder*; lofvade, men höll aldrig.

Det hade varit ohyggligt tråkiga år, de tre första studentåren. Till sin själsriktning var han därunder pietist, och hans umgänge var nästan uteslutande med personer af samma eller liknande religiös åskådning. Hans lif var ett vegeterande, både när han vistades i staden och, än mer,

då han var hemma under somrarne. Han rörde då nästan aldrig vid bok, emedan han föresatt sig att genom mycket vistande i fria luften, genom utarbete söka förbättra sin dåliga helsa och klena fysik. Sedan han börjat idka jagt, lyckades det också i väsentlig mon.

Trött vid det "glada" lifvet, hade W—n rest bort från Lund för att fara till Upsala men stannat i hufvudstaden, där han genom opraktisk hushållning kommit i ej ringa förlägenhet. Hans far hade dött ett par år före denna tid; äfven hans mor insjuknade och dog under hans vistelse i hufvudstaden. Detta senare dödsfall gjorde ett djupt intryck på W—n och kom honom att ändra lefnadssätt. Efter ett par års vistelse än hemma, än i hufvudstaden, än i andra städer i mellersta Sverge, hade han beslutit att taga examen.

Denna mellantid hade varit rik på sjukdom, vacklande hit och dit i planer för framtiden, men hade äfven haft att bjuda på åtskilligt af för W—n helsosamma ting.

Sitt beslut att taga examen fattade han mest af ambition. Medan han ännu fört sitt något oregelbundna lefnadssätt, hade han ibland hört framkastas ord om att han skulle vara förfallen, att han för öfrigt skulle vara okunnig.

Om han skuile bjuda till att täppa munnen till på sina belackare?

Under första terminen af sin förnyade vistelse vid universitetet skref han pro gradu och gjorde ett försök att skaffa sig ett cum laude i grekiska.

Han begärde tentamen hos en gammal adjunkt, som tillfälligtvis skötte professuren.

Det var en i hela staden känd man, hvars utseende antydde ett högeligen utveckladt pedanteri. Son af en professor på stället hade han på nepotisk väg blifvit universitetslärare, ehuru hans begåfning var ganska tarflig. Den lärde mannen förhörde W—n i Homerus, i Cyropædien och i Antigone af Sophocles.

Som W—ns ypperliga minne gjorde det svårt för gubben (som öfverläste sina tentamina och hade en med blyerts skrifven mellanradig, högst korrekt öfversättning att trygga sig till) att i öfversättningsväg kunna bringa honom på fall (där han vågade, sökte gubben, alltid att kugga eller pruta af på betygen), så försökte denne formläran och lyckades sätta honom på en oregelbunden imperfektform. Och slutligen letade han i Antigone upp åtskilliga s. k. retoriska figurer, hvilkas tillvaro i det högstämnda verket W—n noga aktat sig att observera. Här höll gubben honom fast: för högre betyg fordrade han ovilkorligt figurerna, såväl *toperna* som *de egentliga figurerna*. Förgäfves bedyrade W—n, att han fordom kunnat alla slags figurer på sina fem fingrar, men att han på senare tid ansett sig böra för sin själs välfärds skull glömma dem. Gubben var obeveklig: ett non sine var det högsta han kunde ge, när man ej kunde figurerna.

Följande termin tillkämpade sig W—n det önskade betyget för professorn, som var mycket fordrande, men alls icke idiotisk.

I det hela var läsningen till kandidatexamen (förut hade W—n föga brytt sig om kurser eller föreläsningar) ett uppreparande af den för studentexamen. Liksom då råkade W—n äfven nu att öfveranstränga sig och blef betänkligt sjuk. Men sjukdomen tycktes endast föra nytta med sig, i det han blef ännu mera böjd för att vistas hemma och i enslighet, hvilket kom studierna till goda. Efter tre terminers förlopp var han nästan färdig att ta examen, då han oförmodadt kuggades i ett ämne och måste, enär examinatorns och hans åsichter om ett approbaturspensum allt för betydligt skilde sig från hvarandra, gripa sig an med ett annat. Och då nu omtentamina i ett par ämnen blefvo nödvändiga, satte sista lästerminen hans krafter på ett hårdt prof. —

I allmänhet hade de lärare, med hvilka han haft att

göra, synts honom förena med grundlighet i sina präfningar ett humant väsen, och de visade mycken fördomsfrihet med hänsyn till om man bevistat deras föreläsningar eller ej. W—n hade hos de flesta lärarne ej just några större meriter att åberopa i det afseendet, och han hade aldrig, med undantag för Horatius och latinska och grekiska skripta, tagit privatlektioner i något ämne. Men han hade under någon period af sitt lif för hvarje ämne, som han tog examen i, hyst ett lefvande intresse och ägnat åt hvarje några stunder af en allvarlig, anspråkslös och tyst flit.

Det var under dylika minnets berättelser ur hans förflutna lif, som W—n anlände till hufvudstaden. Hans ankomst ägde rum inpå julen och då han ansåg sig allt för utmattad att nu genast gå profåret, sysslade han några månader bortåt med läsning af svensk historia (ett af hans favoritämnen) och sökte för öfrigt återvinna sina krafter. Det senare lyckades så småningom, men på det att förbättringen skulle mera skyndsamt försiggå, reste han vid vårens början till Paris. Jämte det han skötte sin helsa, ville han där göra närmare bekantskap med Frankrikes språk och litteratur och se lifvet under större, friare förhållanden än här hemma. I Paris stannade han några månader, hvarunder han (det var på republikens 4:de år) upplefde åtskilligt både lärorikt och nöjsamt, för hvilket vi dock ej ge oss tid att här redogöra.

När han återkom efter denna utflykt, ville han ägna sig åt skollifvet. Ödet ville, att han härvid från början, alldeles oerfaren som han var om egendomligheterna inom det svenska lärda skolväsendet, begick ett — han insåg det senare — svårt misstag. Han afslog nämligen ett anbud att få vikariera i hufvudstaden och började i stället gå profår.

Hans oerfarenhet förledde honom nämligen att resonera så här: regeringen har sedan några år tillbaka föreskrifvit, att den blifvande läraren bör genomgå en profårs-

kurs; det är sålunda en merit att ha genomgått denna kurs. Och han anmälte sig till genomgående däraf.

Hade W—n känt något till ett visst svenskt regeringsdepartement, skulle han ej handlat på det sätt, som han gjorde. Han hade kunnat bespara sig besväret och kostnaden att gå profår, emedan detta ännu i dag ej hunnit blifva ansedt som obligatoriskt och ej heller, om ej tillfälligtvis, betraktas som någon merit. Och i alla fall hade han bort dessförinnan förvärfva sig praktisk erfarenhet ur skollifvet, ty eljest är det nästan omöjligt att genomgå profårskursen med högre betyg.

Men detta förstod W—n ej. Än mindre förmådde han begripa en sak så subtil som följande: ett betyg på blott godkända insigter i lärareskicklighet är *sämré*, än intet betyg, ty i senare fallet kan man alltid göra anspråk på att få betraktas som en större kapacitet af det skälet, att man ej af betyget stämplats som en medelmätta. W—n kunde ej begripa denna sak, ty i student- och kandidatexamina hade alltid ett vitsord om godkända insigter i ett ämne varit vida att föredraga framför intet vitsord.

W—n genomgick sålunda profår. Först vid ett femklassigt läroverk, där ingen af lärarne slog an på honom, och af den kursen blef resultatet blott ett negativt: så bör man ej bete sig vid undervisning. Sedan kom han till ett gymnasium, hvarest däremot flera af lärarne syntes honom vara på ett eller annat sätt mönstergilla.

Hans betyg innehöllo, att han ägde god fallenhet för lärarekallet och godkänd skicklighet.

Nå, så mycket hade han då vetat förut. Hade han än aldrig suttit på skolbänken i något af statens läroverk, hade han än mycket litet undervisat andra, så hade han däremot nästan uteslutande på egen hand läst sig fram till både student- och kandidatexamen, och det gör nog ingen, som ej är besittning af de för en lärare nödiga egenskaper. —

Profåret är känt för att vara tråkigt, emedan man därunder vanligen får känna alla obehagen, men ej de ljusa sidorna hos lärarekallet.

Äfven W—n hade det förefallit tråkigt, och därför hade han samtidigt sökt vederkvickelse i en liten författareverksamhet.

Under förra hälften af profåret öfversatte han först ur en med Karl XI samtidig fransk berättelse om en färd genom norra Europa den del, som beskref författarens resa genom Sverge. Såsom W—n påräknat, voro dessa notiser om gamla dagars Sverge välkomna hos utgifvaren af en vida spridd illustrerad tidskrift. Hans öfversättning intogs i tidskriften, och denna framgång ledde därtill, att han äfven vågade sig på att uppträda som originalförfattare. Detta skedde, under en antagen signatur, dels som poet och dels som berättare af händelser ur folklifvet.

Men snart afbröt W—n denna verksamhet, i det han under en längre tid tog sig för att arbeta på en gradualafhandling.

Därvid förfor han ej på det kanske vanligaste sättet, som består däri, att den blifvande lärde författaren hos professorn i den vetenskap, inom hvars område ämnet ligger, begär upplysningar angående ämne, källor och sättet för ämnets behandling samt låter sin anlitade auktoritet granska arbetet före tryckningen. På eget beväg började W—n och slutade sitt arbete, hvilket var af litteraturhistorisk art.

Praktiskt taget var detta företag en dårskap, alldenstund det ej inbragte honom en docentur och han ej ämnade bli präst, i hvilket fall han fått räkna tre tjänsteår för omaket.

Han blef naturligtvis förklarad för fil. doktor, hvilket dock förorsakade honom nya utgifter. Men, det är sant, på grund af filosofie doktorsvärdigheten fick han i egenskap af lönlös extraordinarie amanuens tillträde till ett af våra kongl. verk i hufvudstaden.

Skolbanan hade han sålunda, åtminstone tills vidare, slagit ur hågen.

Verkets yngre tjänstemän voro nästan utan undantag personer, som hade många järn i elden, d. v. s. tjänstgjorde i minst ett verk till, voro medarbetare i tidningar, m. m. På ämbetslokalen voro de ordkarga och slutna och tycktes medhafva blott cirka en fjärdedel af själen, under det de återstående delarne irrade kring åt andra håll. För resten hvardagsmenniskor utan något särskildt tilldragande eller fränstötande i sitt väsen.

Ett undantag från regeln bildade likvisst en nyligen antagen extraordinarie. Hans utscende vittnade om något ovanligt; man anade, att han var ett geni. Hans panna var emellertid oftast molnhöljd, och W—n måste ibland undra öfver huru de många molnen redan hade hunnit att skockas där. Först sedan W—n varit i verket ett halft års tid, kom han underfund med att denne kamrat redan var en lofvande skriftställare. Han anses nu tämligen allmänt såsom vår mest snillrike. De blefvo ej närmare bekanta.

Äfven W—n ägnade sig nu en tid bortåt smått åt litterära sysselsättningar, skref recensioner i tidningar m. m.

Men bäst han så sträfvade mot en framtid som litteratör, kom som ett åkslag öfver honom, att en släkting, en handlande, för hvilken han tecknat borgen, gjort konkurs. Den summa, som W—n i följd däraf måste vara beredd att förlora, var jämt resten af hans förmögenhet och när därtill medborgesmannen snart efteråt försattes i konkurs, kom W—n i vödvändigheten att antingen själf göra konkurs eller ock låna pengar till betalande af skulden. Han valde det senare alternativet.

Slaget föll hårdt, isynnerhet därför, att det dref honom från en sysselsättning, som han älskade och hvarpå han redan vant sig att bygga kära framtidsplaner. Men om han ville lefva, måste han nu söka sig en stadig utkomst. Och så drefs han in på skolbanan.

En plats i hufvudstaden var han redan säker om, och han glädde sig åt utsigten att kunna förena sin hittills varande sysselsättning med den blifvande. Men det visade sig snart, att han hade missräknat sig. Väl hade rätter man, nemligen rektor, lofvat honom platsen, men oförmodadt uppträdde en konkurrent, som viste att söka hjälp hos skolans inspektor, en präst som vanligt hos oss. Prästen antydde för rektorn nödvändigheten af att förbigå fil. doktorn och amanuensen W—n och att i hans ställe antaga teologie studiosen N. N., hvilket också skedde.

W—n lämnade nu hufvudstaden efter en snart treårig vistelse därstädes. På resan till sin hemort såg han händelsevis i ett provinsblad en extralärareplats annonserad ledig. På måfå anmälde han sig såsom sökande och fick platsen.

Med ens måste nu W—n säga farväl åt sina hittills varande sysselsättningar och tyvärr också i betydlig mån åt ungdomshoppet och ungdomsglädjen. Hvad som mest bekymrade honom, var ej vidare pänningeförlusten, ej heller något tvifvelsmål om att han skulle kunna utbilda sig till en skicklig lärare, utan fastmer beskaffenheten af de nya förhållanden, i hvilka han trädte. Ända till tiden närmast före hans examen hade skolbanan ansetts som god, och ännu några år tidigare hade samma bana varit högst lockande: så många platser hade varit lediga, att en och samma person kunnat samtidigt vara ensam sökande till två platser. Men förhållandena hade nu betydligt ändrat sig; de lockande utsigterna till en snar och säker bergning hade som vanligt inom kort förorsakat uppsjö på sökande, och en het kamp om existensen rasade nu där, hvarest några år förut den mest idylliska trefnad herskat.

Men än mer än trängseln på banan oroades dock W—n af de klagomål öfver ruttonhet hos stiftsstyrelserna, som han redan fått höra. Så ansågs domkapitlet i hans fäderneprovins vara oeffterättligt, despotiskt till löjlighet.

I trots af omständigheterna grep sig W—n redan under första terminen af sin tjänstgöring an med att aflägga ett prof. Han brann nämligen af begär att få erfarenhet på sin nya bana, och tillika ville han försöka att så snart som möjligt vinna en ordinarie plats.

Händelsen ville, att vid det läroverk, dit W—n kommit, icke mindre än tre platser samtidigt förklarats lediga. Han sökte två af dem. Men när tiden att aflägga prof kom, fann han, att han måste inskränka sig till att profva blott för endera platsen. Sättet, hvarpå hans val skedde, var liksom ägnadt att bortblåsa alla de illusioner, hvilka W—n såsom idealist var benägen att för egen del göra sig icke allenast om människorna såsom individer, utan äfven i deras egenskap af styrelseverktyg.

— "Sök ej den platsen," sade en dag hans rektor och en kollega, hvilken noga kände förhållandena i stiftsstadens, hvarifrån han nyligen kommit; "sök ej den platsen" (det var annars en i de ämnen, i hvilka W—n var bevandrad); "sökanden O. är släging till lektor B., och B. kuggar bestämdt alla medsökande för att hjälpa O. till platsen."

W—n gjorde stora ögon vid detta tal och yttrade ett moderat tvifvel angående riktigheten af deras påstående.

— Lektor B. är känd för att gå till väga på detta sätt; gör ej, hvad du ångrar, förmanade förmanen och kamraten.

W—n ansåg sig böra lyda rådet, oaktadt rektorn vid stiftsstadens läroverk vid hans anmälan om sitt profärende vänligt gaf honom det rådet, att han skulle profva för platsen, som O. sökte och i nödfall begära anstånd med profvets afläggande, emedan den andra platsen var så godt som redan tillsatt. W—n vågade sig dock ej på förslaget, af rädsla för lektor B., utan profvade i ämnena till den på förhand besatta platsen och fick rätt goda betyg, som i hans tycke gafvo honom upprättelse för profärets jämstrukna godkänd.

Resultaten af striden om de tre kollegaplatserna blefvo

följande: den plats, för hvilken W—n profvat, fick den predestinerade (hvars vikarie W—n sedan blef till läsårets slut). Lektor B:s släkting O., en fil. kandidat med nya examen (hvari han en gång blifvit underkänd i själfva kandidatexamen) och tre tjänsteår, fick den plats, han sökte, af det skälet, att af de sju medsökande, hvaribland några hade högre examen och flera tjänsteår än O., ingen *vågade profva*.

Sådan respekt medförde lektor B:s kända sätt att i kollisionsfall bedöma icke-släktingars prof.

Den tredje platsen togs under förhållanden, som kastade en skarp belysning öfver *konsistoriets* hittills följda praxis, af en lärare vid det läroverk, hvarest W—n tjänstgjorde. Denne lärare, en bondson från stiftet, var nämligen klennt begåfvad, hade tagit en svag kandidatexamen och tjänstgjort i blott två år. Han hade redan profvat (för en annan plats) i ämnena till den nu sökta platsen. Men emedan hans betyg utfallit föga lysande, ansträngde han sig nu för ett nytt prof. Men när han slutligen kom för att profva, befanns det, att han var segervinnare på sina gamla profbetyg. *Ingen hade vågat profva*. Domkapitlet var känt.

De två senare resultaten utgjorde någon tid bortåt ämnen för gyckel inom den lilla stadens lärarekår. Den varnande kollegan tystnade alldeles med sitt beröm: "vårt domkapitel är strängt, men rättvist; detta är känt å högre ort, och därför har under denne biskopens tid ännu ingen lyckats att klaga ut någon utnämnd".

Nu några ord om W—ns kamrater. Rektorn, en femtioåring, hade tjänstgjort som adjunkt i stiftsstadens och endast genom en tillfällig sjukdom (ett exempel på befordringssystemets lotterilikhets) gått miste om att bli lektor och konsistorieledamot. Under den tiden hade han varit känd som en glad lebensbruder ("Janne Glader"), vissångare och (nid)-visförfattare. Nu hade han länge varit något sjuklig; hans forna lifsglädje hade förbytts i en pietism,

som kontrasterade egendomligt mot de utbrott af munterhet, hvartill han stundom vid vissa tillfällen i följd af natur och gammal vana kunde hängifva sig. Lefde i ett barnlöst äktenskap.

Rektorerna vid våra lägre läroverk i landsorten bilda en egen klass inom lärarekåren. Vana vid att befalla och aldrig i stånd att glömma den öfverlägsenhet, som i deras tanken gång förskaffat dem deras aktade ställning, blifva de lätt odrägligt tyranniska, och när småstadslifvet är efter år tryckt sin stämpel af okunnighet, skvaller- och skandal-lystnad på dem, urarta de ofta på det ömkligaste sätt.*)

W—ns förste rektors svaga sida var hans brist på karaktär. Om detta var en följd af att han från fattigdom måst som informator arbeta sig upp i världen eller det var ett naturfel; nog af, han var karaktärlös. En räf lurade gerna alltid bak örat i allt hvad han sade eller gjorde. Hans egenkära, sjukliga pedanteri och hans höga mening om sitt eget värde som lärare förledde honom ständigt att underskatta andras, hvilka, om de tjänstgjorde under honom, finga låga tjänstgöringsbetyg.

Så var där den äldste kollegan, en nolla i alla afseenden. Vidare den, som nyligen kommit från stiftsstaden. Det var en gammal student, nu öfver 40 år. Han hade godt hufvud, men saknade alla grundligare kunskaper. Älskade spel och frässeri, dryckenskap och urartad idealistpoesi.

Extralärare voro utom W—n den förut omnämde bondsonen, som dock under läsåret blef ordinarie, och en ung man med nya kandidatexamen. Han var från samma universitet som W—n. K—I, så hette W—ns universitetskamrat, var en fattig bondson från ett af de sydliga landskapen och bröt i sitt tal mycket på sitt vedervärdiga

*) Därför är det en välbetäckt åtgärd, som föreslås i Kongl. proposition i läroverksfrågan, att äfven rektoraten vid de lägre läroverken göras rörliga.

hembygds mål. Han var utan profår, men försedd med intyg öfver verksamhet som informator från bland andra rektorns egen svåger. Som hans affärer voro skrala, sökte han på alla sätt förtjäna pänningar, hvilket i synnerhet lyckades honom i hans egenskap af utmärkt viraspelare. K—l, den yngre kollegan och ett par yngre präster tillbragte också sina flesta eftermiddagar vid spelbordet.

W—n, som aldrig älskat kortspel, kom därför att lefva helt ensam, oakadt han intog sina måltider på samma ställe som K—l och den yngre kollegan. Och på det att hans krafter ej måtte rosta i den lilla småstadshålan, grep han sig ej långt efter sitt första prof an med att läsa på ett nytt i mest andra ämnen.

Den nu sökta platsen var ej inom stiftet, utan i en tämligen aflägsen större stad, biskopsäte.

Såsom sed är hos tjänstsökande uppvaktade W—n före profvet biskopen. Denne var en sextioåring med något kvinnligt och vekligt i sitt väsen.

För en gång i sitt lif försökte nu W—n, lockad af det milda i biskopens väsen, att söka intressera en maktägande för sig genom att omtala sina omständigheter. Den dåren! En predestinerad fanns honom ovetande på platsen, och följdén af W—ns tal vardt, att biskopen, uppskrämd af W—ns bättre lärdomsmeriter (den predestinerade var en candidatus perpetuus utan profår) skyndade att slå larm i lägret.

Anordningarna vid profvet blefvo också därefter. På en half timmes tid måste W—n på själfva profdagen genomgå tre skripta, och dessa voro så jämmerligt obetydliga, att på deras korrigerung omöjligt ett högre betyg skulle kunna vinnas. De muntliga uppgifterna voro valda så, att han i ett ämne, hvari han i förra profvet fått cum laude, nu svårligen kunde undgå att misslyckas. Han skulle nämligen redogöra för *alla* prepositionerna i tyskan, en här nästan omöjlig uppgift, emedan den vid skolan begagnade

grammatiken ej innehöll några regler, utan endast exempel på prepositionernas bruk, och det var omöjligt att på en half eller ens en hel timmes tid under profvet inlära dessa exempel så, att gossarne därefter kunde återgifva dem. I öfversättning fick han däremot endast åtta rader, hvilka ej innehöllo ens en anknytningspunkt till det grammatikaliska ämnet. I de två öfriga ämnena, historia och teologi, öfverhopades han däremot med två eller tre större uppgifter i hvar och ett. Vid det antyddade domkapitlet medgafs nämligen, redan då, en öfverläsningstid af 24 timmar.

W—n kom i dåligt lynne öfver alla dessa tillställningar, och profvet rönste inverkan däraf. Vid dess slut fick han det nöjet att känna en handtryckning (med fingerspetsarne) från biskopen och tyckte sig i dennes evangeliskt milda ögon läsa denna mening: du var ju ej farlig alls, gubbe lille!

Vid W—ns besök hade biskopen, såsom hans vana var, när han förnam, att en lärare var ogift, uppmanat denne att gifta sig. Vid detta råd kom W—n att tänka: jag skall nog akta mig därför, så länge jag ej är ordinarie, ty det skulle ju vara att på nåd och onåd öfverlämna mig i ditt eller dina gelikars våld.

Ja väl, men å andra sidan skulle det varit det säkraste medlet att vinna befordran, enär nepotismen, för hvilken ingen skicklighet, ingen förtjänst är helig, dock respekterar som en grundsats, att man skall söka befordra folkökningen (i W—ns fall helst genom att äkta prästdöttrar).

När profbetygen kommo, fann W—n, att han fått tre godkänd.

Vid läsårets slut fick W—n tjänstgöringsbetyg af sin rektor, och detta ljud, såsom vanligt med dennes betyg, å nit och skicklighet samt hedrande vandel. Ehuru W—n viste, att detta betyg (såsom orättvist lågt i jämförelse med det annars gängse betyget för flitiga och ordentliga lärare) kunde bli honom till skada, och ehuru han viste, att han

kanske lätt nog kunde öfvertala mannen att höja det, förbjöd honom likväl hans stolthet att säga ett ord; ja, han lyssnade med artighet till den lismande jesuitens förklaring, att dennes vän, biskopen, satte ofantligt högt värde på det där: hedrande vändel.

Detta första lärareår hade ej varit trefligt. All möda frånräknad, hade profresorna kostat honom dryga summor. I det gamla, fuktiga ruckel, som tjänte till skollokal, under det den gamla lokalen ombyggdes, hade han ådragit sig reumatism. — Och mycken förargelse hade hans rektor beredt extralärarne genom sin vårdslöshet i utbetalande af extralärarearfvodena. Så hade han låtit dem vänta på arfvodet för hela höstterminen en hel månad *efter terminens slut* och, oaktadt han häraf bordt vara varnad, upprepades samma sak vid slutet af vårterminen. Pänningarne hade rektorn, vid rekvisition i rättan tid, kunnat betala i midten af terminen. Han skyllde naturligtvis på konsistorienotarien. Men sådan var denne rektor, att då han under vårterminen fick höra, att W—n och K—l ville, att han skulle teckna borgen för dem, så att de i banken kunde utbetomma någon del af arfvodet, tog han hvardera af dem af-sides och pratade en half timme om huru nedriga stadsboarna voro, som påstodo, att han var ägare af 60,000 kronor; det lilla han ägde, skulle hans slägtingar en gång ha m. m., allt för att slippa bli ombedd att teckna borgen för en summa, hvilkens flerdubbla belopp han såsom rektor hade att lyfta för extralärarnes räkning och af hvilken han naturligtvis kunde göra sig betald.

Vid ansökan (hvarvid hans förre rektor skriftligen rekommenderade honom, ett tecken till att denne ej ansåg honom vara svag lärare) fick W—n härpå plats vid ett högre läroverk inom stiftet; dock var det ej i stiftstaden.

I den större kamratkrets, där han nu inträdde, funnos många angenäma personer. Blott några, synnerligast bland det yngre släktet af ordinarier, voro otrefliga genom sitt råa

tal, sin vedervärdiga skvallerlusta, sin dumdryga uppblåsthet öfver sitt vetande och sitt osläckliga begär att förtjäna pänningar. Häraf bitternet och fiendskap. Oftast hade fiendskapen sin grund i att den ene privatläsaren beskyllde den andre för att locka till sig pojkar, som borde blifvit hans privatdisciplar m. m.

W—n täflade ej med de förut varande i att söka privatläsning, och följaktligen blef han också hänvist till att lefva inskränkt, sparsamt.

Ändock måste han göra skulder. Han hade nämligen nu med all ifver uppgått i sitt yrke och skydde därför inga omkostnader för att öka sina insigter. Det mindre goda utfallet på sitt sista prof tillskref han sin bristfälliga kunskap och beslöt nu att ej gå i något prof, förr än han hunnit göra sig fullt förtrogen med några ämnen. Han valde historia, svenska och lefvande språk, i synnerhet tyska och engelska.

Sina ferier tillbragte han inom fäderneprovinsen i en vid dess vestkust belägen stad, hvarifrån man medelst ångbåt flera gånger om dagen kan bekvämt besöka Danmarks hufvudstad. Dit for han under tre somrar dagligen i en eller annan månad och tog undervisning, mest i isländska.

Under en af dessa färder öfverraskades han en dag af att f. d. kamraten K—l kom och slog honom på axeln och underrättade, att han nu var blifven ordinarie.

Härmed hade tillgått på följande sätt. Genom en vän hade K—l underrättats om att vid ett visst seminarium en adjunksplats snart skulle blifva ledig. Genast hade K—l ilat till ort och ställe och lyckats få anställning som extralärare. Så hade han i profvet, oaktadt det gått i sär i bibliska historien, fått lika höga betyg som en student, hvilken annars varit påtänkt till platsen, och när nu K—l var kandidat och hade särdeles vackra tjänstgöringsbetyg, så hade han fått platsen.

Vid K—ls tal om sina vackra tjänstgöringsbetyg spetsade W—n öronen.

— Hade du vackra tjänstgöringsbetyg af vår smulgråt till rektor?

K—l rodnade starkt vid frågan. Men efter någon tvekan erkände han, att han vid läsårets slut gått upp till rektorn och undanbedt sig att få den vanliga sortens tjänstgöringsbetyg; i annat fall måste han, då han hade stora skulder, tvärt sluta såsom skolkarl. Och rektor hade sålunda måst krypa fram med: berömvärdt nit och berömvärd skicklighet.

Efter den dagen sjönk rektor ohjälpligt i W—ns högaktning. K—l hade under det där året ofta kommit till W—n för att få hjälp och upplysning.

W—n hade själf mer än en gång med anledning af den förfärligt uppstegrade konkurrensen inom allmänna läroverken tänkt på att öfvergå på seminarierna. Men alltid hade han därvid ryggat tillbaka vid tanken på de olidliga fjättrar, som i det fallet under den nu varande ställningen i vårt land säkert väntade honom.

K—ls exempel visade också detta. När W—n fem år senare råkade honom, var K—l väl som vanligt den treflige supbrodern och viraspelarn. Men det hade nu blifvit hans öfvertygelse, att de gamla egyptiska lärde haft mycket större insigt i och välde öfver naturkrafterna än vår tids största naturvetenskapsmän; Moses hade dock varit ett strå hvassare, hvarför också alla dennes underverk före och efter uttåget ur Egypten vore sanna. Den fattige, ännu obefordrade W—n kunde vid detta tal ej låta bli att ömka K—l.

Denne läste på 1880-talet katekes och biblisk historia vid ett af svenska statens seminarier!

Under flera års tid tortfor W—n att idka flit både i skolan och hemma. Under dessa år läste han i skolan ej en enda timme utan att ha omsorgsfullt förberedt sig, äfven

om saken var honom välbekant förut. Och i hans sätt att undervisa ingick en fullkomlig ärlighet, så att han aldrig nöjde sig med något halfarbete, vare sig af sig själf eller andra, ej heller vid examenstillfällena eller besök af rektor sökte lysa på något af de många sätt, som stå en humbugsmän till buds.

För öfrigt måste erkännas, att undervisningen och disciplinen vid det läroverk, dit han kommit, voro ovanligt goda och vida öfver hvad som presterades t. ex. vid stiftsstadens läroverk.

Den ifver, hvarmed W—n ägnade sig åt sitt lärarekall och därmed sammanhängande studier, var sådan, att han ej fäste någon större uppmärksamhet vid de företeelser, som ej därmed stodo i närmare sammanhang. Sålunda uppmärksammade han föga den revolution på litteraturens och det estetiska åskådningssättets område, som nu pågick i Norge, Danmark och slutligen Sverige.

Han kvarstod på den s. k. idealistiska ståndpunkten. Björnsson och Ibsen hade han visserligen läst, men hade ej förmått begripa den senare. När Strindbergs roman Röda Rummet var utkommen, läste han den nog med mycket nöje, men var långt ifrån att ana, att det arbetet vore kanske det snillrikaste, som dittills skådat dagen på svenskt tungomål. Zolas Nana försökte han förgäfvat att läsa; han kunde omöjligt intressera sig för en sådan slynas öden.

Men tiden gled undan, och med fyra tjänsteår och de grundliga studier, som han numera ägde, ansåg han sig böra göra ett nytt försök att skaffa sig ordinarie plats. Berodde vinnandet af en sådan på i profvet visade kunskaper, hade de personer, hvilka bedömde profvet, ej blott den opartiskhet, som väl regering och riksdag förutsatt, då de åt dem öfverlemnat deras innehafvande maktpåliggande uppdrag, utan äfven vidsträckta och grundliga sakkunskaper, hvilka statsmakterna naturligtvis äfven supponerat hos dem, så trodde sig W—n numera ej behöfva frukta en täflan.

I denna sinnesstämning sökte han en plats, denna gång i sitt födelsestift.

Platsen var i tyska, svenska och kristendom. Att W—n sökte en plats, i ämnena till hvilken äfven ingick kristendom, hade denna gång sin orsak däri, att kristendomen bland ämnena intog blott det tredje rummet, i hvilket fall vederbörande ej pläga räkna på att få någon specialist i det sålunda genom dess plats som jämförelsevis ovigtigt betecknade ämnet. W—n viste dessutom, att det i händelse af utnämning ej kom i fråga för någon af de sökande att undervisa i ämnet, med undantag för en gammal extralärare (för öfrigt telegrafkommisarie), för hvars räkning ämnet tillkommit. Därför, oaktadt domkapitlet var känt för ett summariskt förfarande mot personer, som ej särskildt ägde dess gunst och oaktadt dess ordinarie ledamöters anspråk på att i teologiska saker vara någonting non plus ultra — anspråk, som en otacksam samtid aldrig velat godkänna och en än otacksammare eftervärld torde finna befängdt löjligen — reste W—n för att aflägga prof, sedan han därtill förberedt sig under närmare ett halft års tid.

Anländ till ort och ställe begaf sig W—n till konsistorienotarien, fick skripta att rätta: ett svenskt, ett tyskt och ett latinskt.*)

Till kamrat under sitt göra fick W—n den omnämde telegraftjänstemannen. Det var nämligen nu en sed vid detta domkapitel att vid profven para två och två sökande tillhoppa, så att saken kunde desto viktigare och fortare expedieras. I det muntliga profvet blef sålunda en half timme den tid, som i hvarje ämne bestods de profvande, emedan hela profvet ej fick öfverskrida 3 timmar.

Så mycket hade nu de högvärdige låtit sig påverkas

*) Gällande läroverksstadgan af 1878 har det besynnerliga stadgandet, att sökande till lärarebefattning i filosofi, kristendom och historia skall rätta en öfversättning till latin.

af den slemma tidsandan, att de profvande elementarlärarne ej längre behöfde under profvet sitta i vaktmästaretamburen, utan fingo tillträde till samma rum, hvare de högvördige själfva tronade.

Telegrafisten syntes blifva desto hemskare till mods. ju längre han sysslade med sina skripta. När W—n vid två-tiden slutat sitt arbete, hördes medsökanden hos notarien anhålla om någon tids frist för att kunna gå ut i fria luften och krya upp sig. Denna begäran beviljades besynnerligt nog.

Vid fyra-tiden fick man komma tillbaka och hämta de muntliga uppgifterna. W—n kom först kl. fem och fann medsökanden ännu sitta böjd öfver sina skripta.

Konsistorienotarien bjöd W—n att stiga ut i ett yttre rum och började där utlotta uppgifterna för det muntliga profvet. Det trapperade härvid W—n, att notarien (med hvilka han var något bekant) betänksamt skakade på hufvudet, när han för hvarje gång eftersatt W—ns val. Och än besynnerligare förekom det W—n, att notarien vid valet af uppgift i tredje ämnet synbarligen gjorde sig möda att markera det papper, som han höll i närmaste handen såsom det bästa att taga. Men som W—n ej trodde sig behöfva frukta för någon rimlig uppgift inom ämnena, brydde han sig ej om några olagliga vinkar, hvaröfver notarien tycktes bli förargad och snopen.

Hemkommen fann W—n, att uppgifterna i de två första ämnena ej kunde förorsaka honom någon svårighet, men vid genomgåendet af uppgiften i kristendom studerade han något, när han läste:

“Luthers förklaring öfver den tredje af trons artiklar uppläses af någon af lärjungarne, hvarefter, med ledning af uttydningen, läran om salighetens ordning genomgås“.

W—n viste, att denna uppgift ansågs som den svåraste inom den kateketiska undervisningen. Han förkastade dock genast ett infall, som han vid uppgiftens genomläsande

fått, att han under beredelsetiden skulle anlita hjälp af någon på platsen varande teolog, som kände det där öfliga sättet att behandla ämnet. Han räsinnernde nämligen så här: staten kan ej, då han lämnat en beredelsetid af ett dygn (egentligen ett halft dygn, då väl profvande ej mera än andra kunna undvara sömn) ha afsett, att de profvande där- under skulle få tillfälle att lysa med andras kunskaper, utan måste ha antagit, att i lärarens hederskänsla låge en garanti, att så ej skulle ske.

Dagen därpå försiggick profvet. W—n var vid utmärkt proflyne och ansåg sig hafva gjort sin sak väl, äfven i det tredje ämnet.

W—ns medsökande, som under profvet halftimmesvis omväxlade med honom, slog bom på bom i språken, isynnerhet i tyskan. Hans prof i kristendom, hvilket emellertid enligt förlyudande ej erbjöd något vidare förträffligt, enär samma sak upprepades beständigt, afhöorde ej W—n, som, trött, förfogade sig hem.

W—n reste dagen efteråt och var fortfarande nöjd med sitt prof. Åt en bekant hade han uppdragit att lämna honom underrättelse om utgången af samtliga profven, så snart den blef bekant.

Efter fjorton dagars förlopp fick han besked därom i ett bref af följande lydelse.

Broder!

Nu kan jag meddela Dig utgången. Jag och X. blefvo de lyckliga. (Två adjunkturer skulle besättas). Han utnämndes på två cum laude i svenska och tyska och approbatur i kristendom. E. (telegrafisten) fick två svaga approbatur i språken och cum laude i kristendom. Du har fått cum laude i de två första ämnena och improbatur i kristendom. Detta senare betyg har gifvit anledning till många för vederbörande allt annat än smickrande utlätelser, hvilka jag dock helst muntligen meddelar Dig.

Vännen

W. L.

Vid detta sorgebudskaps mottagande kunde W— i första surprisen ej låta bli att le, då han tänkte på att "gubbarne" nu åter ansett det nödigt att visa tänderna. De hade ju kuggat så många skickliga män förut: nu mera aflidne lektor Svensson, den på sin tid namnkunnige Widerström m. fl., så att inte var vanäran just så stor, tyckte W—n.

Men märklig var dock saken. Hans prof hade gått raskt undan och om han bland den helige andes nådeverkningar ej uppräknat och genomgått rättfärdiggörelsen, så hade det ej skett af okunnighet, utan emedan dogmatici lära, att denna nådeverkan ej är af den tredje gudospersonen *ensam* och det gällt att vinna tid, då ämnet skulle genomgå på en half timme. Och så hade han i brådskan varit osäker på, om det hette öfver- eller oöfversvinnelig. Se där hans fel! Och dessa skulle rättfärdiga ett improbatur.

Okunnig var han visst icke. Han hade ju för resten redan fått godkänd inför ett annat domkapitel, och då hade det min sann gått mycket sämre. Dessutom hade han under flera månader före profvet studerat de mest ansedda dogmatiska och kateketiska arbeten. Bland de senare hade han i synnerhet fäst sig vid Lührs, "Catechismusschule", hvarur han för öfrigt sett, att vår nya katekes måste vara en bearbetning af någon äldre tysk sådan (Hannoveranischer Landescatechismus).

Längre fram tänkte W—n på huru besynnerligt det under sådana omständigheter var, att han improberats, då han ändock i de två första ämnena fått cum laude. Hvarje annat domkapitel skulle under dylika förhållanden bestämdt gifvit godkänd, äfven om han "kommit af sig" i kristendomen.

Och så begynte han slutligen att gräma sig öfver saken. Här hade bestämdt en oförrätt blifvit begången mot honom! Ty vore han värd improbatur i kristendomi, hvad betyg vore då hans så uppenbart svage medsökande värd! T. ex. i tyskan, där han om naturen af de verbala sammansättnin-

garna förtäljde högst besynnerliga saker. Men denne hade dock godkänts.

Till båtнад för W—ns lynne fick han genom en systers frikostighet under en del af följande sommarn tillfälle att vistas i Norra Tyskland, där han för resten uppehållit sig en tid under förra sommarferierna. På utvägen sammanträffade han med lärare, som åhört hans prof.

— "Biskopen ville undanpeta dig, begriper du", hetta det då vanligen.

W—ns prof i tyska hade synts dem förträffligt, och den sakkunnige hade därom yttrat, att det profvet slagit mera an på honom än profvet i svenskan.

Betyget brydde sig W—n ej om att lösa ut, emedan han, när Jupiter var så vredgad, näppeligen kunde tänka på att inom det antydda stiftet nånsin draga någon fördel af betygen i de språkliga ämnena. Och W—n lade ej saken vidare på hjärtat. Ett år efteråt profvade han för en plats i sin egen stiftstad, fick hyggliga betyg, på hvilka dock i hans tycke *ett* orättvist afdragits; men han var ej utsedd att få platsen.

Det ena med det andra verkade, att W—ns ögon än mera öppnades för bristerna i vår skolas befodringsväsen, hvilka också blefvo tydliga nog, när han jämförde det med andra länders.

Men om dem var det ej lätt att vinna säkra underättelser. "Pædagogisk Tidskrift", hvars alla årgångar han genombläddrade, tycktes nämligen anse det som en dyr pligt att tåga i det ämnet. Jo, jo, när man har statsanslag!

"Pædagogiska Blad", utgifna af lektor Sjöberg, lämnade däremot några upplysningar, för hvilka W—n kände sig uppriktigt tacksam. De upplyste honom om att vårt lands skolväsen i dess viktigaste punkt, lärarnes befodrning, stod på en löjligt antikverad ståndpunkt. All den stund vårt land är till religionen protestantiskt, skulle dess befodringsförhållanden vara att närmast förlikna vid dem, som

för ett halft sekel tillbaka rådde i Tysklands med landsfaderlig despotism styrda protestantiska stater, men var i själfva verket i följd af den biskopliga maktfullkomligheten i vårt land närmare i frändskap med forna förhållanden i strängt katolska länder. I vårt land voro lärarekåren, i synnerhet den akademiskt bildade, fortfarande ställda under prästerlig uppsigt, den senare kåren till den grad, att, snart sagdt, hvarje befordran är beroende af en biskops omdöme eller blotta nyck.

I Preussen däremot (ett land, som ej haft råd att bestå sig med biskopar) upphäfdes konsistorierna redan 1826, och de kyrkliga myndigheterna äro sedan länge uteslutna från allt inflytande på den högre undervisningen. I Norge, Danmark och Finland har likaledes den lärda skolan för länge sedan blifvit emanciperad från prästernas förmynderskap.

Hvad vore männe rätta orsaken till att vårt land ensamt blifvit så långt tillbaka på skolreformernas väg? Hvarför skulle blott där en biskop med sina två röster och sin utslagsröst, en domprost och en teologie lektor med hvardera en röst kunde hålla hvarje elementarlärares väl eller ve i sina händer? Dessa personer voro ju ej kompetenta, när det gällde prof. Deras brist på praktisk erfarenhet som lärare (en biskop eller domprost har högst sällan någon erfarenhet som lärare; en teologie lektor är ett mellantig af skolman och präst) jämte flera andra omständigheter omöjliggör deras kompetens. Hvarje lärare vet, att våra högvärdiga i mångt och mycket, t. ex. i lefvande språk, vanligen äro häpnadsvärdt okunniga. På sin höjd någon insigt i tyskan. Och likväl har vårt lands regering ej ännu fritagit dessa personer från ett värf, som de i följd af utvecklingens gång nu mera än någonsin ej voro vuxna.

Det verkliga skälet till prästernas bibehållande som skolans förmyndare vore nog helt enkelt dessas egen önskan, föranledd af deras månhet om sitt anseende, om sina inkomster. Under det i vårt fattiga land sedan 1809 aldrig tyst-

nade ropet om obehöfligheten af så dyra och öfverflödiga ämbetsmän som biskoparne kunde ju biskoparne peka på sin verksamhet som eforer och chefer för läroverken. Och svenska elementarlärarekårens roll vore sedan den tiden att genom att tåligt böja sig under ett främmande välde uppvisa ett skäl för detta främmande välde tillvaro.

Så där räsönerade nu W—n.

Emedan denne under nästan hela sin läraretid haft en mycket god helsa och hans kall i allmänhet gjorde honom mycken glädje, var han ännu ej att räkna bland de olyckliga. Trots hans i profven lidna nederlag föll det hvarken hans kamrater eller lärjungar in att anse honom vara okunig eller ens opraktisk. För sin undervisningsförmåga åtnjöt han ett godt renommé.

Men hvad denna kamp dock var påfrestande i följd af sin långvarighet! Och sedan den dagligen skådade företeelsen, att i denna kamp allt för ofta icke förtjänsten, icke fliten, icke det goda uppförandet, utan i omväxling slumpen, biskopens gynnsarskap m. m. gaf utslaget!

På W—n hade dessa förhållanden den verkan, att han nu mera helst drog sig inom sin studerkammars fyra väggar, liksom snäckan inom sitt skal. Profresorna upphörde.

I andra land gäller det — och lär fordom äfven i vårt ha gällt — som en stor merit för en skolman, om han utarbetar dugliga läroböcker. W—n kom att slå in på denna väg. Inom loppet af två år utgaf han sålunda tvenne läroböcker i ett språkligt ämne, och han hade den tilfredsställelsen att se dessa arbeten väl mottagna af både kritiken och den allmänhet, för hvilken de voro bestämde.

Fanns då ej inom stiftet någon plats för den stackars W—n?

Det enda vi därom veta, är, att hans välvilliga rektor under någon tid talade med honom och sina andra extralärare om att de borde söka några nyss lediga förklarade platser. I ämnena för den ena platsen hade W—n blott

behöft profva i ett ämne, historia, men då en annan sökande hade cum laude äfven i det ämnet, drog sig W—n, ehuru han hade flera tjänsteår och bättre meriter, blygsamt tillbaka. Och när af en händelse en extralärareplats i hufvudstaden erbjöd sig, lämnade han efter sju års tjänstgöring stiftet.

Naturligtvis verkade den omväxling i umgänge, arbete och förströelser, som genom flyttningen ägde rum, uppfri-skande på W—n. Ja, de redan halfförgätna minnena från hans forna vistande i hufvudstaden och hans då varande sträfvanden vaknade ånyo till lifs, och hans forna håg för poesi, hvilken han under lärareåren trott vara alldeles utslöcknad, flammade nu åter upp.

I denna stämning kastade han raskt åt sidan sitt språkliga författareskap, hvilket han idkat snarare för att vinna en merit än af någon öfvertygelse om att hans sinne i denna sysselsättning kunde nå sin fulla tillfredsställelse. Ty, hur det var, hade han en gång under sitt flydda lif kommit att så förälska sig i poesin, att han efter den stunden aldrig kunnat känna sin varelse fullkomligt upptagen, sysselsatt, harmonisk, när han, såsom han gjort under sina lärareår, helt och hållet upphört att dikta.

Han ville nu skriva ett skådespel.

Den nya riktningen inom vår litteratur hade som det var att vänta under hans omständigheter, så småningom eröfrat hans sympatier, men han hade ännu ej gjort sig mödan att studera den. Det skedde nu i någon mån samtidigt med att han själf diktade på sitt eget sätt.

Han beslöt nämligen att åtminstone ej till en början afvika från den riktning, hvari hans styrka, om han ägde någon, tills vidare måste ligga. Och emedan det dramatiska stoff, som han påträffat, var tämligen otacksamt, enär det ej erbjöd några skarpare konflikter och hade väl litet af handling, så beslöt han att de nyare teorierna till trots ikläda ämnet versens form. Skådespelet skulle utföras i tre

akter och emedan den mellersta akten syntes honom vara viktigast, började han företaget med att skriva på denne.

Det gick långsamt, mycket långsamt till och med, ehuru hans mesta lediga tid upptogs af detta arbete. Och när han hunnit ett stycke in på andra akten, fann han, att det ej var nog, att första aktens innehåll i allmänna kon-turer föresväfvade honom, utan han måste nu skrida till utarbetandet af första akten.

Det var vid ett mycket stort läroverk, som W—n fått anställning, och hans plats var förenad med så mycket arbete, att hans helsa begynte lida derunder.

Bland lärarepersonalen hade så godt som alla lärarne nyhetens behag för W—n, men något annat umgänge än det under rasterna förekom i allmänhet ej mellan honom och någon bland dem.

Vid ett sådant tillfälle angreps en dag W—ns vördade f. d. stiftsstyrelse af en lärare, bördig från stiftet.

— "Hvilka eländiga struntgubbar ni ha där nere i ert konsistorium. De ä' ta mig hin en visa kring hela landet." —

Utaf lokalpatriotism fann sig W—n böra säga några ord till gubbarnes försvar (det är på lokalpatriotismen, bland annat, som dessa lefva) och menade, att hufvudstadens lä-roverksstyrelse var ej bättre ansedd i landsorten än lands-ortens styrelser voro det i hufvudstaden.

Ut på vintern blef W—ns helsa först vacklande, sedan dålig. Och nu, under långa sömnlösa nätter, uppgick i ett förfärande ljus hela tröstlösheten i hans ställning för hans själ. Blef han sängliggande sjuk, skulle hvarken staten eller kyrkan, hans två herrar, lemna honom så mycket som ett öre i hjälp. I detta fall blef fattighuset med matematisk visshet hans lott.

Och han intogs af utsäglig bitterhet och förakt för ett land, hvilket såsom vårt, gjorde en sådan sak möjlig, som att han och många, som i likhet med honom offrat

många år af den oförtrunaste flit i ett mödosamt yrke, skulle, i tillfälle af sjukdom, blifva obarmhertigt prisgifna åt nöden, under det andra med icke hälften så mycken trohet i kallet, med sämre kunskaper och sämre begåfning, i samma fall blott behöfde afstå en bråkdel af sina inkomster i följd af ett ordinarieskap, som alltför ofta härflöt endast från den omständigheten, att de ägt en släkting inom ett konsistorium eller haft fräckhet nog, såsom nu var vanligt, att vid profven plöja med andras kalfvar.

Under trycket af dessa missförhållanden och af sjukdomen förlamades W—ns verksamhetslust och arbetsförmåga under flera månader.

Men med första fria dag, som sommarferierna lämnade honom, återvände han till sitt lilla skådespel. Det tog en hel månad att skrifva andra akten, och vid dess avslutande insåg han, att den var förfelad. Han omarbetade den därför under ytterligare en månad eller snarare skref en ny andra akt. Men sedan skref han slutakten på åtta dagar.

W—n fann, att han ej med fördel skulle kunna kvarblifva i hufvudstaden, då hans redan förut svaga affärer därunder skulle försämras i följd af de dyrare lefnadskostnaderna. Och ville han få befordran, var det klokast, att han återflyttade till sitt förra stift.

Under sommarens lopp kom W—n att under ett par veckors tid vistas vid en badort på vestkusten. Hans helsa behöfde återupphjälpas.

Under dessa veckor fortsatte W—n, som hade den fördelen att bland badgästernas skara känna knappt en enda person, helt ostörd sitt poetiska ströftåg. Men nu riktades hans häg på lyriken.

Sedan han först i satiriska utgjutelser öfver personer, af hvilkas orättfärdighet han ansåg sig hafva lidit, gifvit utlopp åt den inom honom samkade bitterheten, kom hans sinne åter i jämvigt. Han upplefde oförgätliga dagar.

Nästän dagligen skref han en eller annan dikt. Ingifvelsen var ständigt lefvande, men den formens elegans och finhet, som sägas så högeligen charmera nutidens läsare af poesi, dem måste han kanske ofta förgäfvos söka.

Tills vidare lade han ej särdeles stor vikt vid dessa egenskaper, hvilkas öfverskattande är ett säkert kännetecken på en litterär silfverålder och i längden alltid ett mord på tankarne, på innehållet. Att sjunga ut och göra det med egen näbb var för honom nu hufvudsaken. När han blott orkade att enkelt och klart uttrycka en tanke, en stämning, ansåg han sig böra vara nöjd. Hans dikter voro därför utan retoriskt prål, utan svassande omskrifningar, ja, de voro till och med på sina ställen ordkarga. Rakt på saken! var hans lösen.

Den stämning, hvaraf mången af hans nu och under någon tid efteråt skrifna dikter uppbars, var glädje öfver att det gamla, murkna, maskstungna hade försvunnit och ett nytt, bättre i stället uppstått. I andra dikter åter gaf han luft åt sitt förakt för de starkt utpräglade materialistiska tendenser, hvaraf vårt både offentliga och enskilda lif kanske aldrig mera lifligt varit besjälade än nu, i trots af att vi aldrig mera ifrigt sökt dölja dylika tendenser under en yta af falsk idealism, af hycklad tro på dogmer, af en föregifven välbetänkt vishet i dröjsmål med reformers utförande, i hvilka företeelser W—n numera öfverallt upptäckte egoismens och girighetens onda magter. Nutiden inom Sverige motsvarades enligt W—n af Ludvig Filip-perioden inom Frankrike, en tid af en djupt ingrodd ruttenhet, en tid, som framkallat Barbiers ljungande *Jambes*. För öfrigt innehöllo hans dikter något ungdomskvitter, något tal om kärlek och några naturmålningar.

När W—n vid jultiden sände ut sina första "Dikter", vederfors honom någonting, som han trots sin pessimistiska åskådning ej vågat vänta: hufvudstadspressen syntes ha kommit öfverens om att tiga ihjäl honom. Det var sant,

att offentliggörandet skedde blott ett par dagar före jul, men likväl . . . Han fick nöja sig med att det främsta tidningsorganet inom hans födelseprovins skänkte honom erkännande, hvilket ju alltid var något, isynnerhet då bladet var konservatift.

Förhållandena inom den lilla stad, dit W—n kommit, akta vi ej värdiga en beskrifning. Bellum omnium inter omnes herskade där i tämligen kruda former; fred rådde endast, när något särdeles godt tillfälle att få frässa och supa sig full gafs, och denna omständighet föranledde W—n att uteslutande sköta sig själf. Han började till tidsfördrif åter skriva en pjäs, denna gång en komedi i tre akter.

Det akademiska lifvet vid våra småstadsuniversitet utgjorde arbetets ämne, och författaren själf figurerade däri som den unge, visserligen hygglice, men omogne och därför dådlösa studenten, som så lätt faller ett offer för de små förhållandenas tragik. Han räddas dock från det missödet och får af styckets räsonnör, en f. d. öfverliggare, men nu en välbestäld "patron", det rådet att först några år se sig omkring i främmande land och sedan fatta beslut angående sin livsverksamhet.

För öfrigt tyckte sig W—n nu kunna andas mera fritt, i följd af händelsernas gång. Ty om än kyrkofurstarne fortfarande höllo på sin makt öfver skolan, så hade å andra sidan nödvändigheten af en reform på lärarnes befodringsområde blifvit så inlysande, att dess verkställande endast var en tidsfråga.

Hvad hade *regeringen* uträttat under de år, som W—n varit lärare? Hon hade åt de extra ordinarie anskaffat en obetydlig och åt de ordinarie lärarne en betydligare löneförhöjning. Hon hade äfven medgifvit, att extra ordinariernas arfvoden fingo mera regelbundet utbetalas. Slutligen hade hon nu genom en komité underkastat våra skolförhållanden en granskning, som dock, märkligt nog, ej sträckt sig till befodringsväsendet.

Men å andra sidan hade denna regering, då hon velat undvika Sibylla, törnat på Charybdis i och med beviljandet af beredsetid vid profvens afläggande. Vidare hade hon genom att låta domkapitlen få jämte universiteten bedöma afhandlingar beredt de förra makt att ge vetenskapliga kläpare företräde framför verkliga vetenskapsmän, utom det att det fortfarande var domkapitlens rätt att med laudatur kröna arbeten, som ej voro värda högre betyg än godkänd. Dessa och ännu flera missförhållanden hade alstrat ett starkt missnöje hos en ej ringa del af lärarekåren.

Därpå hade man fått bevis vid det allmänna läraremöte, som hållits i hufvudstaden vid sommarens början. På det mötet hade *domkapitlen* efter några försagda protester från ett visst håll enhälligt förklarats vara odugliga som styrelser för de allmänna läroverken.*) Med *biskoparnes eforalstyrelse* hade också strängt nagelfarits, och blott med sex rösters öfvervigt hade anhängarne af "kontinuiteten" med biskop Scheeles välvilliga och förmodligen ointresserade understöd lyckats rädda eformaktens hittills varande innehafvare undan samma förkastelsedom. Och slutligen hade, när *de praktiska profven* kommit på tal, dessas nytta med framgång blifvit bestridd.

Efter den stunden lugnades W—n betydligt, då han såg, att han ej var ensam i sina åsigtter.

De på läraremötet uttalade meningarnes verkan på de högkyrkliga spordes snart. Så t. ex. i Billings herdabref, hvars uttalanden med hänsyn till skolorna, såsom man torde minnas, fullkomligt accepterades af biskop Cornelius i hans på den grund mycket korta "proklamation".

Hörom hvad den förre sid. 21 följ. säger om förhållandet mellan kyrkan och de allmänna läroverken.

"Ännu är biskopen eforus öfver stiftets läroverk. Ny-

*) Se Berättelse om det elfte allmänna svenska läraremötet i Stockholm d. 17—19 Juni 1884. Ett arbete, som hvarje folkrepresentant borde studera, innan han afgifver sitt votum i skolfrågan.

ligen påmintes vi derom, att åsigterna bland dessa läroverks närmaste målsmän äro mycket delade rörande lämpligheten af den biskopliga eforalmyndigheten.

Icke saknar frågan härom sin betydelse för läroverken, men jag kan dock ej anse den hafva en för deras lif och arbete alldeles afgörande vikt. Väl vet jag, att många finnas, som hafva en annan uppfattning, menande, att på den nämnda frågans afgörande hänger å ena sidan läroverkens kristlighet och å den andra deras frihet. Men både den meningen, att skolans kristliga karaktär skulle bero derpå, att hon styres af en kyrklig myndighet, och den åsigten, att hennes frihet att fylla sin uppgift skulle hindras för att ej säga omöjliggöras af ett sådant styrelsesätt, synes mig bero på ett alltför doktrinärt betraktelsesätt. Mig synes det vara klart, att skolan (den lärda) ej har till sin uppgift att allenast vara en tjenarinna i kyrkans tjenst, utan att hon har en mera omfattande mission i den kristliga humanitetens tjenst; men *lika**) öfvertygad är jag derom, att hon ej kan utföra denna mission utan genom att af kyrkan mottaga kristendomen. Är detta förhållandet, så synes deraf följa, att hon bör hafva en viss sjelfständighet i förhållande till den kyrkliga institutionen och nödvändigt måste stå i organiskt sammanhang med kyrkan.“

Ja väl, såsom t. ex. i Danmark och Norge, där biskoparne, ehuru de för länge sedan upphört att vara medlemmar af skolstyrelsen, ändock ha inspektionsrätt öfver religionsundervisningen (märk väl *endast* öfver religionsundervisningen!) inom läroverken. — Men vi låta biskopen ännu en stund ha ordet.

“Spörsmålet är nu, huruvida den biskopliga eforalstyrelsen är ett nödvändigt hinder**) för denna sjelfstän-

*) Felaktigt i st. f.: jemväl, tillika.

**) Ofrivillig komik. Författarens mening är naturligtvis: huruvida den biskopliga eforalstyrelsen med nödvändighet bör betraktas som ett hinder m. m.

dighet och huruvida den är den enda möjliga form för att åstadkomma det nämnda organiska sambandet. Jag tror hvarken det ena eller det andra och anser fördenskull, att det skulle lända våra elementarläroverk till gagn, om det berörda spörsmålet, i stället för att formuleras såsom gälde det skolans kristlighet eller frihet, reducerades till mera måttliga dimensioner, på det att man måtte i lugn kunna undersöka: huruvida skolans kristliga karaktär bättre garanteras genom ett annat styrelsesätt än det nuvarande, huruvida styrelsens centralisation innebär bättre utsigt för ej blott sakkunnig, utan äfven individuelt intresserad ledning än den hittills varande ordningen, och huruvida arbetarena inom läroverken hafva säkrare värn mot våld ibland kamrater än hos utanför kamratkretsen stående styresmän.

Kommer en dag, då biskoparne upphöra att vara eforer öfver stiftens läroverk, skola de säkerligen känna en sådan förändring såsom en ej ringa lättnad i sina embetsbekymmer.“

Men om biskopen, såsom vi nu sett, slår till reträtt i fråga om biskoparnes makt öfver den lärda skolan, så griper han, när det längre fram i brevet blir fråga om folkskolan, så mycket hårdare tag om denna. Men vi låta åter honom själf tala.

Sidan 26 heter det: “Ännu är församlingens pastor folkskolans närmaste styresman. Det tyckes, som om det för några år sedan moderna ropet på en förändring härutinnan skulle hafva i någon mån tystnat, och man kunde väl vänta, att så skule ske, ty man kan knappast tänka sig en mindre motiverad och mindre ändamålsenlig fordran än den, som detta rop frambar. Detta borde åtminstone vara klart för alla dem, hvilka känna till det verkliga förhållandet i de flesta landsbygder och kunna opartiskt bedöma detta. Till en uppenbar osanning skulle man göra sig skyldig, om man förnekade, att med några undantag folkskolan i landsbygden blifvit, hvad hon är, framför allt

genom pastorernas nitälskan, stundom understödd, stundom motarbetad af dem, till hvilkas gagn hon erfordrades. Lika obestriddigt torde det vara, att man svårligen kunde hitta på något säkrare medel till folkskolebildningens hämmande eller undertryckande, än om man fråntog pastorerna ansvaret att vara ordförande i skolrådet“. Vidare: “Mig förekommer det åtminstone, som om det varit både behöfligt och önskligt, att kyrkan vid den nya folkskolans uppkomst haft förmåga att på ett eller annat sätt knyta dennas lärare fast vid sig, så att de känt sig vara, *hvad de böra vara och i visst hänseende alltid äro, kyrkans tjänare och embetsmän.*“

I de af oss kursiverade satserna talar ju tydligt Hans Helighet Påfven, och biskopens önskan är mer än barnslig, den är — dum. Hvad åter angår påståendet, att folkskolebildningen skulle bli “hämmad“ eller — till och med — “undertryckt“, om pastorernas välde upphörde, så förmenas det allmänt, att i dylikt fall blott katekespluggen skulle löpa fara att bli hämmadt eller undertryckt, och *det* är väl ej, om icke i våra klerikalas mening, identiskt med folkskolebildningen? Men tör hända har det just i sin tänkta identitet med folkskolebildningen omedvetet föresväfvat herdabrevfets författare, och *då* kan det ligga sanning i hans annars fåvitska profetia, fåvitsk äfven enligt honom sjelf, enär han på näst föregående sida säger, “att folkskolan är en makt, som säkerligen aldrig kan undertryckas“. Dock: konsekens är ej biskopens starka sida. Så motsäger han vidare sig själf grymt, när han (se ofvan!) i det ena andetaget säger, att “det verkliga förhållandet i de flesta landsbygder“, det vill naturligtvis säga: den sorgligt låga bildningsgraden hos folket i vårt land skulle göra den nämnda förändringen högeligen oändamålsenlig, och i det nästa, att folkskolan har pastorernas nitälskan att tacka för “hvad hon är“, det vill säga sin inneboende duglighet. Det är för

öfrigt säkert som amen i kyrkan, att man icke skulle göra sig skyldig till en "uppenbar osanning", om man — utan att dock vilja förringa åtskilliga pastorers nitälskan — sade, att vår folkskola har i främsta rummet att tacka för "hvad hon är": duglighet hos seminarielärarne, folkskollärarnes begåfning (stundom mycket högre än hos mången samtida svensk biskop) och inspektörernas verksamhet. Deras ämbeten borde dock naturligtvis ej som nu få vara bisysslor åt präster och skoladjunkter, utan göras till själfständiga tjänster.

Ja, vår folkskolas skiljande från kyrkan är en sak, som det ej bör uppskjutas med. Ty som hon nu är, har hon ådragit sig en föga smickrande kritik något hvarstädes i Europa. Sålunda läste man ju för ett par år tillbaka i tidningarne det klander, som den på kongl. preussiska statens bekostnad utsände sakkunnige ämbetsmannen intagit i sin officiella berättelse om tillståndet inom de svenska folkskolorna. Hufvudsumman af klandret var, att de viktigare ämnena: naturlära, räkning etc. där försummas till fromma för katkestragget. Och italienaren *Edmondo de Brinxi* yttrar i sitt arbete "Europas framtid" i föreliggande sak följande *tänkvärda ord*: "Man tyckes i Sverige hå förbisett, att folkskolan bör vara en skola för grundläggande af medborgerlig bildning, hvaremot man gjort henne till en statskyrkans inrättning, afsedd att stödja kyrkans envælde. Katesläsningen däri (i svenska folkskolan) är utan motstycke i hela det öfriga Europa" m. m.

En parallel mellan Sverige och Finland torde för öfrigt här vara på sin plats, om än fosterlandsvännen känner sig obehagligt berörd vid att se, huru illa vi äro däran i förevarande fall.

Redan år 1870 genomfördes i Finland folkskolans skiljande från kyrkan, så att skolan där står under en särskild styrelse (hvarunder äfven den lärda skolan lyder) af lekmän. Nu vill det sig ej bättre, än att denna reform genomfördes

hufvudsakligen med tillhjälp af en *biskop*, nämligen då varande professor *Schaumann*. I den skrift, som han till reformens fromma utgaf, skrifver den nu varande biskopen i Borgå följandé om skolans förhållande till kyrkan: "Jag kan icke annat än vara enig med dem, som arbeta för skolans skiljande från kyrkan i yttre afseenden samt för upphörande af den tillsyns- och befallningsmakt öfver skolan, som ännu nästan uteslutande utöfvas af kyrkans ombud".

Författ. visar derefter, att folkskolan *icke* är kyrkans dotter och att kyrkans påstådda rätt till skolan *icke* är historiskt grundad samt att det lika litet kan påstås, att kyrkans uteslutande ledande af skolan var en af reformatörerna uttalad och hyllad grundsats. Att skolan genom att frigöras från kyrkans ledning skulle blifva okristlig, bestrides af författ. Bland annat genom en parallel med staten.

"Historien visar oss, att staten i det stora hela taget icke är mindre kristlig nu, än då den stod under kyrkans förmynderskap". Och slutligen motiverar han reformen sålunda: "Då det ligger i statens idé att utsträcka sin tillsyn och sin omsorg till alla allmänna institutioner, som finnas inom dess område, så tillkommer det också staten att förordna den högsta ledningen af skolorna i landet". —

Äfven läroverkskomiténs förslag gaf anledning till uttalanden från högkyrkligt håll. Bland dylika uttalanden intog en viss teologisk fakultets i W—ns tycke hedersrummet.

"Komitén hade missbrukat sitt uppdrag derhän, att den uppfattat sin uppgift som en arkimedeisk punkt, från hvilken man kunde företaga en grundlig omhvälfning af allt hvad svensk vetenskaplighet och bildning heter, och detta i tvenne hänseenden."

"Först skulle universitetens verksamhet och de former, i hvilka den får röra sig, bestämmas efter elementarundervisningen, icke tvärtom som hittills. *Vägen skulle icke rätta sig efter målet.*"

Hvilken falsk bild! Komiterade ha tydligen afsett,

att om man skall bygga ett hus, så bör man lägga grunden med iakttagande af alla de förbättringar, som hittills bragts i dagen inom denna del af byggnadskonsten, och sedan låta byggnaden rätta sig efter grunden, ej tvärtom.

“Den andra akten uti det omhväfningsförsök, hvartill komitéen ansett sig befogad, kompletterar den första. Den afser förhållandet mellan det centrala och periferiska uti allt menskligt vetande och därför också uti all till allmän bildning syftande undervisning. Hittills har anden, den gudomliga och menskliga, fått gälla som både vetandets och undervisningens centrala föremål, och sinneverlden med dess tids- och rumsförhållanden som den periferiska. Och därför hafva teologi och humaniora åtnjutit ett visst företräde framför naturvetenskap och matematik. (Matth. 16: 26, 10: 31)“.

Matth. 16: 26 låter: hvad hjälper det menniskan, om hon förvärfvar hela verlden och tar skada till sin själ? Eller hvad kan menniskan gifva, det hon kan igenlösa sin själ med?

Matth. 10: 31: därför skolen I icke rädas. I ären ju mer än många sparfvar.

“Och beträffande detaljfrågorna:

Att läroverkens styrelse skall helt skiljas från de lokala stiftsstyrelserna och öfverflyttas på ett nytt för sådant ändamål inrättadt embetsverk eller departement.“

Ja tänk! Hvilket nedrigt påfund! Att i vårt land skola införas samma tokiga inrättningar som i hela det öfriga Europa utom i Turkiet! —

Vid den tid, hvarom vi nu tala, hade W--n på tre år ej sökt någon plats, och i själfva verket hade han befunnit sig så väl därvid, som det öfverhufvudtaget är möjligt för någon, som befinner sig i en så prekär och obehaglig ställning, som den, hvarmed en äldre icke-ordinarie medlem af den svenska elementarlärarekåren i våra dagar får hålla till godo och hvilken gör det hardt nära omöjligt för läraren att uppfylla skolstadgans väl grundade fordringar, att läraren bör i sin verksamhet alltid låta sig ledas af saktmod och

kärlek till ungdomen. Han hade verkligen ämnat att se tiden an, en föresats, som hans poetiska verksamhet gjorde mera lätt att hålla, än han annars hade väntat.

Sitt färdiga skådespel på vers hade han insändt till en af våra nationalteatrar. Efter tämligen lång väntan fick han det besked, att hans arbete ej skulle tilltala Stockholmspubliken och att det följaktligen skulle vara en dårskap att uppföra det. Man viste föröfrigt ej, om det vore original eller öfversättning.

Suppositionen, att det måhända var en öfversättning, roade W—n. Man trodde då halft om halft, att hans opus i utlandet aktats värdigt trycksvärta, kanhända uppförts. Ståtligt!

Komedien insände han till en annan af våra nationalteatrar. Att besvära vår national-nationalteater med genomläsande vågade han ej redan af det skälet, att ingen cocottfigur förekom i den. Han fick till svar, att, ehuru hans arbete var talangfullt, det ej passade för i fråga varande teater, hvars hufvudsakliga repertoar bestode af från tyskan öfversatta eller lokaliserade *Possen* samt af operetter i den bluetta genren. W—n lät trycka pjäserna i ett band under titeln: två dramatiska utkast.

Emellertid blef han nog oklok att ej hålla den där föresatsen att ej profva. Och till råga på olyckan föll han på den besatta idén att profva inför samma domkapitel, som varit så grymt mot honom i ett visst ämne.

Han löste ut sitt betyg, hvilket hade följande lydelse:

Utdrag af X:s Domkapitels Protokoll d. 5 Maj 188 .

§ 11. Företogs bedömandet af det undervisningsprof, som Extraläraren Dr J. W—n, såsom sökande till en adjunksbeställning vid — högre allmänna läroverk, enligt 57 § af gällande nådiga läroverksstadga den 30 sisl. April aflagt i nedanskrifna ämnen, och fann Domkapitlet rättvist att deröfver meddela följande betyg, nämligen:

i modersmålet: med beröm godkänd;

i tyska språket godkänd och i kristendom icke godkänd; derom protokollsutdrag meddelas.

Herrar Lektorer X. och Y. samt t. f. Rektoren Å. bedömde profvet i kristendomen med betyget *godkänd*.

Herr Professor O. deltog icke i handläggningen af detta ärende.

Utdragets riktighetet bestyrker X:s Domkapitel d. 4 Mars 188 . . .

ex officio

N. N.

Detta betyg gaf W—n åtskilligt att tänka på. Så hade då alla skolmännen godkänt honom i kristendomen och blott teologerna underkänt.

Vidare hade det oformliga däri, att man improberat, då två med beröm godkänd gifvits, snillrikt undanröjts på det sätt, att W—n fått blott godkänd i tyskan.

Som W—n ännu hade kvar det där brefvet från kamraten, i hvilket stod, att han fått två med beröm godkänd, dels mindes, att hans prof i tyskan af den sakkunnige förklarats vara bäst, trodde han i början på en felskrifning i betyget och aflät därför en skrifvelse till konsistorienotarien med förfrågan, om ej så förhölle sig.

Något svar följde emellertid ej härfpå, utan W—n lämnades att efter behag göra sina reflexioner.

En af dessa var, att den sakkunnige kunde ha öfvertalats att frångå sin mening, så att det där underkännandet kunde gifvas om ej in optima forma, så dock med något så när sauverade apparencer.

Vid fattandet af beslutet att profva litade W—n emellertid ej på sina 9 väl vitsordade tjänsteår, ej på sina små meriter som författare. Dessa meriter skulle i stället för att hjälpa honom, bli honom till största men, alldenstund vid kollision med en mindre meriterad, men af myndigheterna önskad person dessa meriter skulle komma att trycka ner hans betyg i profvet till det lägsta möjliga.

Att en på förhand till platsen utsedd person fans, fick W—n kunskap om, och gjorde äfven en flygtig bekantskap med honom. W—n talade då blott om, att om han profvade, hvilket dock ej vore säkert, komme han att klaga.

Därpå hade han rest bort till platsen för sin verksamhet. Kort innan den för profvet utsatta tiden kom, hade W—n af en bekant i X. inhämtat, att den förut bestämde hade djupa försänkningar hos samtliga vederbörande på platsen. Det skulle gräma dessa djupt, om deras kandidat skulle duka under i kampen.

Kampen? Det ordet förargade W—n. Hans yngro-medsökande kunde ju ej haft att utstå en kamp, på något sätt jämförlig med hans egen!

W—n ville profva.

Men nu fick han grundligare än nånsin erfara, hvilket rent hazardspel de praktiska lärareprofven äro. Om våra vederbörande dock fått den idén att *lotta ut* platserna i ecklesiastikbyrån under vederbörlig kontroll! Mycket elände hade då undgåts och stora besparingar blifvit gjorda.

Ett par dagar före afresan till X. angreps W—n af en häftig strupkatarr. Han fick feber, kände sig utmattad. Symptomerna voro sådana, att han trodde, det ett fiskben fastnat i strupen, och han blef tvungen att såväl under resan som efter framkomsten anlita läkare.

Starka tvifvelsmål, om han under dessa omständigheter borde profva, infunno sig naturligtvis.

W—n gick emellertid för att taga skripta i ögonsigte. Inkommen på vederbörligt ställe fick han se, att han denna gång blifvit sammanparad med just den predestinerade.

God dag!

— God dag igen! Jaså, du kommer då hit!

— Ja, så har det slumpat sig. Men du är väl ej stort generad däraf; du har väl farligare medtäflare än jag?

— Hm! Men det är ogrannlaga af dig att söka tränga ut mig!

— Anklaga skollagen därtör! Den föreskrifver ju utträngning, öfverväldigande. Lärarne äro ju som en skock får, som af lagen hetsas hopvis mot samma fålla. I dörren står en herde, en svartklädd man i prästkrage, som har i uppdrag att ej släppa in mer än ett djur, det som vräker omkull alla de andra. Fastän det kan stundom kända, att han med list hjälper in en svagare älskling ur hjorden eller till och med själf blir öfverlistad, i det att något djur springer in mellan benen på honom.

Utan att säga något mera började därpå antagonisterna att arbeta.

Den predestinerade kunde dock under detta göra ej låta bli att gruffa på W—n. Han lät denne förstå, att han själf vore rent ut sagdt outhärlig för läroverket. Hur skulle rektor kunna reda sig utan honom? (Som tredje man i vira?)

— Jag tviflar ej på att du blir utnämnd, och det kan därför göra det samma, om jag profvar eller ej. För resten är jag så sjuk, att Gud vet, om jag kan gå upp i profvet.

Vid denna underrättelse ljusnade den predestinerades ansigte betydligt.

— Jag är för öfrigt övertygad om, med detta domkapitels forna handlingssätt mot mig i friskt minne, att mina betyg, antingen jag profvar väl eller ej, bli de lägsta, som gerna äro tänkbara.

— Om du ändå ville låta bli att täfla, sade medsökanden en stund efteråt.

— Men hvarför det, då du troligtvis har svårare medtäflare än jag? — Åtta voro inalles de sökande, bland hvilka flera voro erkänt skickliga män.

Den predestinerade påtog sig en min, som sade ungefär: du vill ej förstå mig.

Och de lutade sig ånyo ner öfver sina papper.

De utbytta orden voro ej utan all inverkan på W—n. Han började smått fundera på, om han skulle låta det bero vid att blott profva, och sade ett par ord därom till kamraten.

— Ja, sade denne lifigt, gör det och underrätta konsistorienotarien därom, när vi på eftermiddagen hämta våra uppgifter, att du denna gång ej vill komma i fråga vid utnämningen; så får du dubbelt så höga betyg.

Det var dock ett för tokigt infall! W—n utbrast i ett gapskratt, hvare den andre genast instämde.

På eftermiddagen hämtades uppgifterna. De voro för W—n blott i två ämnen, för medtäflaren i alla tre.

W—n tittade lugnt på sina ämnen; lätta, mycket lätta.

Medsökanden åter började efter genomgåendet af dem han fått, att sjunga på en annan melodi.

— Hvilket ämne i historien att genomgå i 5:te klassen: "Om orsakerna till Italiens öfverlägsenhet i intellektuelt och kulturhistoriskt hänseende under 15:de århundradet!" — Ja, den karlen (ämnesgifvaren mentes) är då känd för att vara oefterrättlig! Och den grammatikaliska uppgiften i tyskan sen! Vill du säga mig, hur du skulle taga den?

W—n afböjde.

— Nu skall jag stormplugga i 24 timmar, förklarade medsökanden, när de skildes.

— Och jag läser ej på mina uppgifter mer än 4 timmar. Hvad däröfver är, är det mest oförfalskade barbari man kan tänka sig.

Att medsökanden var en stor, stark och rörlig man, var säkert. Dock hade W—n sin egen mening om dennes lust eller till och med förmåga att kunna uthärda en hel natts vaka. Det gick nog lättare än så att få uppgifterna lösta, nämligen genom att begagna preparatorer. Sådant folk fanns det godt om i staden.

W—n genomsåg vid hemkomsten sina uppgifter. Hans kroppsliga svaghet tillät honom ej att för dagen ägna dem mer än en flygtig uppmärksamhet.

Uppåt morgondagen (profvet skulle börja klockan tre) läste han ännu en gång och grundligare öfver dem och beslöt

att profva. Något nedsättande af sin profvareförmåga hade han ju i alla händelser ej att befara.

När W—n så på utsatt tid nalkades konsistoriets sessionsrum, i hvilket profvet skulle hållas, fick han se medtäflaren stående utanför dörren och omgifven af sex skolgossar.

W—n gick ej genast fram till gruppen, som tycktes vara sysselsatt med att åhöra en lektion af medtäflaren. Men sedan det pågått bortåt 10 minuter, riktade W—n sina steg mot gruppen.

Motståndaren var i dag som genom ett trollslag förvandlad. Från den ledsne, klagande man, som han visat sig under gårdagen, var han nu förvandlad i en oändligt säker, för att ej säga, stursk herre. Han var preparerad.

Dörrarne öppnades, och in kommo slutligen konsistoriales.

Biskopen såg äldre och kanske något knäsvag ut, men fick vid åsynen af W—n på läpparne sitt vanliga älskliga småleende.

Biskopen underrättade öfriga konsistoriales om att dr W—n hade velat profva. Hans uttal af detta ord vilja vi af vördnadshänsyn ej fonetiskt beteckna, men den oratoriska accent, hvarmed det uttalades, tillkännagaf, att högvördigheten för sin del ansåg, att W—n omöjligt kunde hoppas komma längre än till prof.

En starkt utpräglad animositet låg för resten öfver ansigtet kring sessionsbordet. Rektor såg riktigt arg ut.

W—n först och sedan i omväxling med honom, så långt W—ns ämnen räckte, medtäflarn kommo därefter på en vink af biskopen i rörelse.

Efter profvet i första ämnet gick W—n ut, han hörde dock dessförinnan, hvad han redan sett under stilrättningen och efteråt genom underrättelser från kompetent håll fann bekräftadt, att medtäflarns starka sida ej var tyska.

W—n hade gått ut för att svalka sig och vederfås. Men han kände sig ovanligt matt. Blodet steg honom åt

hufvudet. Aldrig hade hans strupe varit mindre i stånd att göra tjänst.

När han sedan kommit ett stycke in på det andra profvet, erfor han för ett par ögonblick en känsla, som om han skulle svimma.

Af den ögonblickliga paus, som härigenom uppstod, fann ämnesgifvaren passande begagna sig på det sättet, att han i djupa nasal- och struptoner lät förnimma en åstundand, att ett visst årtal ej måtte förbigås. Årtalet, hvilket var föga viktigt, nämdes riktigt.

Emedan det återstod för medtäflarn att profva i två ämnen, tog W—n sig friheten att slå sig ner bland åhörarne.

W—n blef ej tjugad af vare sig profvarens sätt eller skicklighet.

Profvet i historia, i hvilket han immerfort dukade upp saker, som gossarne ej hade minsta kunskap om eller intresse för, all den stund ämnet låg öfver deras fattningsförmåga, var pinsamt att åhöra, och pinsamt verkade äfven profvarens anlitande af hela sin såväl fysiska som intellektuella förmåga, då det hela ju var ett försyndande mot både sunda förnuftets och skollagens föreskrifter.*)

I svenskan, där han genomgick Böttigers sonnett öfver Karl XI och lät gossarne läsa upp ett prosaiskt stycke om Karl den store samt i anslutning till detta senare gaf anvisning på en disposition öfver ämnet: "en konungs egenskaper", lyckades medtäflarn bättre, men W—n kunde ej undertrycka den reflexionen, att om *han* så löst en dylik uppgift, hade ett *godkänd* varit att förvänta.

Efter en månads väntan kom underrättelsen, att den predestinerade var utnämnd. Innan dess hade W—n utlöst sitt betyg.

Den sakkunnige jämte 2 andra hade röstat för cum laude i tyska åt W—n. Men mot detta betyg hade biskopen

*) Uppgifter skola vara valda inom klassens (här den femtes) kurs.

— en särdeles fin kännare af både tyska och svenska — och 3 andra konsistoriales (rektor naturligtvis) opponerat sig. I historia gafs enhälligt ett: icke utan beröm godkänd.

Af ett cum laude kan en sökande, äfven om det ej gagnar för tillfället, sedan vanligen draga nytta, men ej gerna af ett non sine. Därför fick ej W—n något cum laude i tyska.

W—n begärde under förevändning af klagomål att få lösa ut dels utnämningsprotokollet, dels en afskrift af den utnämdes ansökningshandlingar; han ville åtminstone se den utnämdes och öfriga medsökandes meriter.

Dessa handlingar kommo i sinom tid, och W—n kunde ej annat än beundra den vishet, som uppenbarade sig däri, att biskopen utan att låta förvirra sig af dylika blomständerigheter som mångdubbelt längre tjänstetid och vackrare kandidatbetyg genast bland hela skaran af sökande med örnblick upptäckt den mest förtjänte i den utnämde.

Skulle W—n klaga?

Ja, han viste ju, att t. ex. vid det tillfället, som är skildradt i "En Befordran", 1½ termins längre tjänstgöring mer än uppvägt 1 betyg mera. Nu hade han 18 terminers tjänstgöring mot den utnämdes 7; W—ns 9 öfverskjutande terminer borde således uppväga 6 betyg mera å den utnämdes sida.

Denne hade dock ej mera än 4 betyg mera än W—n, sedan denne frånräknat halfbetygen. Den utnämde hade fått cum laude i tyska och *laudatur* i historia och i svenska. Enhälligt, enhälligt.

W—n hade en fullständig kandidatexamen med bland andra betyg ett berömlig och ett med beröm i två af ämnen, som voro förenade med platsen.

Den utnämde hade deremot en ofullständig kandidatexamen enligt nya förordningen. Han hade godkänd i nordiska språk, latin, historia och geologi, och först 4 år efteråt

hade han hunnit komplettera sin examen med betyg i grekiska och lefvande språk.

W—n hade utgifvit en gradualafhandling, bedömd efter de skärpta fordringar, som tillkommit efter licentiatexamens införande, med godkänd för författandet och med nöje godkänd för försvaret, och vidare två läroböcker i språkligt ämne och dikter.

Den utnämde hade däremot ej utgifvit något, endast föriattat en otryckt kria öfver ett pædagogiskt ämne.

I profärsbetyg var den utnämde däremot med en betygsenhet öfverlägsen W—n. Men så hade den utnämde väntat två år efter examen, innan han börjat sitt profår, under det W—n efter blott en termins förlopp börjat sitt.

Dessa omständigheter (dock naturligtvis med förbigående af enkel regula de tri-talet med hänsyn till tjänsteårens värde) anförde W—n i sin underdåniga besvärsskrift och anhöll att framför medtäflaren komma i nådig åtanke.

Efter ett par månaders förlopp kommo den utnämdes och domkapitlets förklaringar med anledning af besvären W—n till handa.

Som det var att vänta på grund af betygsresultatet, tvekade *nu* ej vederbörande att åberopa sig på skolstadgans 64 §. Denna paragrafs innehåll är så märkvärdigt, att vi anse det nödigt att här anföra det jämte några små kommentarier.

Kongl. Maj:ts nådiga stadga för rikets allmänna läroverk; gifven Stockholms slott den 1 November 1878.

§ 64.

1. Vid lärares utnämning bör i främsta rummet afseende fästas på skicklighet och nit att undervisa, så vida de stödjas af tillräckliga kunskaper.

2. Biskop och konsistorium fäste afseende på de betyg, som af sökanden företes, men vare icke förbundne att dem ovilkorligen såsom befordringsskäl antaga, så fram

de ej genom sökandens prof *eller**) kända föregående tjänstgöring bekräftas och, vid anställd jemförelse, finnas berättiga till verkligt företräde framför medsökande.

3. Vid lektorats tillsättning bör särdeles afseende göras på sökandes lärdomsförtjenster; dock så, att dessa ej gifva företrädesrätt, med mindre de äro åtföljda af alla öfriga egenskaper, som hos lärare erfordras.

Korollarium till mom. 1. Ett slags *skicklighet* och nit att undervisa, som ej behöfva vara stödda af tillräckliga kunskaper, kunna förefinnas eller förefinnas hos lärare.

1:sta koroll. till mom. 2. Föreskriften i mom. 1 varder genom detta mom. 2 till *all kraft och verkan upphäfd*.

Detta följer däraf, att betygen i profvet sättas före de betyg, som af den sökande företes, bland hvilka betyg naturligtvis ingå tjänstgöringsbetygen, som företrädesvis, stundom (då profår saknas) uteslutande vitsorda "skickligheten och nitet att undervisa".

2:dra koroll. till mom. 2. Föreskriften i mom. 1 varder genom detta moment 2 *icke upphäfd*.

Detta följer däraf, att den sökandes betyg, således äfven tjänstgöringsbetygen, i brist på högre betyg i profvet, få gälla som befordringsskäl, så vida de bekräftas af sökandens kända tjänstgöring; d. v. s. om tjänstgöringsbetygen bekräftas af — tjänstgöringsbetygen.

Denna § måste vara skrifven eller inspirerad af en präst. Bättre och enklare kunde andemeningen ha uttryckts på följande sätt: "alla elementarläraresysslor äro att anse som de svenska biskoparnes bröd, hvilket de äga att efter behag utdela. Klagomål öfver utdelningen tillåtes dock af vissa skäl."

Den utnämde åberopade 1:o) att han fått högre prof-

*) Disjunkti *eller*. När nu härtill lägges, att i en senare § tjänsteåren, vid *lika* befordringsskäl, få gälla som befordringsgrund, inses lätt, att genom denna elastiska befordringslag ett fullständigt enväld öfver lärarekåren blifvit lagd i domkapitlens (vanligen = biskoparnes) händer.

betyg än W—n, 2:o) att W—n ej förnekat, att den utnämndes sålunda vitsordade skicklighet stödde sig på "tillräckliga kunskaper", och följaktligen vore härmed allt klappadt och klart.

Domkapitlet instämde.

Men någon tvekan måste dock ha uppstått inom den utnämnde angående hans "tillräckliga kunskaper", ty han tog till slutkläm följande argument: "härvid anser jag mig böra nämna, att klaganden i motsats till mig saknar betyg i sin aflagda examen uti tvenne af ämnena för den sökta platsen."

På det läsaren må förstå oförskämdheten i denna W—ns medtäflares sista anmärkning, hvilken dessutom är af en idiotism i uttrycket, hvilken man blott sällan finner hos en någorlunda upplärd individ, vilja vi upplysa om att medtäflarn därmed vädjar till det ännu ej som lag gällande komitébetänkandet och under hänsyftning på betänkandets förslag, att för kompetens till adjunktsbefattningar den sökande bör hafva betyget godkänd i två af de ämnen, som höra till den sökta sysslan, samt betyget med beröm godkänd i minst ett af skolans ämnen, söker att insinuera, att W—ns betyg berömlig i estetik och konsthistoria ej skulle få vittna om insigter i svenska, tvärtemot hvad nämnda komité på flera ställen uttryckligen betygar.

Åt präst-domkapitlet hade W—n i sin klagoskrift velat säga åtskilligt, såsom t. ex., att resultaten af de praktiska profven vore numera ogiltiga såsom befordringsgrund, sedan efter beredsetids medgifvande en skara af fala preparatörer uppväxt i stiftsstäderna, hvilka personers hjälp blott kunde komma dem till goda, som vore noga bekanta med förhållandena i stiftsstad. Vidare att profkarlarne på stället och i närmaste grannskapet hade genom tillfället att åhöra alla prof en olaglig företrädesrätt framför alla andra. Att *prästerna* voro inkompetenta och kunde ej bli annat, förr än de själfva gått profår och tjänstgjort som lärare i t. ex. 6 år. Att biskopen och de ej skulle tänka så ring-

aktande om W—ns lärda meriter, att de ej iddes i protokollet upptaga de utgifna arbeten, som han infört i ansökningshandlingarna. Deras egen ställning som väl aflönte professorer hvilade ju på deras litterära verksamhet: deras två eller kanske tre akademiska broschyrer, deras två eller tre öfversättningar från tyskan; deras predikningar. Att skriva ett nått tre akters skådespel på vers, hade han velat säga dem, vore vida svårare än att skriva predikningar, ty det kan hvarje bondkaplan. Och så hade hans arbeten tillkommit under fyra års tid bredvid hans tunga arbete; de själfva lefde sedan decennier tillbaka af sinekurssysslor, och likväl hade de i allmänhet ej orkat framalstra något, värdt att tala om.

Men i en inlaga till Kongl. Maj:t fanns intet utrymme för dylika uttalanden.

W—ns slutpåståenden blefvo därför af den förmodligen vanliga spakfärdiga lydelsen. Endast gaf han genom en anmärkning höga vederbörande tillfälle att besinna, att domkapitlens vitsord ofta ha det felet att föga troget återgifva verkligheten. De idealisera ibland.

Denna anmärkning lydde sålunda: — — — "och vågar jag, till gengäld för detta min medtäflares försök att nedsätta min teoretiska befogenhet under hans egen, i underdånighet påpeka, att kandidaten N, N., oaktadt sitt genom högvärdiga domkapitlets i X. *högsta vitsord* om undervisningsskicklighet bestyrkta betyg *godkänd* i nordiska språk icke ens i sin utan tvifvel väl öfvervägda underdåniga förklaring lyckats bättre tillämpa sina "tillräckliga" kunskaper, än att språkfel däri insmugit sig som dessa = = = "att klaganden i motsats till mig saknar betyg i sin afflagda examen i tvenne af ämnena för den sökta platsen";*) och — — — "att jag skulle hafva styrkt mig tienstgjort endast

*) Fullkomligt nonsens, huru det än vrides och vändes.

tre terminer vid allmänt läroverk, under det att min styrkta tjenstgöring vid nämnda läroverk“ m. m.

W—n hade glömt att anmärka det mot skollagen stridande åt medtäflaren gifna ämnet i historia. Men skadan däraf var nog ej stor. Ämnesgifvaren, känd för att bättre känna historier än historia, hade nog i fall af anmärkning sufflerat vederbörande, att nu för tiden lästes historien på rationelt-filosofiskt sätt och, då Italiens öfverlägsenhet i intellektuelt och kulturhistoriskt hänseende under sagda århundradet onekligen var ett ämne af stort intresse för den filosofiske begrundaren, kunde det ej med fog klandras, att öfverste klassens gossar däri vid något tillfälle invigdes, ehuru läroboken ansett dylikt öfverflödigt.

Desto mera beklagade W—n för sig själf, att han ej på förhand vetat, att en laudatorskarl inför X:s domkapitel skulle visa sig så där skralt approbatursmässig inför Kongl. Maj:t, ty annars skulle W—n verkligen ha bestridit den utnämndes "tillräckliga" kunskaper.

Men ej nog därmed; hade, innan W—n skref sin inlaga, biskopens litterära produkter kommit under hans ögon, torde han i sitt öfverretade tillstånd ha i underdånighet förnekat biskopens kompetens att afgifva betyg i dylika ämnen som svenska och tyska. Ty se här hvad W—n fick läsa i det akademiska festtalet: "Om trohet mot konungen".

"Förlåt mig Du milda, barnliga oskuldsfulla själ, hvars högtid vi fira, åt hvars födelse till jordelivets allvar och smärta vi dock våga glädja oss, Du hvars späda lungor ännu icke utandats den sista återstoden af evighetens rena ether. Du som är närmre än vi alla intill det rike, där de ofödda själar i stilla, salig slummer hvila i hans kärleksfamn, som är andarnes evige Fader“ m. m.*)

*) Att ofödda själar sägas ha en evig fader, det är redan vådligt. Men hvad säges då om upptäckten af ämnet *evighetens rena ether* äfvensom om fyndet af bemälda ethers förekomstställe? Hade man känt blott någorlunda till *bibeln* och *Luther*, skulle man aldrig pratat sådan persilja! Och vämjligt slisk blir aldrig poesi.

Barnlig? tänkte W—n; hvad är det? Ordet är ju omöjligt svenskt. Aha, här måste vi räkna med tyskan! Den ärade talaren har genom *barnlig* velat uttrycka den finess i tyskan, som ligger i att att begagna *kindlich* i st. för *kindisch*. *Kindlich* är enligt talaren = *barnlig*, under det att *kindisch* är = *barnslig*, hvilket uttryck, såsom i talarens föreställning innebärande (liksom *kindisch*) ett klander, han med sin fina takt ej velat begagna i sin värtaliga apostrof till den nyss födda prinsessan. Men olyckligtvis känna vi svenskar ej en dylik finess eller uttrycka den medelst *barnaktig*.

Man torde säga, att det var oförskämdt af W—n att genast misstänka misslyckad öfversättning från tyskan i ett "svenskt original"; men den olycklige, nedtryckte karlen fann sin misstanke bekräftad, att källorna till det ståtliga oratoriska flödet måtte ligga å det stora fosterlandets mark, då han å sid. 6 i samma skrift läste:

"Orsakens kraft mätes genom dess verkningar, och sålunda kan det nu visserligen icke förnekas, att genom denna trohetens förening mellan Konung och folk stora verldshistoriska handlingar blifvit utförda och starka sedliga institutioner *begrundade*. Skulle det betyda spekulatift utveckla' ur t. ex. substantialitetens "hylster", såsom det heter å sid. 34 i den oerhördt djupsinniga broschyren: "Om Guds allestädes närvaro", eller hade man här åter för sig ett välment, men misslyckadt försök att från det tyska tungomålet in på vårt svenska translatera verbet *begründen*, grundlägga? Vid närmare begrundande torde något hvar se, att den senare suppositionen är den rätta.

Och än mer: i samma sistnämnda afhandling läste W—n å sid. 53, där förf. med sin stora tankeskärpa segrande för sin bevisning framåt, följande:

"Har det genom vår föregående framställning lyckats oss att visa, huru det gudomliga väsendet med nödvändighet bestämmer sig till absolut själfnärvaro och att derutinnan också närvoaren för annat är innesluten, så är

omnipresensen *utvisad* såsom en nödvändig bestämning i det gudomliga väsendet, och efter att ha vunnit detta hufvudsakliga, grundläggande (här ej: *begrundande*, anmärkte den stygge W—n), resultat, hafva vi nu också uppnått den ståndpunkt m. m.

Hvilket resultat? Det att ha visat omnipresensen på dörren? Ty så betyder på god svenska det där: så är omnipresensen *utvisad* m. m. Man säger visserligen t. ex. "detta synes utvisa, att saken är sjuk", men ej utvisa, utan *bevisa*, *uppvisa* i ett dylikt sammanhang, som finnes i afhandlingen. Det tyska *ausweisen* betyder både visa på dörren och uppvisa.

Nu tör det visserligen hända, att herr biskopen i sina småskrifter och ströpredikningar af nyare datum så till vida följt den leda tidens inflytande, att han skrifver en hyggligare svenska, men i alla fall, tyckte W—n vore det ej under hans högvördighets värdighet att i fråga om betyg i prof följa *sakkunniges* mening i dessa ämnen, tyska, svenska, *äfven då det gälde honom, W—n.*

Men det andra sättet är kanske bekvämare.

Behöfva vi upplysa om att W—ns klagomål ogillades?

När W—n under sommarferierna kom ned i sin födel-seprovins, möttes han genast af den sensationella nyheten, att rektorn vid X:s läroverk blifvit entledigad och att biskopen, som inte kunnat se några brister hos mannen i fråga, af harm öfver att ha nödgats uppföra en annan på förslaget, blifvit krank.

En nemesis? Nej, o nej, läsare! Nemesis hör till de utdöda gudomligheterna. På sin höjd kunde händelsen gälla som en antydning för vederbörande, att det ej går för sig att behandla *hvarje* lärare med lika stor prelatensisk grötmyndighet; voilà tout! Men ej ens något sådant behöfde tagas med vid en förklaring af saken: tillståndet vid skolan var både bland lärare och lärjungar otillfredsställande; den förmodade "ars imperandi", som på sin tid föranledt först stiftets prästerskap och sedan regeringen att föredraga en

viss man som biskop framför en grundlär, vidt fräjdad medtäflare, hade här lika litet velat visa sig som förut mot en sniken konsistorienotaries mångfaldiga öfvergrepp.

Biskopen vardt dock snart kry igen. Och den angenäma sysselsättning, som sommaren beredde honom, nämligen att till betydligt stegrade pris kunna utarrendera biskopsstolens gårdar, så att hans inkomster stego till 40,000 kronor om året, palatset oberäknadt, lär ansenligt ha medverkat till detta lyckliga resultat.

Den utnämde, som hade vunnit 1,000 kronor i årlig löneförhöjning, tog sig en förlustelsetripp till Paris.

Men vår stackars W—n, som redan förut måst sälja det mesta af sitt bibliotek, han måste fortfarande anlita sin svaga kredit för att rädda sig undan hungersdöden.

Man torde ej undra öfver, om den olycklige blef förtviflad. Hans lott vore att ständigt bli bedragen af svindlare! När han i början af sin bana sökte platser var största felet det, att han ej hade tjänsteår; nu när han ägde dem, var staten genom sina organ, domkapitlen, färdig att tillropa honom: du är nu för gammal, och du är äfven oskicklig; det syns däraf, att du ej kunnat taga plats förr. Sök din utkomst på ett håll, där ditt skrala ingenium kan bättre duga! Jag behöfver dig ej längre!

Såsom hans vana nu blifvit, gaf han luft åt sina känslor på vers, och resultatet af hans poetiska äflan blef åter en samlig lyriska dikter. Såsom det varit att förvänta, enär han denna gången sjöng ut sitt missnöje med besked, angreps han med fräck hätskhet och ett verkligen groteskt öfvermod af några stockkonservativa tidningar. Men då han å andra sidan berömdes af den liberala prässen, kände sig W—n alldeles icke nedslagen.

Såsom afslutning till denna berättelse såväl som till hela föreliggande arbete anföra vi följande utdrag ur ett bref, som W—n för ej länge sedan skref till en vän.

— "Och så frågar du mig om mina åsigtter i läro-

verksfrågan. Nåväl! De interiörer, som jag under min tjänstgöring varit tvungen att se, ha lärt mig, att bland alla reformer en ombildning af befodringsväsendet är den angelägnaste. Det går ej längre an att förhala den saken; missnöjet är allmänt och hotande. De praktiska undervisningsproffen måste falla här, som det redan skett i de öfriga skandinaviska länderna. De äro också afvita i alla afseenden. Intet af våra femton konsistorier erkänner de andras kompetens i betyggningsväg, som Du vet. Det kommer sig dels däraf, att hvart och ett har sin schablon, men än mera däraf, att om ett af dem erkände de andras kompetens, tydligtvis blott *en* sådan myndighet vore behöflig för hela landet. Och den där enda myndigheten komme naturligtvis ej att bli så sammansatt, att våra präster däri hade första ordet. Men våra prästers lust är att slitas med centralstyrelsen om makten. De göra det med framgång. Om denna myndighet skulle kunna utöfva rättvisa i befodringsväg, vore det nämligen nödigt, att den till sitt förfogande hade censorer, som öfvervakade hvarje prof, granskade alla ansökningshandlingar. —

Men för att återkomma till profven, så, äfven om dessa upphörde att vara prästnepotismens fasta tag om folkets pänningepung, d. v. s. om uteslutande lärarekårens egna medlemmar komme att utöfva befodringsmakten, fruktar jag, att profven skola otillbörligt uppmuntra till nepotism och att det starkt demoraliserande element, som visat sig ligga i dem, ej därför skall försvinna. Jag fruktar, att den anda af hemsk afund, lömskt förtal och vidrigt slafsinn, som det gällande prästvåldet skapat, skall med profven fortfarande att förpesta skolluften. Men för öfrigt tala ju alla skäl för profvens afskaffande. De äro en logisk omöjlighet i följd af profåret. De betyg, som däri vunnits, kan en stat, som hyser aktning för sig själf, ej sedan nedsätta genom andra sina myndigheter. Detta sker nu ständigt, och genom hvilka

personer: Genom sådana, hvilkas okunnighet i skolan flesta ämnen ej ens behöfver bevisas.

På en tid, då *en* termins tjänstgöring berättigade hvilken student som helst att söka ordinarie lärareplats, voro däremot profven ganska väl på sin plats, och de högvördige i följd af samma tids menlöshet i vetenskapligt hänseende kanske goda nog att bedöma dem. Sedan länge torde dock deras närvaro vid profven ej kunna tolkas annorlunda än som en för dem bekväm utväg att komma till någon insigt i möjligen ett eller annat ämne; men våra obefordrade lärare ha verkligen ej råd att utöfva slika barmhertighetsverk.

Nej, domkapitlen måste upplösas; skolmännen däri måste odeladt sköta sina hvardagssysslor, hvarigenom några lektorsplatser skulle kunna inbesparas i följd af den så uppkomna tidsvinsten. Å andra sidan vinna de andlige det, att de befrias från en massa omsorger, hvilka de oftast ej äro danade att bära och för hvilka de bättre bland dem anse sig ha föga tack i jämförelse med besväret. Och så få de dädanefter uteslutande själfva sköta prästerskapet och själavården.

Hvad är ett prof? En bravurmässig ansträngning under några timmars tid, genom hvilken nu mera ej ens den profvandes egna teoretiska insigter kunna utrönas. En öfning för starka karlar! Profven, torde dock någon säga, än nyttiga, emedan de tvinga lärarne att följa med sin tid. Jag svarar, att de i så fall äro nyttiga endast för de lata. Är man före sin tid, såsom den flitige vanligen är, hvad då? Jo, en skolkarl, som för t. ex. 7 år sedan i ett prof i lefvande språk kommit fram med det outhärligaste i ljudfysiologi, skulle bestämdt ansetts för opraktisk och fått dåligt betyg, under det en, som höll sig till schablonen och hade den öfliga svadan, skulle fått högt betyg, äfven om hans uttal varit sådant, att det kommit håren att resa sig på ända på en sakkunnigs hufvud. Profven verka ej förmanligt på lärarens intelligens. De ha för mycket af läx-

läsning. En kortare studieresa till främmande land, en sak, hvartill nästan hvarje lärare finge råd, om profven afskaffades, skulle verka vida bättre. Jag har själf försökt det ett par gånger. Exempler af t. ex. Danmarks och Norges lärare visa för öfrigt, att profven ingen nytta medföra för lärarens skicklighet. Dessa länders skolmän, som ej behöfva underkasta sig prof, stå min sann ej under, utan öfver de svenska.

I Preussen finnes prof, säger man. Men Sverge är ej Preussen. Preussen är ett stort, ärorikt, rastlöst verksamt land, hvare en mängd futtigheter, som hos trifvas, ej kunna finnas. Och dessutom har sedan 50 år tillbaka ingen präst haft första ordet vid lärare tillsättningarna inom det landet.

Afskaffas ej profven alldeles, skola de skadliga frukterna af den ensidiga läxläsning, som de ta i anspråk, säkert visa sig hos den yngre generationen af lärare. De hafva ju, de flesta af dem åtminstone, blott tagit nya kandidatexamen och stå väl därigenom i jämförelse med den äldre generationen med gamla kandidatexamen på en något skolpojkmässig ståndpunkt. Den fortsatta läxläsning, hvartill profven skulle tvinga dem, skulle såsom frukter efterlämna inre tomhet, oförmåga af själfständig andlig verksamhet, brist på karaktär. En äfven fin schablonmässig politur skall ej kunna ersätta de anförda bristerna. Till slut: äfven om de praktiska profven verkliga voro tillförlitliga mätare på nitet och skickligheten att undervisa, hvilket jag dock aldrig hört någon påstå, äro de dock på grund af de täta oordningar, som de förorsaka i alla skolors läsplan, förkastliga.

”Skicklighet“ är för öfrigt ett ofantligt elastiskt ting, det vet nästan hvarje ämbetsman, som skall hetas njuta befördran med skicklighet som hufvudgrunden därför. Inom skolan är dess oduglighet att vara första beföringsorsak sedan länge ådagalagd. Ens hjärta blöder, handen knytes, pannan rynkas och skymfande ord undfalla en, när man tänker på de afgrundssynder, som med det ordet och i det

ordets namn nu så länge bedrifvits inom svenska elementarläroverken. Därför måste här, såväl som i de flesta andra land (t. ex. Danmark och Frankrike) och inom de öfriga ämbetsmannakårerna, *tjänsteåldern* blifva främsta befordringsgrunden, åtminstone då det är fråga om *en första befordran*. Vid transporter och då kollisioner med hänsyn till tjänsteåldern äga rum, böra däremot högre kunskapsbetyg, högre profärsmeriter, vetenskaplig id fälla utslaget.

Jag har tänkt så här om vår regering med anledning af dess ringaktande af skollärarnes tjänsteår: vår regering är oklok. Hur går det med legitimiteten, om ej tjänsteår äro meriter? Legitimiteten är helt enkelt produkten af regenternas tjänsteårsmeriter. Och äro tjänsteår ej meriter för extraordinarier, huru kunna de då vara det för ordinarier? Jag tror ej, att även den ifrigaste anhängare af det gällande befordringssystemet kan vilja draga en så skarp gränslinie mellan ordinarier och icke-ordinarier, att de senare skulle behöfva tala i Shylocks stil så här: "har icke en extraordinarie ögon? Har icke en extraordinarie händer, lemmar, ledamöter, sinnen, tycken, passioner? Lefver han icke af samma föda, såras han ej af samma vapen" m. m. Men när nu emellertid med hänsyn till icke-ordinarie lärare tjänsteår faktiskt äro ett intet i vår regerings ögon, nåväl, hvad hindrar då andra och första kammarens sparsamhetsmän, hvilka kanske våga hysa den åsigten, att ordinarie och extra ordinarie lärare tillhöra samma genus, hvad hindrar dem att för sin del stryka alla de ordinarie lärarnes *löneförbättringar*, ja alla pensioner?

Å andra sidan säger jag: nej, vår regering är *ej* oklok. Hon erkänner, ja drifver med all flit den satsen, att tjänsteåren äro det främsta skälet till hennes omhuldande af tjänstemännen, det är tjänsteåren, som skaffa löneförhöjning, pension. Regeringen är oklok blott mot de extraordinarie lärarne. Skulle det icke vara skäl för henne att en gång

upphöra med det? Fattiga vänner och små sår böra ej föraktas, säger ordspråket.

När domkapitlen upplösas, måste nya lokalstyrelser bildas. Bör man åt dessa, hvilka man kan tänka sig bildade t. ex. af en af Kongl. M:t utsedd ordförande, af några medlemmar, valda af landstinget, och några, valda af stadsfullmäktige eller ock af invånarne i länets residensstad — bör man åt dessa myndigheter uppdraga befodringsmakten? Det skulle ej duga, menar jag, af skäl, som nyss anförts. Ty den ojämnhet i befodringsväg, hvaröfver nu så lifligt klagas, komme då säkerligen att bibehållas. Nej, befodringsmakten måste läggas i händerna på *regeringen*. I stället för att som hittills ej vara annat än en kritiklös verkställare af domkapitelmajoriteternas önsknings bör regeringen, huru än skolväsendets öfverstyrelse ordnas, vara i besittning af en själfständig utnämningssmakt, hvilken dock såsom första befodringssskäl bör respektera tjänsteåldern, en princip, hvars goda verkningar ju visat sig inom våra läkare- och juristkårer, inom hvilka skicklighet och nit ju dock spela en ojämförligt större rol än inom lärarekåren.

Jag frändömer sålunda de lokala myndigheterna all befodringsmakt. Och den betygsmakt, hvilken den gällande stadgan lämnar åt rektor ensam i fråga om extraordinarier, den måste han hädanefter dela med kollegiet och de lokala styrelserna, så att de obefordrade i nödfall kunna vädja från rektor till kollegiet och styrelsen. Som det nu är ställt, äro de obefordrade faktiskt beröfvade hvarje svensk mans oförytterliga rättighet att kunna påräkna skydd mot våldet. Lediga icke-ordinarieplatser böra vid vinter- och sommarferiernas början offentligt kungöras af centralstyrelsen, som tillsätter platserna, under det rektor endast har makt att afskeda.

Däremot torde man i de nya styrelsernas (jämte rektors) händer kunna lämna det maktpåliggande uppdraget att yttra sig om lärarnes *uppflyttning i högre lönegrad*.

Ett sådant bemyndigande, gifvet åt de lokala styrelserna, skulle tvifvels utan bli ett kraftigt medel att få de ordinarie lärarne att flitigt sköta sin pligt. Efter det gängse systemet flyttas i regeln alla, lata som flitiga, upp i graderna, och på det sättet utgifvas årligen onödigtvis ej små summor.

Genom att följa tjänsteåldern som första befordringsgrund skulle bättre förhållanden med tiden inträda på ett af skolans viktigaste områden. De extra lärarne skulle då ej, med så pass stor trygghet i ekonomiskt hänseende, förfalla i den sorgliga depravation, hvori den nu herskande anarkien i befordringsväg störtar en stor procent af dem och för hvilken äfven den ädlaste, sundaste natur i längden måste duka under. Tillfödet af lärarekrafter skulle regleras af sig själf. Lärjungarne skulle få — hvilket är högeligen af nöden i vår tid — större respekt för lärarne, när de sågo dessa i en mera oberoende ställning. Lärarnes missbruk af denna ställning skulle åter styrelsens och rektors makt att vägra löneförhöjning förebygga eller bestraffa. Lärarekåren skulle bli lojal, ett vida säkrare värn mot samhällsförderliga indytelser än kyrkan är eller någonsin mer kan bli. Och slutligen: den giftiga planta, alstrad af prästedomets välde, hvilken heter *dispens*, skulle kunna uppräckas med roten, ty hvarje lärare finge råd att fullgöra alla prestanda. Under det nu florerande systemet lefver en hop lärare parasitiskt under hela lifvet på dispenser. Det mycket besvärliga privatläsningstväranget, som för närvarande vid åtskilliga stora läroverk är infördt af samvetslösa pædagogsnillen, skulle troligen betydligt stäffas. En vaken regering förbjuder för öfrigt denna oädla pædagogiska sport, såsom t. ex. den preussiska gjorde för några år tillbaka. —

Lycklig du, som är ung, du har åtminstone något hopp. Jag, som är gammal, vet ej, hvilken dag jag står på bar backe, utan plats. Svenska staten, med hvilken jag stundom håller små samtal, säger mig nu, att jag börjar bli för gammal för att få vara extralärare längre. Denna stat!

Här räknar han tjänsteåren, men åter ensidigt: endast för extralärarne. De ordinarie vill hon ej tvinga att taga afsked, äfven ej, när de uppnått pensionsåldern. Många orkeslösa, pensionsmässiga gubbar gå derfor och upptaga platser, som tillhöra yngre krafter. Men det är ju så, att en ofantlig slapphet, ett slags inre Ryssland, har herskat på vårt gebiet under prästvældets dagar. —

Jag har nu blifvit, har måst blifva upprorsman mot detta välde. Ack om jag kunnat eller idts bli det för blott 5, 6 år tillbaka; jag hade i så fall varit en man, som gjort nytta. Som saken nu står, törs jag (lite galghumoristiskt kanske) säga, att det enda, som tröstar mig i någon mån för min dårskap att ta examen och bli lärare är att jag före mitt myckna rättande af krior skref en mycket dålig svenska, ungefär som vissa af våra höglärda biskopar.

Adjö nu!

Din W—n.

RÄTTELSE.

Sid. 5, 4 f. n. var det där, läs: var det det där.

» 10, 8 » fjäskiga, läs: fjöskiga

» 13, 8 fr. o. medeln, läs: medlen.

» 30, 9 f. n. lingu, läs: lingua.

» 33, 10 f. o. ock, läs: och.

» 33, 5 f. n. sväng, läs: svang.

» 34, 11 och 37, 1 f. n. ett haft betyg, läs: två halfbetyg.

» 42, 1 f. o. abdentitiska, läs: abderitiska.

» 45, 8 » invända, läs: invända mot sjuklingens utnämning.

» 46, 5 f. n. hvilken, läs: hvilken själf.

» 47, 14 » utgår på grund af.

» 55, 6 » » kommat efter ej.

» 63, 1 » riddarne af r. bordet. Artus läs: r. af r. bordet — Artus.

» 73, 1 f. o. utgår kommat efter händelsevis.

» 75, 7 » annan, läs: någon.

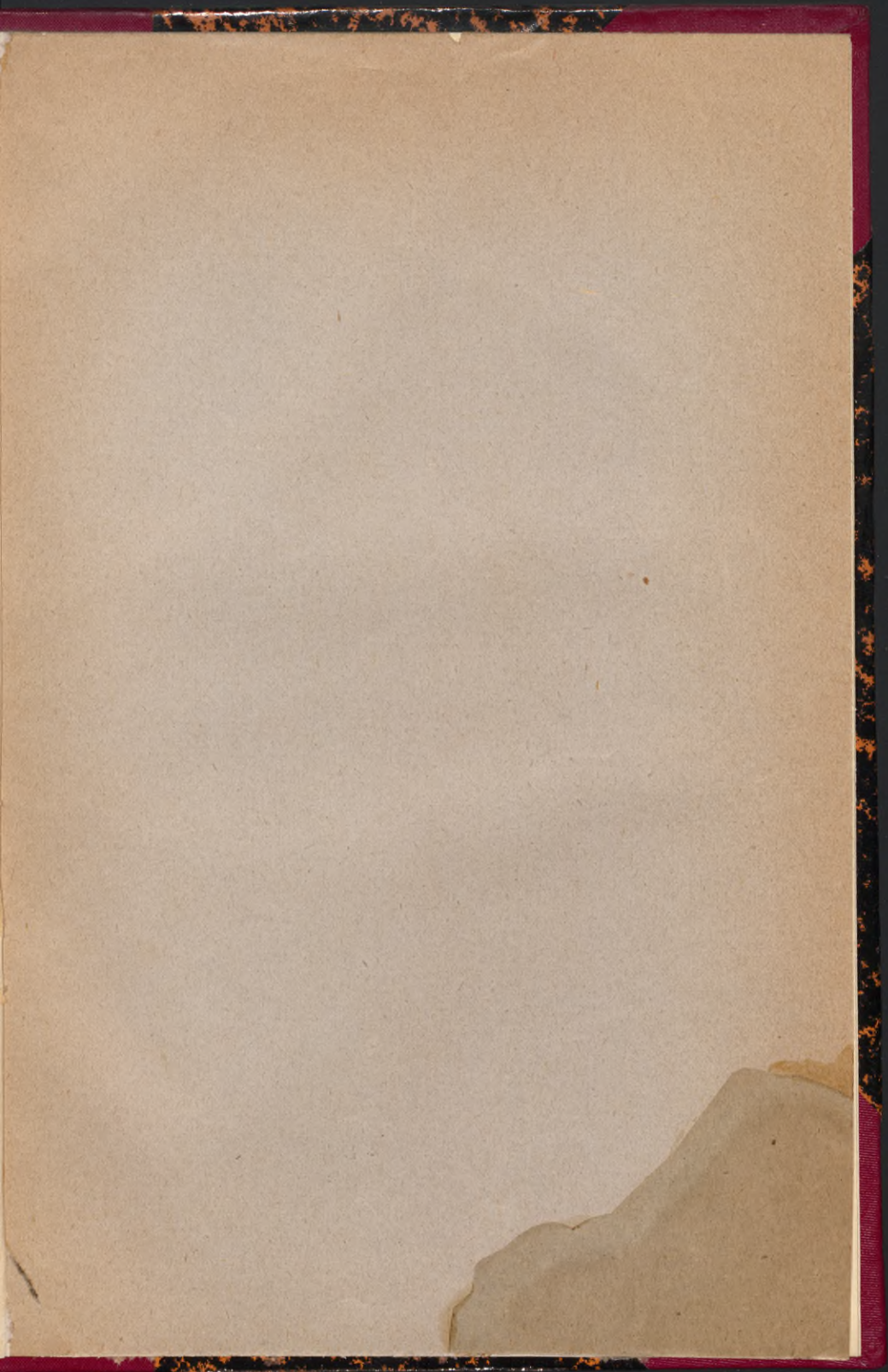
» 75, 17 f. n. tilula, läs: titula.

» 77, 9 f. o. cevis, läs: bevis.

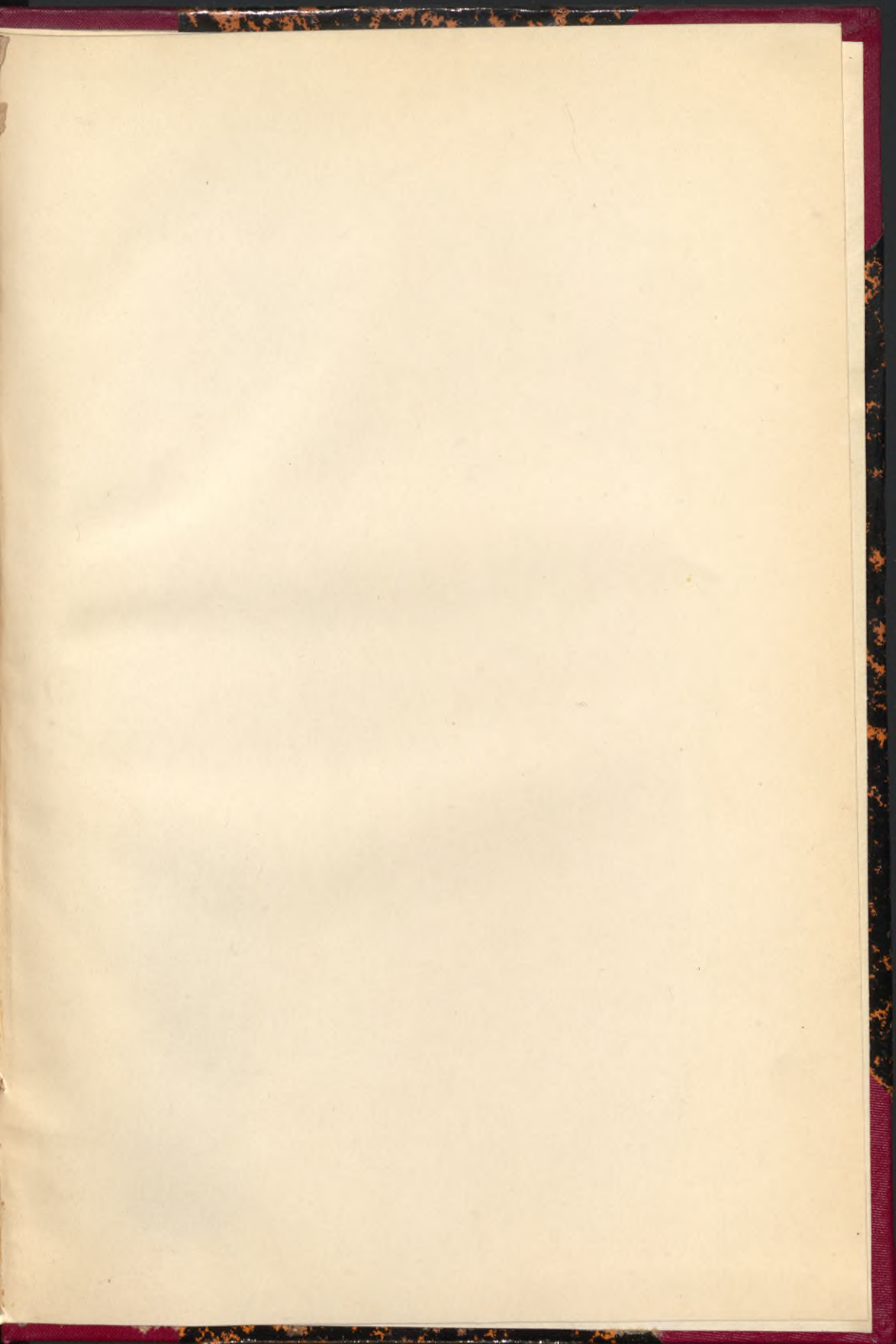
» 144, 6 f. o. kända, läs: hända.

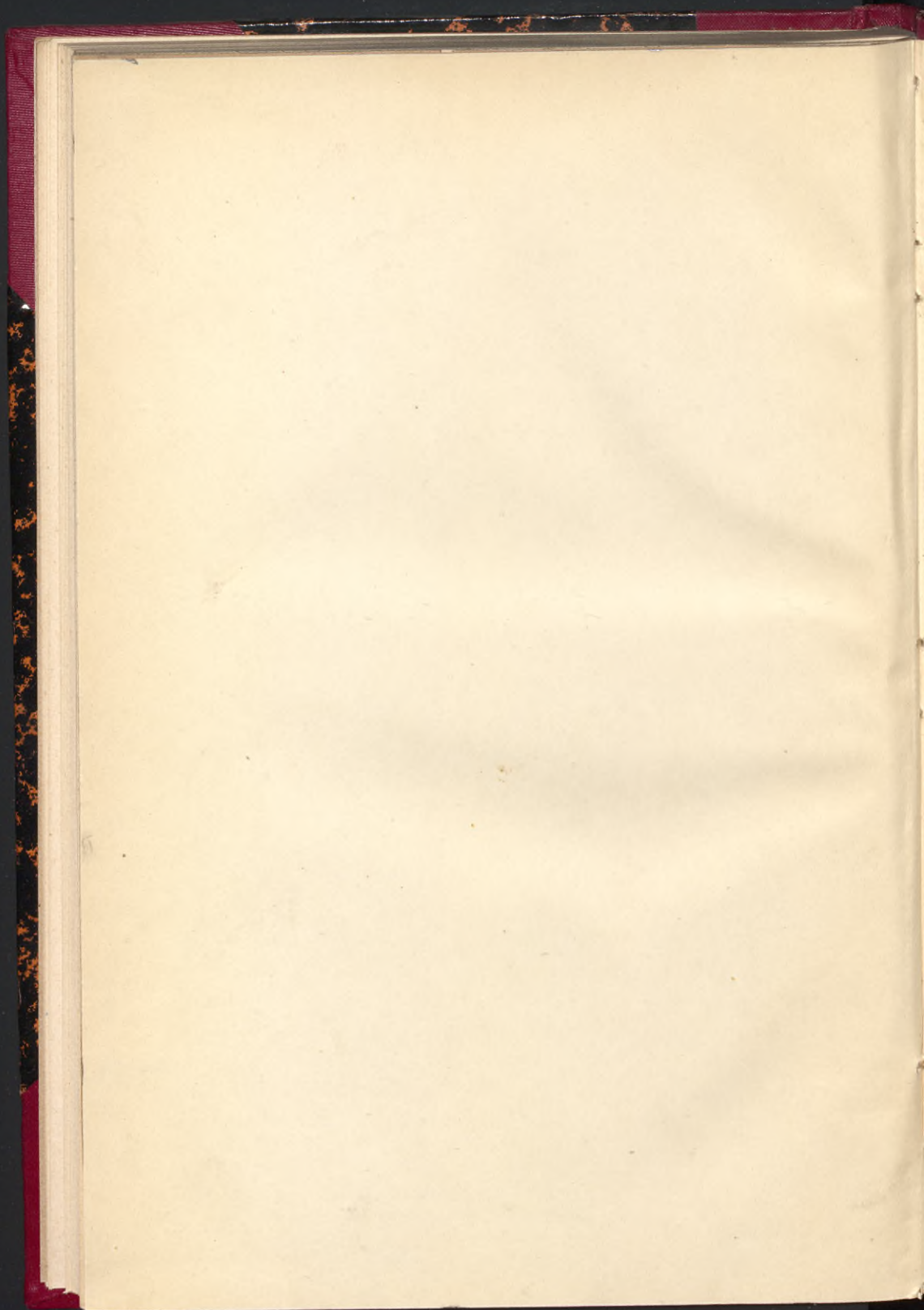
Särskildt tager den i arbetets förra hälft bjärt framstickande inkonsekvensen i beteckningen af ä-ljudet läsarens öfverseende i anspråk.

Helsingborg 1887.
Tryckt hos H. Österling & C:o.

6000238668

Göteborgs universitetsbibliotek

